

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

ALÂADDİN ALİ B. MUHAMMED EL-BİSTÂMÎ EŞ-ŞAHRÛDÎ
EL-MUSANNİFEK VE EL-HUDÛD VE'L-AHKÂM EL-
FIKHIYYE ADLİ ESERİ

Tuba YENİÇERİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Recep DİKİCİ

Konya-2018

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin

Adı Soyadı	Tuba YENİÇERİ
Numarası	154209011002
Ana Bilim / Bilim Dalı	Doğu Dilleri ve Edebiyatları/ Arap Dili ve Edebiyatı
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tezin Adı	Alâaddîn Ali b. Muhammed el-Bistâmi eş-Şahrûdî el-Musannifek ve el-Hudûd ve'l-Ahkâm el-Fıkhıyye Adlı Eseri

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Tuba YENİÇERİ

T. C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin

Adı Soyadı	Tuba YENİÇERİ
Numarası	154209011002
Ana Bilim / Bilim Dalı	Doğu Dilleri ve Edebiyatları/ Arap Dili ve Edebiyatı
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Recep DİKİCİ
Tezin Adı	Alâaddîn Ali b. Muhammed el-Bistâmi eş-Şahrûdî el-Musannifek ve el-Hudûd ve'l-Ahkâm el-Fıkhiyye Adlı Eseri

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Alâaddîn Ali b. Muhammed el-Bistâmi eş-Şahrûdî el-Musannifek ve el-Hudûd ve'l-Ahkâm el-Fıkhiyye Adlı Eseri başlıklı bu çalışma 16/07/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Danışman ve Üyeler

İmza

Prof. Dr. Recep DİKİCİ

Dr. Öğr. Üyesi Şerafettin YILDIZ

Dr. Öğr. Üyesi Ali EMİNOĞLU

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	II
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU.....	III
ÖN SÖZ	VII
ÖZET	VIII
SUMMARY	IX
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ	X
KISALTMALAR.....	II
GİRİŞ	1
‘ALÂADDİN ‘ALİ B. MUHAMMED EL-BİSTÂMÎ EŞ-ŞAHRÛDÎ EL-MUŞANNİFEK	1
1.1. YAŞADIĞI DÖNEM	1
1.1.1. Yaşadığı Dönemin Siyâsî Özellikleri.....	1
1.1.2. Yaşadığı Dönemdeki İlmî Çevre.....	3
1.1.3. Yaşadığı Dönemdeki Kültürel Çevre.....	4
1.2. ‘ALÂADDİN ‘ALİ B. MUHAMMED EL-BİSTÂMÎ EŞ-ŞAHRÛDÎ EL-MUŞANNİFEK’İN HAYATI	6
1.2.1. Adı.....	6
1.2.2. Soyü	7
1.2.3. İlmî Kişiliği	8
1.2.4. Hocaları.....	10
1.2.4.1. Sâ‘deddîn Mes‘ûd b. Faḥruddîn ‘Omer b. Burḥâneddîn ‘Abdullah el-Herevî el-Ḥorasânî et-Taftazânî	10
1.2.4.2. Celâleddîn Yûsuf el-Evbehî	12
1.2.4.3. Kuṭbuddîn Ahmed b. Muḥammed el-Herevî	12
1.2.4.4. ‘Abdul ‘Azîz b. Muḥammed b. ‘Abdul ‘Azîz el-Ebherî	12
1.2.4.5. Fasîḥuddîn Muḥammed b. Muḥammed	12
1.2.4.6. Zeynuddîn Ebû Bekr Muḥammed b. Muḥammed Hâfî	12
1.2.5. Seyahatleri.....	13
1.2.6. Vefâtı.....	14
1.3. ‘ALÂADDİN ALİ B. MUHAMMED EL-BİSTÂMÎ EŞ-ŞAHRÛDÎ EL-MUSANNİFEK’İN ESERLERİ.....	14
1.3.1. Hâşiye Eserleri	14

1.3.1.1. Hâşiyetu't-Telvîh	14
1.3.1.2. Hâşiyetu 'Alâ Levâmî'i'l-Esrâr Şerhi' Metâli'i'l-Envâr (Maṭali'u'l-Envâr fi'l-Mantîk)	14
1.3.1.3. Hâşiyetu 'Alâ Şerhi'l-'Aḳâidi'n-Nesefî	15
1.3.1.4. Hâşiyetu 'Alâ Vikâyeti'r-Rivâye fî Mesâili'l-Hidâye H.839(M.1436)	15
1.3.1.5. Hâşiyetu Şerhu'l-Miftâh Li't- Taftazânî	15
1.3.1.6. Hâşiyetu'l-Muṭavvel	16
1.3.1.7. Hâşiyetu 'Alâ Şerhi'l-Keşşâf	17
1.3.2. Şerh Eserleri	17
1.3.2.1. Şerhu'l-İrşâd fi'n-Nahv	17
1.3.2.2. Şerhu'l-Mesnevî	17
1.3.2.6. Şerhu'l-Kâfiye Fi'n-Nahv	18
1.3.2.7. Şerhu Kaşîdeti'l-Emâlî	18
1.3.2.8. Şerhu'l-Lubâb Fî 'İlmi'l-'Îrâb	18
1.3.2.9. Şerhu's-Şemsiyye	19
1.3.2.10. Şerhu'l-Merâh fi't-Taşrîf	19
1.3.2.11. Şerh-u Meşabihi's-Sunne	19
1.3.2.12. Şerhu'l-Mevâkıf fî 'İlmi'l-Kelâm	20
1.3.2.13. Şerhu Vaşiiyeti'l-İmâm Ebî Hanîfe	20
1.3.2.14. Şerhu'l-Vikâye	21
1.3.2.15. Şerhu'l-Hidâye	21
1.3.2.16. Şerhu'n-Nikâye fî Muhtaşırı'l-Vikâye	21
1.3.2.17. Şerhu Hallu'r-Rumûz ve'l-Emsâli'l-Lâhutiyye fi'l-Envârî'l- Mucerradeti'l-Melkûtiyye	21
1.3.2.18. Şerh-u Muşkilâtî'l-Mesnevî	22
1.3.2.19. Şerhu'l-Mişbâh fi'n-Nahv	22
1.3.2.20. el-Mişbâh fî Şerhi'l-Miftâh	22
1.3.2.21. Şerhu Usûlu'd-Dîn (Şerhu Usûlu Pezdevî)	23
1.3.2.22. Şerhu'l-Kaşîdeti'l-Bürde (el-Kevâkibu'd-Durriyye Fî Şerhi Kaşîdeti'l-Berriyye)	23
1.3.3. Diğer Eserleri	24

1.3.3.1. el-Muhammediyye fî Tefsîri'l-Kur'ân.....	24
1.3.3.2. Multeka'l-Bahreyn fî Tefsîri'l-Kur'ân.....	24
1.3.3.3. Muhtaşaru'l-Muntazam ve Multakatu'l-Multezem	24
1.3.3.4. Işlâhât'ul-Fukahâ'	24
1.3.3.5. Tuḥfetu's-Selâṭîn.....	24
1.3.3.6. et-Tuḥfetu'l-Maḥmûdiyye.....	25
1.3.3.7. Hadâiku'l-Îmân Li Ehli'l-Yakîn Ve'l-'İrfân.....	25
1.3.3.8. Raf'u'l-Cenâh ve Hafzu'l-Cenâh Fî Erbe'îne Hadîsen Fî Bâbi'n-Nikâh.....	25
1.3.3.9. el-Hudûd ve'l-Ahkâmu'l-Fıkhiyye	25
İKİNCİ BÖLÜM.....	26
2.1. EL-ḤUDÛD VE'L-AḤKÂM'UL-FİKḤİYYE	26
2.1.1. Eserin Genel Özellikleri.....	26
2.1.2. Yazma Nüshaları.....	27
2.1.3. Eserin Diğer Fıkıh Eserlerinden Farkı	29
2.1.4. Eserin Yazılış Sebebi	30
2.1.5. Eserde Kullanılan Kaynaklar	30
2.2. ESERDE KULLANILAN METOD	31
2.2.1. Konuları Ele Alma Biçimi	31
2.2.2. Dil ve Uslup Özellikleri	33
2.2.3. Cümle Yapısı.....	37
2.2.4. Seçilen Örnekler.....	72
2.2.5. İstişad	74
2.2.5.1. Kur'ân-ı Kerîm.....	74
2.2.5.2. Hadis-i Şerîf.....	94
2.2.5.3. Şiir.....	101
2.2.5.4. Din Âlimlerinin Görüşleri.....	103
SONUÇ.....	114
KAYNAKÇA.....	115
İNDEKS.....	121

ÖN SÖZ

Âlimler, gerek yaşantıları gerekse arkalarında bıraktıkları değerli eserlerle yaşadıkları döneme ve sonraki dönemlere ışık tutan, toplumun mihenk taşı diyebileceğimiz, her açıdan toplum için değerli şahsiyetlerdir. Bu minvalde Osmanlı Devleti de ilme ve sanata değer verip pek çok âlim yetiştiren ve bünyesinde barındıran bir devlet olmuştur. Âlimlere verilen önem sebebiyle günümüzde de yararlandığımız ilmî eserler zuhur etmiştir.

Nahiv, kelim, hadis, fıkıh, mantık gibi çeşitli alanlarda eserler yazmış önemli Osmanlı âlimlerinden olan ‘Alâaddîn ‘Ali b. Muhammed el-Bisâtî eş-Şahrûdî el-Muşannifek de yaşadığı dönemin önde gelen şahsiyetleri arasında yer almaktadır.

Böyle çok yönlü bir müellifin eserleri ile ilgili Türkiye’de pek fazla çalışma yapılmamış olması hasebiyle bu konuyu seçtik. Müellifin hayatı ve eserleri ile ilgili bilgiler verdik ve “el-Hudûd ve’l-Ahkâmü’l-Fıkhîyye” adlı eserini metodolojik olarak inceledik.

Tezin ilk ortaya çıkış sürecinden son aşamasına kadar değerli zamanını benden esirgemeyen ve verdiği önemli tavsiyelerle beni yönlendiren danışman hocam Prof. Dr. Recep DİKİCİ’ye teşekkürü bir borç bilirim.

Tuba YENİÇERİ

Konya-2018

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Adı Soyadı	Tuba YENİÇERİ
Numarası	154209011002
Ana Bilim / Bilim Dalı	
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tez Danışmanı	Doğu Dilleri ve Edebiyatları/ Arap Dili ve Edebiyatı
Tezin Adı	Alâaddîn Ali b. Muhammed el-Bistâmi eş-Şahrûdî el-Musannifek ve el-Hudûd ve'l-Ahkâm el-Fıkhıyye Adlı Eseri

ÖZET

Bu çalışmada Hanefî mezhebi âlimlerinden olan el-Muşannifek'in, Hanefî fıkına uygun olarak açık ve net ifadelerle kaleme aldığı, muhtasar bir eser mahiyetindeki el-Ĥudûd ve'l-Aĥkâmu'l-Fıkhıyye adlı eserini inceledik.

Bu eser, muhtasar olması ve diğer fık eserlerinden farklı olarak bölümlerdeki başlıkların dil yönüyle incelenmesi bakımından öneme sahiptir. Müellif eserde bölümlere başlık olarak kullanılan kelimeleri dil açısından incelemiş, ıstılah anlamlarını ifade etmiş ve açıklamalarını Âyet-i Kerîmeler, Hadîs-i Şerîfler, bazı âlimlerin sözleriyle desteklemiştir.

Çalışmamız iki ana bölümden müteşekkildir. Birinci bölümde yazarın hayatı ve eserleri, yaşadığı dönemin siyasî, ilmî ve kültürel özellikleri hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde ise el-Ĥudûd ve'l-Aĥkâmu'l-Fıkhıyye adlı eser metodolojik açıdan ele alınmıştır. Eserin genel özellikleri, diğer fık eserlerinden farkı, yazılış sebebi ve eserde kullanılan kaynaklar hakkında bilgi verildikten sonra eserde kullanılan metod, konuları ele alma biçimi, dil ve üslup özellikleri, cümle yapıları, seçilen örnekler ve kullanılan istişhadlar hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca bu bölümlerde kullanılan istişhadlar, Ku'ân-ı Kerîm, Hadîs-i Şerîf, atasözü, şiir ve din âlimlerinin görüşleri gibi başlıklar altında itinayla incelenmiştir.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	Tuba YENİÇERİ
Numarası	154209011002
Ana Bilim / Bilim Dalı	Doğu Dilleri ve Edebiyatları/ Arap Dili ve Edebiyatı
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Recep DİKİCİ
Tezin İngilizce Adı	Alâaddîn Ali b. Muhammed el-Bistâmi eş-Şahrûdî el-Musannifek and His Triatise Named as el-Hudûd ve'l-Ahkâm el-Fıkhıyye

SUMMARY

In this study; we have examined el-Muşannifek's, (who is one of the Hanafi's Sect savants) abridgement work named el-Ḥudûd ve'l-Aḥkâmu'l-Fıkhıyye which was penned with clear expression in accordance with the Hanafi fiqh. This work has a significance because it is an abridgement work and examines the titles of chapters in terms of language unlike other fiqh works. In the work the author examined the words linguistically which were used as titles of chapters, expressed the meaning of the terms and supported his descriptions with Quran verses, Hadith-i Sharifs and views some savants.

This study consists of two main chapters. In the first chapter we have examined the authour's life, political, scientific and cultural characteristics of the time era he lived.

In the second chapter we have handled one of the authour's work named "el-Ḥudûd ve'l-Aḥkâmu'l-Fıkhıyye" methodologically. Gneral features of the work, differences from other fiqh works, reasons for composing thr work and resources are studied. Subsequently; method used in the work, the way of handling the topics, language and stylistic features, structure of sentences, selected examples and references have been examined in detail. In addition, the references used in these sections are examined carefully under the headings like Quran, Hadith-i Sharifs, proverbs, poems, and the views of religious scholars.

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Bu çalışmada Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi transkripsiyon sistemi kullanılmıştır:

آ, ا, ِ: â	ي: î	ؤ: û
َ: e, a	ِ: i, ı	ُ: u, o
ء: ’	ع: ’	
ب: b	ر: r	غ: ğ
ت: t	ف: z	: f
ث: s	س: s	ق: k
ج: c	ش: ş	ك: k
ح: h	ص: ş	ل: l
خ: h	ض: z	م: m
د: d	ط: t	ن: n
ذ: z	ظ: z	ه: h
و: v	ی: y	

Bunun yanı sıra şu hususlara dikkat edilmiştir:

1. Harf- i tarifler cümle başında da olsa küçük harfle gösterilmiştir. el- Hucce.
2. Şemsî ve kamerî harfli kelimeler okundukları gibi yazılmıştır. el- Fevâ'id, et- Tezkire.
3. Arapçada izafet terkibi şeklinde gelen özel isimler bitişik yazılmıştır. ‘Abdullatîf, ‘Abdulkerîm.
4. Vasıl halinde iken kelimenin sonundaki i‘râbı belirtilmiştir. Zehru'r- Rabî‘ fi'l- Meseli'l- Bedî‘
5. Kelime sonundaki kapalı te (ë) ler vakıf halinde a veya e, vasıl halinde ise açık olarak gösterilmiştir. Mukaddime, Ravzatu'l- Mucâlese

KISALTMALAR

Kısaltmalarda Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi esas alınmıştır.

age.	: Adı geçen eser
b.	: bin, ibn
bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
H.	: Hicri
Hız.	: Hazreti
M.	: Miladî
ö.	: Ölüm Tarihi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
r.a	: Radiyallahu anh

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

‘ALÂADDİN ‘ALİ B. MUHAMMED EL-BİSTÂMÎ EŞ-ŞAHRÛDÎ EL-MUŞANNİFEK

1.1. YAŞADIĞI DÖNEM

‘Alâaddîn el-Muşannifek, siyâsî, teknolojik ve ilmî bakımdan gelişmelerin oldukça yoğun olduğu, ilme ve âlimlere çok fazla değer veren II. Murat ve Fatih Sultan Mehmet döneminde yaşamış önemli bir âlimdir. Müellifin yaşadığı çağ, dönemin siyâsî özellikleri, ilmî çevre ve kültürel çevre bakımından tek tek ele alınmıştır.

1.1.1. Yaşadığı Dönemin Siyâsî Özellikleri

‘Alâaddîn el-Muşannifek, siyasi bakımdan taht problemleri, haçlıların entrikaları ve saldırıları gibi olayların yoğun olarak yaşandığı II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed dönemlerinde yaşamış değerli bir şahsiyettir.

II. Murad’ın tahta geçmesiyle devletin merkezî otoritesi güçlenmiş ve tekrarlayan Düzmece Mustafa isyanı başarı ile bastırılarak müsebbipleri ortadan kaldırılmıştır.¹

Bu dönemde Anadolu’da ve özellikle de Balkanlar’da önemli başarılar elde edilmiş, Venedik ve Macaristan’ın Osmanlıyı Avrupa’dan çıkarma hedeflerine set çekilmiş, Batı Anadolu’daki bütün eski beylikler bu dönemde Osmanlı topraklarına katılmıştır. Anadolu’da birliğin sağlanması için çaba sarfedilmiştir.²

II. Murad döneminde Bosna Türk hâkimiyetine geçmiş ve Osmanlı İmparatorluğu, Balkanlar’ın tek ve mutlak hâkimi olmuştur. Sağlığında oğlunun tahta çıkışını ve devleti nasıl idare edeceğini görmek isteyen II. Murad, oğlu II. Mehmed’e H.848 (M.1444) yılında tahtı bir yıl dört aylık bir süre zarfında bırakmıştır. Haçlı ordusunun hazırlıklarının hızlanması ve Osmanlı ordusundaki yetkililerin devleti

¹ II. Murad Han’ın amcası olan Mustafa Çelebi Bizansla ve Rumeli beyleriyle anlaşarak tahta geçmek için çaba sarfetmiştir. Çabalarında muvaffak olamayınca yeğeni ile görüşmek istemiş, bunun düzme(sahte) olduğu ilan edilerek asılmış, isyan da bu şekilde bastırılmıştır. (Daha geniş bilgi için bk. Yılmaz Öztuna, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi*, İstanbul, ÖtükenYayınevi, 1983, C.II, s.387-389).

² Komisyon, *Türkler*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, C.IX, s. 446.

yönetebilecek bir padişah mevcutken çocuk yaşta bir padişah istememeleri gibi çeşitli sebeplerden dolayı II. Murad tekrar yönetime geçmiştir. Haçlıların Osmanlı Devletini Balkanlardan çıkarıp atma umutları neticesinde meydana gelen Varna savaşı (M.1444/H.848) ve II. Kosova (M.1448/H.852) zaferleriyle bu umutlar ortadan kaldırılmıştır. II. Murad'ın vefatı (M.1451/H.855) üzerine oğlu II. Mehmed tekrar tahta geçmiştir.³

Devrin diğer padişahı olan Fatih Sultan Mehmed(II. Mehmed), kendinden önceki devlet teşkilatını kanunnâme şeklinde tespit ettirmiştir. Belirlediği bu tesbitlere göre pek çok kanun ve yasaklar çıkarmıştır. Kanunları uygulama hususunda kendi oğulları da dâhil olmak üzere taviz vermemiş, oldukça sert davranmıştır. İmparatorluğun birlik ve düzenini sürdürebilmek adına kardeş katlinin caizliğine değinmiş, hatta durumu meşru göstermek için bu hususta ulemanın da kendisiyle aynı fikirde olduğunu bildirmiştir.⁴

Fatih, İstanbul'un Osmanlı için her yönden önemli olduğu, muhakkak alınması gerektiği kanaati ve hayaliyle tahta çıkmış ve bu yönde çalışmalar yapmış bir padişaktır. Fatih döneminde Amasra, Candaroğulları Beyliği, Trabzon'un fethi, Eflak ve Midilli adası ve Arnavutluk'un fethi sağlanmıştır. Daha sonra Bizans'a erzak girişinin yapıldığı Karadeniz Boğazı'nın emniyete alınması gerektiği düşüncesiyle boğazın en dar kısmına daha önce Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılan kalenin karşısına Rumeli Hisarı'nı inşâ ettirmiştir. 29 Mayıs 1453 (20 Cemâziye'l-Evvel 847) senesinde de İstanbul'u fethederek Osmanlı Devleti'nin payitahtı haline getirmiştir. Fatih ünvanını alan II. Mehmet, fetihden sonra orada yaşayan halka hoşgörülü davranmıştır. Yine bu dönemde Ege adaları fethedilmiş ve bölgede ticari faaliyetlerde önemli bir yere sahip olan Ceneviz ve Venediklerin ticari faaliyetlerine darbe vurulmuştur.⁵

³ Yılmaz Öztuna, *age*, s.391-426.

⁴ Komisyon, *Türkler*, C.IX, s.552,553.

⁵ *Age.*, 525-543,635, 673-677.

1.1.2. Yaşadığı Dönemdeki İlmî Çevre

Osmanlı padişahlarının birçoğu gibi II. Murad Han da ilim ve sanata son derece değer veren bir şahsiyettir. II. Murad Han'ın bu tutumu ilim ve sanatın onun döneminde ivme kazanmasına, değerli şahsiyetler yetişmesine ve önemli eserler kaleme alınmasına sebebiyet vermiştir. Bu dönemde Türkistan, Altınordu ve Mısır bölgeleriyle ilmi münasebetler oldukça arttığı için devrin büyük âlimleri bu bölgeler arasında rahatça hareket etmişlerdir. Âlimler gittikleri bölgenin hâkimi tarafından himâye edilmişler ve eserlerini böylesine rahat bir ortamda kaleme alma imkânı bulmuşlardır. II. Murad mûsikîye önem vermiş, mûsikîye olan ilgisi nedeniyle mûsikî alanında pek çok eser yazdırmıştır. Yine bu dönemde 'Abdulkâdir Merâgî⁶ Osmanlı topraklarına gelmiş ve önemli eserlerinden birini II. Murad adına kaleme almıştır. II. Murad birçok eserin Farsça ve Arapça'dan açık ve güzel bir şekilde Türkçe'ye çevrilmesini sağlamış, böylece tercüme faaliyetleri hız kazanmıştır.⁷

Fatih, askerî fetihlere önem verdiği kadar, ilim alanında da fetihlerini devam ettirme gayreti içerisinde olmuştur. Eğitim ve öğretimin önemi üzerinde durarak eğitimi her şeyden üstün tutmuştur. Âlim ve sanatkârlara önderlik ederek onları ön plana çıkarma ve teşkilatlandırmaya çok önem vermiştir. Yedinci Osmanlı padişahı olan Fatih Sultan Mehmet, özellikle hendese, matematik, tefsir, hadis, fıkıh, tarih ve kelam ilimlerinde oldukça iyi bir şekilde yetişmiştir. İlk hocası Molla Yegân⁸ olmuş,

⁶ Türk Mûsikîsinin önemli isimlerindendir. (ö.H.839/M.1435) Farsça ve Arapçaya hâkim, bestekâr, hattat, şâir, hâfız olan 'Abdulkâdir Merâgî Azerbaycan'ın Meraga şehrinde dünyaya gelmiştir. Mûsiki üzerinde çalışmalar yapmış, kapalı noktalarını açıklığa kavuşturmuştur. Eserlerinde mûsikînin çeşitli yönlerini fiziksel olaylara ve fizik yasalalarına dayanarak açıklamıştır. Kenzu'l-Elhân, Câmi'u'l-Elhân, Makâsidu'l-Elhân gibi mûsikî üzerine eserleri bulunmaktadır. (Daha geniş bilgi için bk.Sibel Karaman, Yusuf Akbulut, "Biçim ve Usûl açısından 'Abdulkâdir Merâgî'nin Kârları", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya, 2009, S.26, s.381-388).

⁷ Yılmaz Öztuna, *age*, s.430,431.

⁸ Asıl adı Muhammed b. Armağan b. Halîl'dir. Esmâu'l Müellifin'de adı Muhammed b. Muhammed Yegân b. Armağan el-Aydinî olarak geçmektedir. Molla Yegân adıyla meşhur olmuştur. Aydın'lı fazilet sahibi bir âlimdir. Pek çok âlimden ders almıştır. Mevlâna Şemseddîn Fenârî'den de ilim tahsil etmiş ve icâzet almıştır. Bursa ilindeki pek çok medresede müderrislik yapmış, Molla Fenârî'nin vefatından sonra baş müderris olmuş, daha sonra kadılık makamına getirilmiştir. Sultan II. Murat Han'ın ilgi ve sevgisine mazhar olmuştur. Zeki, anlayışlı, beyaz tenli, uzun boylu, gür sakallı olan Molla Yegân yaşadığı dönemde herkes tarafından çok sevilmiştir. Risâletun Fi'l-Hulle adlı bir eseri vardır. Daha geniş bilgi için bk. Edirneli Mecdi Efendi, "*Şakâyık-ı Numâniye Tercümesi*", İstanbul, H.1409(M.1989), s.99, İsmâil Paşa el-Bağdâdî, "*Esmâu'l-Müellifin*", İstanbul, H.1375(M.1955), C.II, s.199.

daha sonra bâtinî ve zahirî ilimlerde mütehassıs olan Akşemseddîn⁹ hazretleri gibi önemli ve değerli bir şahsiyetin eğitiminden geçmiştir. Fatih Sultan Mehmet, aklî ve naklî ilimlerde önemli yere sahip Doğulu ve Batılı âlimleri İstanbul'da toplamıştır. Âlimleri desteklemiş, talebe yetiştirmeleri amacıyla bölgede medreseler kurdurmuştur. Onun döneminde yetişen âlim ve sanatkârlar, dönemin rahat ortamını değerlendirerek pek çok mühim eserler icrâ etmişlerdir. Fıkıh ilminde Molla Hüsrev, tefsir ilminde Molla Gürânî, Hızır Çelebi, Molla Yegân, matematik alanında Ali Kuşçu gibi önemli kişiler hep bu dönemde yaşamış, hatta devlet işlerinde söz sahibi olmuş âlimlerdendir.¹⁰

1453 yılında İstanbul'un fethiyle birlikte bölgedeki farklı milletlerden insanlarla iletişim ve etkileşim artmıştır. Bu da Osmanlı kültür hayatında zenginlik sebebi olmuştur. Fâtih, âlimleri ihtisas alanlarında eserler vermeleri için her zaman teşvik etmiştir. Trabzonlu bir Rum âlimi olan Georgios Amirutzes ve oğluna Batlamyus'un coğrafyasını Arapçaya tercüme ettirmiş ve bir dünya haritası yaptırmıştır. Fatih, Avrupa Rönesans kültürü ve felsefesi ile de ilgilenmiştir.¹¹ Bu ve bunun gibi pek çok örnek Fatih'in ilme ve ilim ehline verdiği değeri ortaya koymaktadır.

1.1.3. Yaşadığı Dönemdeki Kültürel Çevre

Osmanlı Devletinde her dönemde çeşitli bölgelerde ilmî ve kültürel faaliyetlere farklı derecelerde önem verilmiştir. II. Murat döneminde de Manisa eğitim öğretim faaliyetleri açısından önem kazanmıştır. II. Murad, Ergene kasabasını kurmuş ve burada önemli bir mîmârî eser olan Ergene Köprüsü'nü (Uzunköprü) inşâ ettirmiştir. Bursa, Edirne, Selânik ve İpsala'da da camiiler yaptırmıştır. İmparatorluğun birçok

⁹ Asıl adı Şemseddin Muhammed b. Hamza'dır. Şakayık-ı Numaniye'de Şam'da dünyaya geldiği bilgisi yer almakta iken Osmanlı Müellifleri adlı eserde Osmancıklı olduğu bilgisi yer almaktadır. Akşemseddin adıyla meşhur olmuştur. Küçük yaşta ilim tahsiline başlamış, iyi bir ilim tahsilinden sonra Osmancık medresesine müderris olmuştur. Hacı Bayram Velî'ye intisap etmiş ve müridleri arasına girmiştir. İstanbul'un fethi sırasında Fatih Sultan Mehmed Han'a destek olmuş, fetihten sonra Ebu Eyyub el-Ensârî hazretlerinin kabrini bulmuştur. Tasavvuf ve tıp alanında eserler kaleme almıştır. H.863(M.1459) senesinde Göynük'de vefat etmiştir. Daha geniş bilgi için bk. Mecdi Efendi, *age*, İstanbul, H.1409(M.1989), s.240-246, Bursalı Mehmed Tahir, "*Osmanlı Müellifleri*", İstanbul, H.1395(M.1975), C.I, s.27-29.

¹⁰ Ahmet Şimşirgil, "*Kayı II*", İstanbul, Timaş Yayınları, H.1438(M.2017), s.296-305.

¹¹ Halil İnalçık, "*Mehmed II*", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, C.XXVIII, s.407.

yerinde çeşme, imârethâne, medreseler gibi hayır eserleri yaptırmıştır. Dönemindeki zenginler ve devlet adamları da kendisini örnek alarak ülkenin pek çok yerine hayır eserleri yaptırmaktan geri durmamışlardır. Edirne’de Murâdiye, Dârulhadîs ve Üçşerefeli câmiileri bina ettirmiştir. Bu eserlerle Edirne’yi kalkındırarak Balkanlar’ın en görkemli, önemli ve büyük şehri hâline getirmiştir.¹²

Fâtih Sultan Mehmet döneminde idârî ve siyâsî hayatta meydana gelen gelişmelerin yanı sıra sanatsal ve kültürel açıdan da oldukça önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Kendisi de hem maddî hem mânevî ilimlerde oldukça ehemmiyetli birikime sahip olan Fâtih Sultan Mehmet, gelişen ve büyüyen devlette iyi öğrenim görmüş şahsiyetlere olan ihtiyacın farkında olmuştur. Bu dönemde medrese yapımına çok önem verilmiştir. Sahn-ı Seman medresesi ve Tetimme ismi verilen medreseler, dâru’t-ta’lîm (muallimhâne), imârethâne, aşevi, kütüphane, dâruşşîfa adı verilen hastaneler ve misafirhaneler inşa edilmiş ve böylece Fâtih Külliyesi ortaya çıkmıştır. Yine bu dönemde Osmanlı ulemâsı ilim tahsili için özellikle de matematik eğitimi için Semerkant’a gitmiştir. Fâtih’in çabaları ve bu tür gelişmeleri teşvik etmesiyle İstanbul bir ilim merkezi olarak gelişme göstermiştir. İslam ve Türk dünyasından Ali Kuşçu gibi kıymetli ilim adamları İstanbul’a gelmiştir. Kurulan eğitim tesisleri için kütüphaneler açılmıştır. İlk kütüphaneler Ayasofya Medresesi ve Zeyrek Medresesi bünyesinde kurulmuştur. Fâtih’in tahtta kaldığı otuz senelik süre zarfında şehirde toplam on bir kütüphane inşâ edilmiştir.¹³

¹² Yılmaz Öztuna, *age*, s.430,431.

¹³ Fahri Kayadibi, ”Fatih Sultan Mehmet Döneminde Eğitim ve Bilim”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul, S.8,2003, s.2-6, 817.

1.2. ‘ALÂADDÎN ‘ALÎ B. MUHAMMED EL-BİSTÂMÎ EŞ-ŞAHRÛDÎ EL-MUŞANNİFEK’İN HAYATI

1.2.1. Adı

Tam adı ‘Alâaddîn ‘Alî b.Maḥmûd b. Muḥammed b. Mes‘ûd b. Maḥmûd b. Muḥammed b. Muḥammed b.Mecduddîn b.‘Ömer eş-Şahrûdî’dir. 803 (1400) yılında Şahrud’da dünyaya gelmiştir.¹⁴

Şahrud, Horasan diyarının şehirlerinden olan Bistam civarlarında bulunan bir köydür. Bistam yöresine nisbetle Bistâmî denmiştir.¹⁵

‘Alâaddin ‘Ali b. Muḥammed el-Bistâmî eş-Şahrûdî el-Muşannifek beşinci göbekten Faḥreddîn Râzî’nin torunlarından olup, bu durumu bazı eserlerinde ifade etmiştir. Eserlerinden birinde şöyle demektedir: “Dedelerimden İmam Fareddîn er-Râzî’nin bir oğlu dünyaya gelmiş, adını Muhammed koymuştu. İmam onu çok severdi. Eserlerinin çoğunu bu oğlu için kaleme almıştı. Bazı eserlerinde bu oğlunun ismini zikretmiştir. Oğlu genç yaşta iken vefat etmişti. Vefatından sonra onun da bir oğlu dünyaya gelmişti, onun adını da Muhammed koydular. O da ilim bakımından babasının derecesine yükseldi sonra vefat etti. Arkasında Mahmûd isminde bir oğlu kaldı. O da üstün derecelere ulaşmıştı. Hicaz’a gitmeye karar verdi. Hırat’tan çıkıp Bistâm’a ulaştığında bu şehrin halkı âlimleri özellikle de Faḥreddîn Râzî’yi ve onun soyundan gelenleri sevdiklerinden dolayı kendisine cömertçe davrandılar. Halkın yoğun hürmeti sebebiyle oraya yerleşti. Ardından Mes‘ûd isminde bir oğlu dünyaya geldi, ilim tahsilinde çok çaba sarf etmiş, ancak babasının derecesine nail olamamıştır. Va‘z vermeye iştigal etti ve başka bir yere de gitmedi. Sonra Muhammed isminde bir oğlu ardından yetişti. İlim tahsil etti ve bölge halkının kendisini rehber edindiği bir

¹⁴ İbnu’l-‘İmâd, “*Şezerâtu’z-Zeheb fî Ahbâri men Zeheb*”, Beyrut, İbn Kesîr Yayınevi, H.1406(M.1986), C.IX, s.476, Ömer Rıza Kaḥḥâle, *Mu‘cemu’l-Muellifîn*, Beyrut, İhyau’t-Turasi’l-Arabi, ,H.1414(M.1993), C.VII, s.240, Muḥammed b. ‘Ali eş-Şevkânî, “*el-Bedru’t-Ṭali’ bi Meḥâsini men Ba‘de’l-Karni’s-Sabi’*”, Kahire, Dâru’l-Kutubu’l-İsâmî, H.1348(M.1929), s.497.

¹⁵ ‘Alâaddin ‘Ali b. Muḥammed el-Bistâmî eş-Şahrûdî el- el-Muşannifek, “*el-Ḥudûd ve’l-‘Aḥkâm Fıkhiyye*”, Beyrut, Dâru’l-Kutubu’l-Arabî H.1411(M.1991), s.4.

ilme ve rütbeye nail oldu. Sonra Mecdüddîn adında bir oğlu dünyaya geldi o da ilimde kendisine tâbî olunan bir zât oldu ki o, benim babamdır.”¹⁶

Müellifin nesep bakımından Hz. Ömer b. Hattâb’ın (r.a) ve Hz. Ebû Bekr’in (r.a) soyuna dayandığı söylenmektedir. Faḥreddîn er-Râzi de soyunun Hz. Ömer’e (r.a) dayandığını ifade etmektedir.¹⁷

Muḥammed b. Mecdüddîn Muḥammed’in oğlu olan ‘Alâaddîn el-Muşannifek’in doğum yeri ile ilgili olarak Mehmed Süreyyâ’nın Sicill-i Osmani adlı eserinde Herat’ta doğduğu, burada eğitim aldığı daha sonra Anadou’ya gelip ulemanın meşhurlarından olduğu bilgisi yer almaktadır.¹⁸

Kâf harfi Farsçada küçültme ifade etmektedir. Genç yaşta eser kaleme almış olması hasebiyle kendisine “el-Muşannifek” lakabı verilmiş ve bu lakapla da meşhur olmuştur.

1.2.2. Soyu

‘Alâaddin ‘Ali b. Muḥammed el-Bistâmî eş-Şahrûdî el-Muşannifek’in soyundan geldiği Faḥreddîn er-Râzî H.606(M.1209)

Soyu Kureyş kabilesine kadar ulaşan Faḥreddîn er-Râzî’nin asıl adı Ebû ‘Abdullah Muḥammed b. Ömer b.Hüseyin b. Hasan b. ‘Ali’dir. Künyesi ebû ‘Abdullah ve abu’l Me‘âlîdir. Fahrüddîn lakabıdır. H.543 (M.1148) yılında Rey şehrinde dünyaya gelmiştir. Horasan bölgesinde yetişmiş önemli bir bilgin olan Faḥreddîn er-Râzî, bilhassa mantık ve kelam ilminde ön palana çıkmış ve bu alanlarda tanınan biri olmuştur. Faḥreddîn er-Râzî, İmam Gazali’nin yolundan gitmiş ve onun öğretilerini şiar edinmiştir.¹⁹

Râzi, yaşadığı dönemde islâm dünyasında yaygın halde olan bid‘atleri, filozofların ve yanlış itikada sahip kimselerin fikirlerini en ince ayrıntısına kadar ele

¹⁶ İbnu’l-‘Îmâd, *age*, IX, s.476.

¹⁷ Mecdi Efendi, *age*, s.185,186.

¹⁸ Mehmed Süreyya, “*Sicill-i Osmânî*”, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, H.1416 (M.1996), C. I, s.230.

¹⁹ Tuncay Başoğlu, “Fıkıh Usûlünde Faḥreddîn er-Râzî Mektebi”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 2015, S.34, s.183-187.

almış, bu fikirlerin yanlış ve bozuk olduğunu ispat etme yoluna gitmiştir. Ehl-i Sünnet itikâdını savunmuş, Müslümanları dönemin bozuk fikirlerine uymaktan kurtarmak için elinden geleni yapmıştır.²⁰

Amelde Şafii, itikatta Eş‘ari mezhebine mensup olan Râzî, Eş‘arî mezhebinin yayılmasında önemli rol oynamıştır. Kendisinden sonra gelen kelimcileri de oldukça etkilemiş, meseleleri ele alırken derinlemesine incelemeyi tercih etmiştir. İbadet bakımından güçlü, tasavvuf yöntemlerini ve anlayışlarını iyi bilen bir insandır. Arapça ve Farsçaya oldukça hâkim olmuş, şiirle de ilgilenmiştir. Dînî ilimlerdeki otoritesinin yanı sıra fen ilimlerinde, bilhassa tabiat ilimleri alanında da çalışmalar yapmıştır. Bu alanlarda çağının en iyilerinden olmuş ve bu ilimlerin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Fizik, mekanik gibi ilimlerin temel konuları hakkında önemli noktalara değinmiş, bu alanlarda sıkı çalışmalar yaparak çeşitli kanunlar ortaya koymuştur.²¹

Fahreddîn er-Râzî *Muḥassal-u Efḵârî’l-Muteḵaddimîn ve’l-Müteahhirîn*, *Esrâru’t-Tenzîl ve Envâru’t-Te’vil*, *el-Mulaḥḥas fi’l-Ḥikmeti ve’l-Mantık* gibi kelam, tefsir, mantık, felsefe, tıp, astronomi, ahlak, tarih gibi pek çok alanda eser vermiştir. H.606(M.1209) yılında Herat şehrinde vefat etmiştir.²²

1.2.3. İlmî Kişiliği

‘Alâaddin ‘Ali b. Muhammed el-Bisṭâmî eş-Şahrûdî el-Muşannifek erkek kardeşiyle birlikte H.812 (M.1409) senesinde ilim tahsili için Herat’a gitmiştir.²³

‘Alâaddin el-Muşannifek, Teftezânî’nin öğrencisi olan Celâleddîn Yûsuf el-Evbehî’den, Kutbuddîn Aḥmed b. Muhammed el-Herevî’den, ilim tahsil etmiştir. el-Muşannifek, İmam Fasîḥuddîn Muhammed b. Muhammed’den Hanefî fikhı, ‘Abdulazîz b.Aḥmed el-Ebherî’den Şâfiî fikhı okumuştur.²⁴

²⁰ Komisyon, Rehber Ansiklopedisi, “*Sâdeddîn Teftazânî*”, İstanbul, Türkiye Gazetesi Yayınları, H.1414(M.1993), C. XVII, s.92.

²¹ Aynı eser, s.92,93.

²² Harun Küçük, *Fahreddin er-Râzî ve Uluḥiyyet Anlayışı*, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008, s.3-8.

²³ İbn el-‘İmâd, *age*, IX, s.475,476, İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyyetu’l-‘Ârifîn Esmâu’l-Muellifîn ve Âṣâru’l-Muşannifîn*, İstanbul, Maarif Vekâleti, H.1371(M.1951), C.I, s.37.

²⁴ İbnu’l-‘İmâd, *Age*, IX, s.476,477.

‘Alaâddin el-Muşannifek, tasavvufa da ilgi duymuştur ve Zeynüddîn el-Hâfî’nin halifelerinin birinden biat almıştır.²⁵

Anadolu’ya gelmiş ve Konya’da bir müddet müderrislik vazifesini yerine getirmiştir.²⁶

Daha sonra Bursa’daki Sultâniye Medresesi’nde müderrislik yapmış ve sadrazam Mahmûd Paşa’nın daveti üzerine İstanbul’a gitmiştir. Padişahın takdirini kazanmış, bu nedenle kendisine günlük seksen akçe yevmiye verilmiştir. Yine padişahın talebiyle, Sadrazam Mahmud Paşa tarafından Bosna kralına verilen kapitülasyonun lağvedilmesi için bir fetvasının bulunduğu nakledilmektedir.²⁷

Anadolu’da ulemânın meşhurlarından biri olmuştur.²⁸ Dönemin önemli isimlerinden Karamânî Mehmed Paşa ‘Alâeddîn el-Muşannifek’ten ders almıştır.²⁹

²⁵ Yusuf Küçükdağ, “Karamânî Mehmed Paşa”, *DİA*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, XXIV, s.450.

²⁶ İbnu’l-‘Îmâd, *age*, IX, s.476.

²⁷ Yusuf Küçükdağ, *age*, s.450.

²⁸ Mehmet Süreyya, *Sicill-i ‘Osmânî* İstanbul, H.1416(M.1996), I, s.244.

²⁹ Osmanlı tarihçisi ve vezir-i âzâmıdır. Konya’da dünyaya gelmiştir. Tam adı; Mehmed Paşa ‘Ârif Çelebi el-Celâlî es-Sıddîkî’dir. Kaynaklarda babası ‘Ârif Çelebi’nin Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî soyundan geldiği bilgisi yer almaktadır. Medrese tahsilini Konya’da alan Mehmed Paşa, ‘Alâeddîn et-Tûsî ve ‘Alaaddîn el-Muşannifek’ten ders almıştır. İstanbul’da çeşitli medreselerde müderrislik görevi ifâ etmiştir. Fâtih Sultan Mehmed Han, İstanbul’un fethiyle sınırları genişleyen Osmanlı Devleti’ni yeniden yapılandırmada Karamânî Mehmed Paşa’dan oldukça destek görmüştür. Fâtih kanunnamelerinin hazırlanmasında, kardeş katlinin kanun haline getirilmesi ve yeni verâset kanununda etkili rol oynamıştır. İki eşinin olduğu, birinci eşinin hocası el-Muşannifek’in kızı olduğu oğlu, Zeynelabidin Ali Çelebi’nin bu eşinden olduğu tahmin edilmektedir. Mehmed Paşa mutasavvıfları, şairleri, ilim adamlarını himaye etmiştir. Hocaları olan ‘Ali et-Tûsî ve el-Muşannifek’i padişahla ve Mahmut Paşa ile tanıştırmıştır. Daha geniş bilgi için bk. Yusuf Küçükdağ, *age*, s.449, 450.

‘Alâaddîn Alî b.Maḥmûd el-Muşannifek, eserlerini Sahn-ı Semân medresesine³⁰ vakfetmiştir.³¹

‘Alâaddîn el-Muşannifekle ilgili olarak şöyle anlatılmaktadır: Vezir Maḥmûd Paşa’nın meclisinde, el-Muşannifek de oturuken Fenârî Hasan Çelebi³² gelmiştir. Fenârî Hasan Çelebi o meclis dışında el-Muşannifekle hiç görüşmemiştir. Orada kaldıkları süre içinde birbirleriyle sohbet etmişler ve vezir, el-Muşannifek’in eserlerini sayıp methetmeye başlamıştır. Fenârî Hasan Çelebi de bunları küçük yaşta bu kadar eser yazılamaz diyerek reddetmiş, onların çoğunda eski dinlerde bulunan meselelerin bulunduğunu ifade etmiştir. Vezîr de ona; el-Muşannifek’i tanır mısınız? diye sormuş, Hasan Çelebi de tanımadığını ifade etmiştir. Bunun üzerine vezir işâret ederek; işte bu zâttır demiştir. Fenârî Hasan Çelebi de mahcûb olmuştur. Vezîr ise utanma onun kulakları hiç işitmez demiştir. ‘Alâaddîn el-Muşannifek, güzel ve hızlı yazı yazmasıyla da ön plana çıkmıştır. Hat sanatında önemli yere sahip olan müellifin, eserlerini bizzat kendisinin yazdığı bilinmektedir.³³

1.2.4. Hocaları

1.2.4.1. Sâ‘deddîn Mes‘ûd b. Faḥruddîn ‘Omer b. Burḥâneddîn ‘Abdullah el-Herevî el-Ḥorasânî et-Taftazânî

‘Alâaddîn el-Muşannifek’i yetiştiren Celâleddîn Evbehî’nin hocası olan Taztâzânî’nin asıl adı Sa‘dettin Mes‘ûd b. ‘Ömer b. ‘Abdullah el-Herevî el-

³⁰ Fatih Sultan Mehmet Han İstanbul’un merkezine bir camii inşâ ettirmiş, etrafına da sekiz tane medrese inşâ ettirmiştir. Bu medreseler sayısı sebebiyle semaniye diye adlandırılmıştır. Zamanla dini, ilmi, sosyal hizmetler açısından önem arz eden mekânlar haline gelmiştir. Öğrencilerin hocanın etrafında halka oluşturarak oturdukları, başarılı olanların önde oturduğu, derslerin sabah ve ikindi namazından sonra yapıldığı bu medreselerde Fahreddin er-Râzî’nin etkisi olmuş ve onun ekolü takip edilmiştir. Daha geniş bilgi için bk. Ahmet Ulusoy, *Kuruluşundan 17.Yüzyıla Kadar Osmanlı Medreselerinde Eğitim Öğretim Faaliyetleri*, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007, s.50-67.

³¹ M.Kâmil Yaşaroğlu, “el-Muşannifek”, *DİA*, İstanbul,2006, XXXI, s.30.

³² Muḥammedşâh Fenârî’nin oğlu olan Fenârî Hasan Çelebi. (891/1486) Bursa’da dünyaya gelmiş yine orada Sultaniye Medresesinde tanınmış âlimlerden eğitim almıştır. Arapçaya yoğun ilgisi olan Hasan Çelebi, Arap dili grameri, belâgat, fıkıh usulü, kalam gibi ilimlerde ve aklî ilimlerde seçkin biri haline gelmiştir. Genç yaşta müderris olmuş, Fatih tarafından İznik Orhan Gazi medresesi müderrisliğine tayin edilmiştir. Çeşitli alanlarda değerli ilmî eserler kaleme almıştır. Daha geniş bilgi için bk. Mehmet Yalar, “XV. Yüzyıl Bursa Âlimleri ve Arap Diline Katkıları”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa, S.2, C.11, 2002, s.107.

³³ İbnu’l-‘İmâd, *age*, C. IX, s.476,477.

Horasânî'dir. Âlim, fakih, edîp bir şahsiyettir. Taftazânî olarak meşhur olmuştur. Bu nisbenin dışında Herevî ve Horasânî nisbeleri de kullanılmaktadır. ³⁴

H.722(M.1322) yılında Horasan'ın Taftazan kasabasında dünyaya gelmiş, genç yaşta ilmî yetenekleri üst seviyelere ulaşan bir âlim olmuştur. ³⁵

Doğum ve ölüm tarihi kaynaklarda farklılık göstermektedir. Bazı kaynaklarda H.712(M.1312) senesinde doğduğu, H. 791(M. 1389) yılında vefat ettiği bilgisi mevcuttur. ³⁶

Dönemin hükümdarı olan Timur Han ile seferlerde bulunmuştur. Timur Hanın meclisinde yer almış, pek çok nasihatlerde bulunmuş ve Timur'dan hürmet görmüştür. Kutbuddîn Râzî. (ö.H.766/M.1365) ve Adûdüddîn Îcî'den (ö.H.756/M.1355) ilim tahsil emiş ve birçok talebe yetiştirmiştir. İslam'ı öğrenip öğretmek için çok çaba sarf etmiş, yaptığı ilmî çalışmalarıyla islamî bilgilerin yayılıp canlanmasına katkıda bulunmuştur. Tefsir, hadis, fıkıh, akâid ve diğer ilimlerdeki bilgileriyle dönemin önemli âlimlerinden biri olmuş ve bu alanlarda kıymetli eserler kaleme almıştır. Yaptığı çalışmalarla dönemindeki ve daha sonraki dönemlerde yaşamış âlimlerin iltifatlarına nail olmuştur. Kaleme aldığı eserler ve onlara yapılan şerhler özellikle medreselerin kaynak kitaplarından olmuş, eserleri İslâm dünyasına yayılmıştır. Eserlerinin her biri için birçok şerh ve hâşiyeler yazılmış ve çoğaltılmıştır. Edebî ilimleri içinde barındıran *Telhîs* adlı esere yazmış olduğu *Mutavvel* ve *Muhtasar* adlı şerhler, *Akâid-i Neseî şerhi*, kalam ilmi üzerine yazdığı *Mekâsıd* kitabı ve bu esere yazdığı şerh *Tehzib'ul Mantık ve'l-Kelâm*, Fıkıh usulü üzerine *et-Telvîh ilâ Keşfi Hakaiki't-Tenkîh*, *Şehu Şerhi'l Muhtasar Fi'l-Usûl*, tefsir üzerine *Keşşâf Hâşiyesi* ve *Keşfü'l-Esrâr* adlı eseri, hadis alanında *Hadis-i Erba'in Şerhi*, nahiv alanında *Şerhu'l-'İzzî* ve daha pek çok değerli eseri bulunmaktadır.

“لكل شىء مانع و للعلم موانع” “Her şeyin bir engeli, ilminse pek çok engeli vardır” sözü Taftazânî'ye aittir. Bu sözü belâgata dair kaleme aldığı *Mutavvel* adlı eserini yazarken

³⁴ el-Bağdâdî, “*Hediyyetu'l-Ârifin*”, c.II, s.429,430

³⁵ Naim Şahin, “Türk Mantıkçıları”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya, H.1426(M.2005), S. 17, s. 346.

³⁶ Celâleddîn 'Abdurrahman es-Suyûtî, *Buğyetu'l-Vu'ât*, Kahire, Dâru'l-Kutubi'i-İlmiyye, H.1384(M.1965), c.II, s.285.

karşılaştığı sıkıntılara binâen dile getirmiştir. Taftazânî, H.792 (M.1839) yılında Semerkant 'da vefat etmiştir.³⁷

1.2.4.2. Celâleddîn Yûsuf el-Evbehî

Horasan, Irak ve Mâverâünnehir bölgesi âlimlerinin önde gelen şahsiyetlerden biri olmuştur. Keskin zekâsıyla tanınmış, döneminde Arapça ilimlerinde tek otorite olarak kabul edilmiştir. Bilhassa “*Miftâh*” ve “*Keşşâf*” adlı eserlerdeki zor meseleleri çözümlemede önemli bir yere sahip olduğu bilgisi zikredilmektedir.³⁸

Celâleddîn Yusuf el-Evbehî, Taftazânî'nin değer verdiği, eserlerini değiştirme yetkisi verdiği öğrencisidir.³⁹ Ölüm tarihi hakkında bilgiye rastlanılmamıştır.

1.2.4.3. Kûtbuddîn Ahmed b. Muḥammed el-Herevî

Hakkında sadece Yusuf el-Evbehî'nin öğrencisi olduğu, ‘Alâaddîn el-Muşannifek’in kendisinden Arap Dili derslerini öğrendiği bilgisine rastlanılmıştır.⁴⁰

1.2.4.4. ‘Abdul ‘Azîz b. Muḥammed b. ‘Abdul ‘Azîz el-Ebherî

‘Alâaddîn el-Muşannifek’in kendisinden şâfiî fikhî tahsil ettiği el-Ebherî hakkında çok kısıtlı bilgi mevcuttur.⁴¹

1.2.4.5. Fasîhuddîn Muḥammed b. Muḥammed

‘Alâaddîn el-Muşannifek’in hocası olduğuna dair bilgi kaynaklarda⁴² mevcutken hayatı hakkında bilgiye ulaşılammıştır.

1.2.4.6. Zeynuddîn Ebû Bekr Muḥammed b. Muḥammed Hâfî

Evliyaullahdan, Hâlvetiye kollarından Zeydiyye tarikatının kurucusudur.⁴³

³⁷ Komisyon, Rehber Ansiklopedisi, “*Sâdeddîn Teftazânî*”, İstanbul, H.1415(M.1994), C. XVII, s.168,169.

³⁸ Ahmed b. Mustafa Taşköprüzâde, *Miftâhu's-Sa'ade ve Mısbâhu's-Siyâde fî Mevzu'âtı'l 'Ulûm*, Beyrut, H.1405 (m.1985), s.177, Mecdi Efendi, *age*, İstanbul, H.1409 (M.1989), s.101.

³⁹ Nihat Tarı, *Teftazânî ve Sa'dînî Adlı Şerhi*, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2015, s.44,45.

⁴⁰ Taşköprüzâde, *age*, C.I, s.191.

⁴¹ Taşköprüzâde, *Aynı Eser*, C.I, s.191.

⁴² İbnu'l-İmâd, *age*, IX, s.477.

⁴³ Şemseddîn Sâmî, *Kamusu'l-'A'lâm*, İstanbul, H.711(M.1311), C.IV, s.2444.

Asıl ismi Zeynuddîn Ebu Bekr Muhammed b. Muhammed Hâfî'dir. Zeynuddîn Hâfî ismiyle meşhur olmuştur. H.757(M.1356)yılıının Rebî'ul-evvel ayının on beşinde Horasan'nın Hâf isimli kasabasında dünyaya gelmiştir.⁴⁴

İlim tahsili için Mâverâünnehr, Irak, Azerbaycan, Şam, Hicaz, Mısır'a gitmiş, bu beldelerde pek çok hocaları olmuştur. Celâleddîn Ebû Tâhir, Zeynuddîn Irâkî, Aḥmed Kazvînî, İbnu'l-Cezerî, Seyyid Şerif Cürcanî gibi dönemin önemli âlimlerinden ders ve icazet almıştır. Kahire'de Zeynuddîn 'Abdurrahman eş-Şebrîsî ile bir araya gelip sohbet etme imkânı bulmuştur. Tasavvuf ehlinden Nûreddîn 'Abdurrahman Mısırî'den feyz almış, ilimde ve tasavvufta derece elde etmiştir. Hocası bizzat icazet yazmış talebe yetiştirmesi için memleketi olan Horasan'a irşat için göndermiştir. Pek çok ilim sahibi büyük bir zat olan Hâfî hazretlerinin son zamanlarında kendini kaybetme (cezbe) hali baş göstermiş, üç gün kendinden geçmiş, bundan sonra daha az konuşmayı ve sessiz kalmayı tercih etmiştir. Şevval ayının ikinci günü H.838(M.1435) yılında Hirat beldesinde vefat etmiştir.⁴⁵

'Alaâddin el-Muşannifek tasavvufa ilgi duymuş, Zeynuddîn el-Hâfî'ye tâbi olanlardan birinden biat alarak tasavvuf ehlinden olmuştur.⁴⁶

1.2.5. Seyahatleri

'Alaâddin el-Muşannifek, ilk olarak kardeşiyle birlikte ilim tahsil etmek maksadıyla H.812 (M.1409) senesinde Her'at'a gitmiştir.⁴⁷

H.845 (M.1141) yılında Karamanoğulları sınırlarına dâhil olan Konya'ya gelmiştir. Karamanoğulları beyliğinin Osmanlı Devleti'ne bağlanmasından sonra bir müddet daha Konya'da kalmıştır. Sonrasında İstanbul'a gitmiş ve yaşamına orada devam etmiştir.⁴⁸

⁴⁴ Mecdi Efendi, *age*, s.91,92.

⁴⁵ Şemseddîn Muhammed b. 'Abdurrahman es-Seḥavî, *Dav'u'l-Lâmî' li Ehli'l-Ḳarni't-Tasi'*, Beyrut, Dâru'l-Kutub, M.2003 C.IX, s.260-262, Şemseddin Sâmî, *Kâmûs'ul-'Alâm*, İstanbul, H. 711(m.1311), C.IV, s.2444.

⁴⁶ M. Kâmil Yaşaroğlu, *age*, s.239.

⁴⁷ İbn el-'Îmâd, *age*, C.IX, s.475,476.

⁴⁸ Sinan Taşdelen, *el-Muşannifek Alaaddin Ali b. Muhammed'in Mevlânâ'nın Mesnevî'si İle İlgili Risâlesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2007, s.17.

1.2.6. Vefâtı

‘Alaâddin el-Muşannifek, hicrî 875(M.1470) senesinde İstanbul’da vefat etmiştir.⁴⁹ Kabri Ebû Eyyûb el-Ensârî’nin kabristanının yakınlarında yer almaktadır.⁵⁰

‘Alâaddin el-Muşannifek’in ölüm tarihi *Keşfu’z-Zunûn* adlı eserde H.871(1467) olarak zikredilmektedir.⁵¹

1.3.‘ALÂADDİN ALİ B. MUHAMMED EL-BİSTÂMÎ EŞ-ŞAHRÛDÎ EL-MUSANNİFEK’İN ESERLERİ

‘Alâaddin el-Muşannifek’in eserleri üç başlık altında; hâşiye olarak kaleme aldığı eserleri, şerh ettiği eserleri ve diğer eserleri olarak ele alınacaktır.

1.3.1. Hâşiye Eserleri

1.3.1.1. Hâşiyetu’t-Telvîh

Sadruşşerî‘a ‘Ubeydullah b. Mes‘ûd b. Maḥmûd el-Maḥbûbî el-Kirmânî’nin (ö.H.747/M.1346) Usûl-u Fıkha dair *et-Tenkîh* adlı eseri Taftazânî tarafından *et-Telvîh ‘ale’t-Tavzîh* adıyla şerh edilmiştir. Bu eserin hâşiyesidir.⁵²

Alâaddin el-Muşannifek bu eseri H.835(M.1432) senesinde kaleme almıştır.⁵³

1.3.1.2. Hâşiyetu ‘Alâ Levâmi‘i’l-Esrâr Şerhi’ Metâli‘i’l-Envâr (Maṭali‘u’l-Envâr fi’l-Manṭıq)

Asıl adı Ebû ‘Abdullah b. Muhammed b. Muhammd er-Râzî et-Taḥtânî olan Kutbuddîn er-Râzî’nin (ö.H.766/M.1365), Sirâceddin Urmevî’nin (ö.H. 682/M.1283), *Metâli‘u’l-Envâr* adlı mantık kitabına *Levâmiu’l-Esrâr fi Şerhi Metâli‘i’l-Envâr* adıyla yazdığı şerhtir.⁵⁴

⁴⁹ İsmail Paşa el-Bağdâdî, *İzâhu’l-Meknûn fi’z-Zeyli ‘alâ Keşfi’z-Zunûn ‘an Esmâi’l-Kutubi ve’l-Funûn*, İstanbul, Dâru İhyâi’t-Turasi’l-Arabî, H.1365(M.1945), C.I, s.37, Kâtip Çelebi, “*Keşfü’z-Zunûn ‘an Esmâi’l-Kutub ve’l-Funûn*”, İstanbul, Dâru İhyâi’t-Turasi’l-Arabî, H.1360(M.1941), C.II, s.1708, 2036, İbnu’l-‘İmâd, *age*, C. IX, s.475.

⁵⁰ İbnu’l-‘İmâd, *age*, C. IX, s.477.

⁵¹ Kâtip Çelebi, *age*, C.I, s.475.

⁵² Sezayi Bekdemir, “*Sadruşşerîa’nın Usulcülüğü/Hukukçuluğu*”, Doktora Tezi, Ağrı, 2017,s.76.

⁵³ eş-Şevkânî, *age*, s.497.

⁵⁴ Halil Özcan, “Sa‘âdeddîn Teftazânî ve İrşâdu’l-Hâdî Adlı Eseri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.20, Şanlıurfa, Temmuz-Aralık 2008, 214,215.

Sirâceddin Urmevî Metâli‘u’l-Envâr adlı eserini iki bölüm halinde düzenlemiştir. İlk bölüm mantık ile ilgili olup, ikinci bölüm de kendi içinde dört kısma ayrılmıştır; birinci kısım genel işlerle, ikinci kısım varlığın özülüyle, üçüncü kısım a‘razlarla, dördüncü kısım ise ilahî ilimlerle alakalıdır. Alâaddin el-Muşannifek de bu esere hâşiye yazanlardandır.⁵⁵

1.3.1.3. Hâşiye ‘Alâ Şerhi’l-‘Aķâidi’n-Nesefî

Taftazânî (ö.H.792/M.1390), muhaddis, müfessir, fakîh, Ebû Hafs Necmuddîn ‘Omer b. Muhammed en-Nesefî’nin H.537(M.1142) kelim ve akaîd konularına kısa ve net olarak değindiği *el-Aķâid* adlı eserine şerh yapmıştır.⁵⁶ Esere pek çok şerh ve hâşiye yazılmıştır. Alâaddin el-Muşannifek de Taftazânî’nin yaptığı bu şerhe hâşiye yazanlardandır.⁵⁷

1.3.1.4. Hâşiyetu ‘Alâ Vikâyeti’r-Rivâye fî Mesâili’l-Hidâye H.839(M.1436)

Burhânu’Şerî‘a Maĥmûd b.Sadru’s-Şerî‘a el-Evvel ‘Ubeydullah el-Maĥbûbî el-Hanefî’nin (ö.H.650/M.1254) *Vikâye* adlı eseri ĥanefî mezhebi için temel eserlerden biri olmasının yanı sıra, âlimlerin okumaya özen gösterdiği meşhur eserlerden biridir.⁵⁸ el-Muşannifek bu eseri H.839(M.1436) tarihinde tasnif etmiştir.⁵⁹

1.3.1.5. Hâşiyetu Şerĥu’l-Miftâĥ Li’t- Taftazânî

Taftazânî’nin, Sirâcuddîn Ebû Ya‘ķûb Yûsuf b. Ebî Bekr b. Muhammed b. ‘Ali es-Sekkâkî’nin (ö.H.626/M.1229) *Miftâĥu’l-‘Ulûm* adlı eserinin üçüncü kısmına hayatının son zamanlarında yazdığı şerhin hâşiyesi’dir. ‘Alâaddin el-Muşannifek bu eseri H.834 (M.1431) senesinde kaleme almıştır.⁶⁰

⁵⁵ Kâtip Çelebi, *age*, C.II, s.1716,1717.

⁵⁶ Şerafettin Gölçük, “*Kelam Tarihi*”, İstanbul, 2016, s.161,162.

⁵⁷ Kâtip Çelebi, *age*, C.II, s.1145.

⁵⁸ Kâtip Çelebi, “*Keşfü’z-Zûnûn*”, İstanbul, H.1360(M.1941), C.II, s.2020-2022.

⁵⁹ eş-Şevkânî, *age*, s.497.

⁶⁰ Halil Özcan, “Sa‘deddîn et-Taftazânî ve İrşadu’l-hâdi Adlı Eseri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.20, Şanlıurfa,2008, s.219

1.3.1.6. Hâşiyetu'l-Muṭavvel

Sirâcuddîn Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Ebî Bekr b. Muḥammed b. 'Ali es-Sekkâkî (ö.H.626/M.1229)'ye ait *Miftâhu'l-'Ulûm* adlı konuları özet bir şekilde ele aldığı, mantıkî bahislere de yer verdiği bu eserin bir bölümü belâgat sahasına aittir.⁶¹

Eser üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm Sarf ilmini, ikinci bölüm Naḥiv ilmini, üçüncü bölüm ise Me'ânî ve Beyân ilmini ele almaktadır. Eser çok yoğun ilgi görmüş, özellikle belâgat kısmına pek çok şerhler yapılmıştır. Üç şerh ön plana çıkmakta ve en güzel şerhler olarak kabul edilmektedir. Bunlardan birincisi Kutbuddîn Maḥmûd b. Mes'ûd b.eş-Şîrâzî (ö.H.410/M.1311)'nin *Miftâhu'l-Miftâh* ismini verdiği şerhidir. İkincisi Sa'deddîn Mes'ûd b. 'Ömer et-Teftazânî (ö.H.792/M.1390)'nin şerhidir. Üçüncüsü ise es-Seyyîd eş-Şerîf 'Ali b. Muḥammed el-Cürçânî (ö.H.816/M.1413)'nin kaleme aldığı şerhtir.⁶²

Celâleddîn Muḥammed b. 'Abdurrahmân Haṭîb el-Ḳazvînî (ö.H.739/ M.1339) *Miftâhu'l-'Ulûm* adlı eserin Belâgâta dair olan üçüncü bölümünü özetleyen *Telhîsu'l-Miftâh* adlı eseri kaleme almış ve bu eser çok meşhur eserlerden biri haline gelmiştir. Bu eser üzerine bir çok şerhler yazılmış, en meşhur olan ise Sa'deddîn Mes'ûd b. 'Ömer et-Teftazânî (ö. H.792/M.1390)'nin 748 yılında te'lif ettiği *Muṭavvel* adlı eser olmuştur. Muṭavvel'e de pek çok hâşîye yazılmıştır. Ḥasan b. Muḥammed Şâh el-Fenârî'nin (ö.H.886/M.1482), Mîrza Can Ḥabîbullah eş-Şîrâzî'nin (ö.H.994/M.1586), Şeyḥu'l-İslâm Aḥmed b. Yahyâ b. Muḥammed el-Ḥafîd'in (ö.H.906/M.1501), ve 'Alâaddîn b. Muḥammed eş-Şâhrûdî el-Bisṭâmî el-Muşannifek'in (ö.H.875/M.1471) kaleme aldığı hâşiyeler bunlardan birkaçıdır.⁶³

'Alâaddin el-Muşannifek bu eseri H.832(M.1429) senesinde kaleme almıştır.⁶⁴

⁶¹ Mustafa Irmak, "Bir Belâgat Kitabı Olarak Mutavvel ve Osmanlı Medreselerinde Okunuş Biçimi Üzerine Bir Risâle", *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.42, İstanbul, 2012, s.173, 174.

⁶² Kâtip Çelebi, *age*, C.II, s. 1762,1763.

⁶³ Kâtip Çelebi, *age*, C.I, s.474,475.

⁶⁴ eş-Şevkânî, *age*, s.497.

1.3.1.7. Hâşiye ‘Alâ Şerhi’l-Keşşâf

Tefsir, edebiyat, Nahiv ve dil gibi pek çok alanda devririn önde gelen ismi olan Maḥmud b. Ömer ez-Zemahşerî’nin (ö.H.494/M.1101) yazdığı, tam adı *el-Keşşâf ‘an Ḥaḳâiki’t-Tenzîl ve ‘Uyûni’l-Ekâvîl fî Vucûhi’t-Te’vîl* olan oldukça meşhur tefsir eseridir.⁶⁵

Alâaddin el-Muşannifek bu esere H.856(M.1452) senesinde hâşiye kaleme almıştır.⁶⁶

1.3.2. Şerh Eserleri

1.3.2.1. Şerhu’l-İrşâd fi’n-Nahv

Sa‘deddîn Mes‘ûd et- Taftazânî’nin *İrşâdu’l-Hâdî* isimli nahiv alanında kaleme aldığı eserinin şerhidir.⁶⁷

1.3.2.2. Şerhu’l-Meşnevî

‘Alâaddîn el-Muşannifek’in Mevlânâ Celâddîn-i Rûmî’nin H.672(M.1273) *Mesnevî* adlı eserine H.845(M.1442) senesinde yazdığı şerhtir.⁶⁸

1.3.2.3. Şerhu’l-‘Alâka

Maḥmûd el-Antâkî’nin (ö.H.1160/M.1747) *el-Alâka* adlı Beyân alanında kaleme aldığı eserinin şerhidir.⁶⁹ Eser hakkında daha fazla bilgiye rastlanılmamıştır.

1.3.2.4. Şerhu ‘Avâmili’l-Mie

‘Alâaddîn el-Muşannifek’in, Ebû Bekr ‘Abdulkâhir ‘Abdurrahman b. Muḥammed el-Cürcânî’nin (ö.H.474/M.1080) nahiv alanında kaleme aldığı *el-‘Avâmili’l-Mie* adlı esere yaptığı şerhtir.⁷⁰

⁶⁵ Kâtip Çelebi, *age*, C.II, s.1475, el-Bağdâdî, “*Hediyyetu’l-‘Ârifîn*”, C.I. s.735.

⁶⁶ eş-Şevkânî, *age*, s.497.

⁶⁷ Kâtip Çelebi, *age*, C.I, s.67,68.

⁶⁸ Sinan Taşdelen, *age*, s.37,38.

⁶⁹ Abdurrahman Özdemir, “Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesinde Bulunan Arap Dili ve Belâgatına Dair Yazmalar”, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2007, S.24, s.99.

⁷⁰ el-Bağdâdî, *age*, C.I, s.735.

1.3.2.5. Şerhu Âdâbi'l-Bahs

‘Alâaddîn el-Muşannifek’in H.826(M.1423) senesinde şerh ettiği, Hazreti Muhammed (s.a.v)’in hayatı ve peygamberliği hakkında bilgi içeren eserdir.⁷¹

1.3.2.6. Şerhu'l-Kâfiye Fi'n-Nahv

Asıl adı Ebû ‘Amr ‘Osman b. Ömer b. Ebî Bekr (ö.H.646/M.1249) olan İbnu'l-Hacîb'in öz bir şekilde nahvi anlattığı ve tanındığı eseri *el-Kâfiye*'nin pek çok şerhi yapılmıştır.⁷²

‘Alâaddîn el-Muşannifek de bu esere şerh yapanlar arasındadır.⁷³

1.3.2.7. Şerhu Kaşîdeti'l-Emâlî

Tam adı Siracuddîn Ebu'l-Hasen b. ‘Osman b. Muhammed et-Teymî el-Ûşî el-Fergânî el-Hanefî el-Mâturîdî el-Fakîh (ö.H.575/M.1179) olan el-Ûşî'nin itikâdî meseleleri ele alan *Kaşîdetu'l-Emâlî*⁷⁴ adlı eserine el-Muşannifek tarafından yapılan şerhtir.⁷⁵

1.3.2.8. Şerhu'l-Lubâb Fî ‘İlmi'l-‘İ‘râb

Muhammed b. Muhammed el-İsferâyînî'nin *el-Lubâb fî'n-Nahv* adlı eserinin şerhidir. Bazıları *el-Lubâb fî ‘İlmi'l-‘İ‘râb*, bazıları *el-Lubâb fî'n-Nahv* veya *el-Lubâb* diye adlandırmışlardır. Nahivin özetidir. Müellifi eseri dört bölümde incelemiştir. Birinci bölüm ‘İrab konusunu, ikinci bölüm mu‘rab konusunu, üçüncü bölüm Âmil, dördüncü bölüm ‘irab için gereklilikler konusunu kapsamaktadır.⁷⁶

‘Alâaddîn el-Muşannifek, bu eserin şerhini H.828 (M.1425) yılında kaleme almıştır.⁷⁷

⁷¹ eş-Şevkânî, *age*, s.497.

⁷² Hüseyin Ersönmez, “Arap Gramerinin Gelişim Sürecinde Mısır Dil Ekolü II” *Mîzanü'l-Hak İslâmî İlimler Dergisi*, İzmir, 2017, S.IV, s.36-38.

⁷³ ‘Alâaddîn ‘Ali b. Muhammed el-Muşannifek, “el-Hudûd ve'l-Ahkâmü'l-Fıkhiyye”, Lübnan, H.1411(m.1991), s.5.

⁷⁴ Mevlüt İlhan, “Mütercimi Belli Olmayan Mensur Bir Kasîde-i Emâlî Tercümesi”, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, Amasya, 2015, C.I, S.I, s.10,11.

⁷⁵ el-Muşannifek, *age*, s.5.

⁷⁶ Muhammed Nasruddin, “*el-‘İbab fî Şerhi Lubabi'l ‘İ‘rab*”, Doktora tezi, Pakistan, 2000, s.7.

⁷⁷ eş-Şevkânî, *age*, s.497.

1.3.2.9. Şerhu's-Şemsiyye

Asıl ismi Necmuddîn 'Ali b. Ömer el-Kazvînî el-Kâtibî olan, 'Allâme ve ebu'l-Hasen isimleri ile de anılan, Debîran olarak bilinen (ö.H.675/M. 1277) Kazvînî'nin *Şemsiyye Muhtaşıra fî'l-Manţık* isimli mantık kâidelerini açıkladığı esere⁷⁸ pek çok şerh yazılmıştır. 'Alâaddîn el-Muşannifek de esere şerh yazarlar arasındadır.⁷⁹

Bu eser üzerine pek çok şerh ve hâşiye yazılmıştır. Hâşiyelere tekrar hâşiye, şerhlere şerh yazıldığı bilgisi mevcuttur. Kûtbuddîn Muḥammed b. Muḥammed er-Râzî et-Taḥtânî (ö.H.766/M.1364) *Tahrîru'l-Kavâidi'l-Manţıkıyye Fî Şerhi Şemsiyye* adında, Sa'deddîn Mes'ûd b. Ömer et-Taftazânî (ö.H.792/M.1390) de *Şerhu 'Alâ Risaleti's-Şemsiyye* adında şerh yazar önemli isimlerdendir. Eser Osmanlı medreselerinde okutulan mantık kitapları arasında yer almaktadır.⁸⁰

1.3.2.10. Şerhu'l-Merâḥ fi't-Taşrîf

Yıldırım Beyazıd döneminde yetişmiş Osmanlı âlim ve devlet adamlarından olan, Molla Fenârî ile birlikte Cemâleddîn Aksarâyî'den ilim tahsil etmiş olan Ḥasen b. 'Alâaddîn Esved (ö.H.841/M.1437) sarf ilmine dair *Şerhu Merâḥ* adlı eseri kaleme almıştır.⁸¹

Esere şerhler yazılmış olup 'Alâaddîn el-Muşannifek de esere şerh yazarlar arasında yer almaktadır.⁸²

1.3.2.11. Şerh-u Meşabiḥi's-Sunne

Hüseyin b. Mes'ûd b. Muḥammed el-Ferrâ el-Begavî (H.516/M.1122), Şâfiî fakîḥi, muḥaddis ve müfessirdir. İlimde deniz gibi olduğu ifade edilen el-Begavî Kur'ân-ı Kerîm'in ve Ḥadîs-i Şerîflerin anlaşılması için çaba sarfetmiş, pek çok eser kaleme almış bir âlimdir.⁸³

⁷⁸ el-Bağdâdî, "*Hediyyetu'l-Ârifin*", C.I, s.713

⁷⁹ el-Muşannifek, *age*, s.6.

⁸⁰ Hüseyin Çaldak, "Necmeddn Ali b. Ömer el-Kâtübî el-Kazvînî Hayatı Eserleri ve Şemsiyyesi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas, 1999, S.III, s.497-506.

⁸¹ Mecdi Efendi, *age*, s.55,56.

⁸² el-Muşannifek, *age*, s.6, el-Bağdâdî, "*Hediyyetu'l-Ârifin*", C.I, s. 735.

⁸³ İbn Ḥallîkân, "*Vefeyâtu'l-'Ayân*", Beyrut, Dâru Şâdir, H.608-681(M.1212-1283), C.II, s.136,137.

Beğavî'nin *Meşabîhu's-Sünne* ve *Şerhu's-Sünne* adlı eserleri hadis ilminde önemli yere sahiptir. Bu iki eser hadis kaynağı olarak kabul görmektedir. Beğavî'nin *Meşabîhu's-Sünne* eseri ve Haîp Tebrîzî'nin (ö.H.737/M.1336) bu esere bin beş yüz on bir Hâdis-i Şerîf ilave ederek kaleme aldığı *Mişkâtü'l-Meşâbîh* adlı eser Pakistan'da hadis kitabı olarak okutulmaktadır.⁸⁴

Eserde 4719 hadis bulunmaktadır. İmam Buhârî'den 325 hadis, İmam Müslim'den 875 hadis ve muttefekun 'aleyh olan 1051 hadis bulunmaktadır. Kalan kısım ise diğer kitaplardan alınmıştır. Âlimler bu eseri yazmaya, yorumlamaya ve şerh etmeye önem vermişlerdir. Onlardan biri de 'Alâaddîn el-Muşannifek'tir. Eseri H.855(M. 1451) yılında şerh etmiştir.⁸⁵

1.3.2.12. Şerhu'l-Mevâkıf fî 'İlmi'l-Kelâm

Kadî 'Adududdîn 'Abdurrahman b. Aîmed İcî (ö.H.756/M.1355), altı mevķif 'den (bâb) müteşekkil el-Mevâķif fî 'İlmi'l-Kelâm adlı kelam ilmine dair bir eser kaleme almıştır.⁸⁶

Mevâķif adlı esere çeşitli şerhler yazılmış, bunlar arasından en güzel kabul edileni es-Seyyîd Şerîf Cürcânî'nin (ö.H.816/M.1413) yazdığı şerh olmuştur.⁸⁷

'Alâaddîn el-Muşannifek esere şerh yazmıştır.⁸⁸

1.3.2.13. Şerhu Vaşîyyeti'l-İmâm Ebî Hanîfe

'Alâaddîn el-Muşannifek'in, İmam Ebû Hanîfe'nin (ö.H.767/M.1366) el-Vaşîyye adlı eser'ine yaptığı şerhtir.⁸⁹

⁸⁴ Saffet Sancaklı, "Begavî ve Hadis Sahasındaki Çalışmaları", *Diyanet İlmî Dergi*, Ankara, 1998, C.34, S.3, s.86-88.

⁸⁵ Kâtip Çelebi, *age*, C.II, s.1698,1699.

⁸⁶ Kâtip Çelebi, *Aynı Eser*, C.II, s.1892-1981

⁸⁷ Saadet Maydaer, "XVI. Yüzyılda Bir Osmanlı Müderrisi Mevlâna Muslihiddin Efendi ve Mirası", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa, 2011, C.XX, S.I, s.131.

⁸⁸ el-Muşannifek, *age*, s.6, İsmail Paşa el-Bağdâdî, *age*, C.I, s.735.

⁸⁹ el-Muşannifek, *Aynı Eser*, s.6.

1.3.2.14. Şerhu'l-Vikâye

Burhânu's-Şerîa Maḥmûd b. Sadru's-Şerîa'nın *Vikâyetu'r-Rivâye Fî Mesâili'l-Hidâye* adlı eserini konu alan bu eser el-Muşannifek tarafından H.839(M. 1436) senesinde kaleme alınmıştır.⁹⁰

1.3.2.15. Şerhu'l-Hidâye

Ebu'l Ḥasan Burḥâneddîn 'Alî b. Ebû Bekr el-Merğînânî'ye (ö.H.593/M.1197) ait bir eserdir. Aslında *Bidâyetu'l-Mubtedî* adlı eserin şerhidir. Ebu'l-Ḥasan Burhaneddîn bu eseri kaleme aldığı dönemde oruçlu olarak ve yoğun bir çalışmayla on üç yılda tamamlamıştır. 'Alâaddîn el-Muşannifek bu eseri özet bir şekilde H.839 (M.1436) senesinde şerhetmiştir.⁹¹

1.3.2.16. Şerhu'n-Nikâye fî Muhtaşırı'l-Vikâye

'Ubeydullah b. Mes'ûd b. Tâcu's-Şerîa Tâcu's-Şerîa Ṣânî (ö.H.747/M.1346) dedesi Tâcu's-Şerîa'nın *Vikâyetu'r-Rivâye Fî Mesâili'l-Hidâye* adında fıkıh alanındaki eserinin şerhini *Nikâye* adıyla kaleme almıştır. 'Alâaddîn el-Muşannifek de esere şerh yazmıştır.⁹²

1.3.2.17. Şerhu Ḥallu'r-Rumûz ve'l-Emsâli'l-Lâhutiyye fi'l-Envârî'l-Mucerradeti'l-Melkûtiyye

Ömer b. Muhammed b. 'Abdullah es-Sühreverdi'nin (ö.H. 632/M.1234) tasavvuf alanındaki eseridir.⁹³

'Alâaddîn el-Muşannifek eserde kelam ilmi ile tasavvufu karıştırarak ele almıştır.⁹⁴

⁹⁰ eş-Şevkânî, *age*, s.497.

⁹¹ Kâtip Çelebi, *age*, C.II, s.2033- 2035, eş-Şevkânî, *age*, s.497.

⁹² Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa, 2008, C.XVII, S.I, s.37.

⁹³ Mohammed Alsheikh, "el-Muşannifek'in Şerhul-Hidâye Adlı Eserinin Kitâbu't-Tahâre ve Kitâbu'l-Hukuk ve Kitabu'l-İstihkak Adlı Bölümlerinin Tahkiki ve Değerlendirilmesi", Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2016, s.22.

⁹⁴ Reşat Öngören, *Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeyniler*, İstanbul, 2003, s.95.

1.3.2.18. Şerh-u Muşkilâtî'l-Mesnevî

‘Abdu’l-Mecîd b. Muḥarrem es-Sivâsî (ö.H.1049/M.1639) tarafında kaleme alınmış *Muşkilât-ı Mesnevî* ve Mesnevî’de geçen müphem kelimeleri açıklamaktadır.⁹⁵

‘Alâaddin el-Muşannifek esere şerh yapmıştır.⁹⁶

1.3.2.19. Şerhu’l-Mişbâh fi’n-Nahv

Nahiv alanında kaleme alınmış olan eser, Mutarrizî Nasıruddîn ebu’l-Feth Nâsır b. ‘Abdusseyyîd b. ‘Ali (ö 610/1213)’nin eserinin şerhidir. Kemaleddîn el-Müderriş tarafından Türkçeye çevirisi yapılmıştır, Osmanlı medreselerinde okutulmuş eserlerdendir.⁹⁷

‘Alâaddin el-Muşannifek H.825 (M.1422) yılında esere şerh yazmıştır.⁹⁸

1.3.2.20. el-Mişbâh fî Şerhi’l-Miftâh

Eserin müellifi olan es-Seyyid ‘Ali b. muḥammed b. ‘Ali el-Ḥuseynî el-Cürcânî’ni (ö.H.816/M.1413) Muḥammed b. Zeyd ed-Dâî’nin soyundandır. Yaşadığı dönemde başta aklî ilimler başta olmak üzere diğer ilimlerde de otorite olmuştur. Pek çok önemli eseri şerh etmiştir. Sirâcuddîn Ebû Ya‘kûb Yûsuf b. Ebî Bekr b. Muḥammed b. ‘Ali es-Sekkâkî’nin (ö.H.626/M.1229) *Miftâhu’l-‘Ulûm* adlı eserinin en güzel şerhlerinden kabul edilen bu şerhi Cürcânî H.803(M.1401) yılında Semerkant’ta yazmıştır.⁹⁹

Cürcânî öğrencilerinin *el-Mişbâh* adlı eserin bazı bölümlerini anlamadıklarını ifade etmeleri üzerine bu eserini kaleme almıştır. Eser uzun yıllar islâm dünyasında temel

⁹⁵ Ali Temizel, *Mevlânâ Çevresindekiler, Mevlevîlik ve Eserleriyle İlgili Eski Hafli Türkçe Eserler*, Konya, 2009, s.194.

⁹⁶ el-Muşannifek, *age*, s.6.

⁹⁷ Dursun Hazer, “Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.1, Çorum, 2002, s.290.

⁹⁸ eş-Şevkânî, *age*, s.497.

⁹⁹ Kâtip Çelebi, *age*, C.II, s.1763.

edebiyat kaynağı olarak okutulmuştur. Osmanlı Devletinde de uzun yıllar okutulan kitaplar arasındadır.¹⁰⁰

‘Alâaddîn el-Muşannifek bu eseri Memâlik-i Rûm’da H.855(M.1451) yılında kaleme almıştır.¹⁰¹

1.3.2.21. Şerhu Usûlu’d-Dîn (Şerhu Usûlu Pezdevî)

Kelam âlimi olan Fahru’l-İslâm Ebu’l-Yusr Muhammed b. Muhammed b. Huseyn b. ‘Abdulkerîm el-Pezdevî’nin(ö.H.482/M.1089) *Usûl* adlı kitabının şerhidir. Pezdevî Ebû Mansur Mâturîdî’yi takip etmiş, onun görüşlerini savunmuş ve Mâturîdî gibi vahyi ve akli dînin temel ilkeleri olarak benimsemiştir. Kelâm ilmi ile ilgili konuları kısa bir şekilde ele alma gayretinde olmuştur.¹⁰²

‘Alaâddin el-Muşannifek Pezdevî’nin *Usul* adlı eserinin bazı bölümlerini H.855(M.1451) senesinde şerh etmiştir.¹⁰³

1.3.2.22. Şerhu’l-Ķasîdeti’l-Bürde (el-Kevâkibu’d-Durriyye Fî Şerhi Ķasîdeti’l-Berriyye)

Eserin asıl ismi *el-Kevâkibu’d-Durriyye Fî Şerhi Ķasîdeti’l-Berriyye*’dir. Muhammed b. Said b. Hammad b. ‘Abdullah el-Busûrî (ö.H.696/M.1296) tarafından kaleme alınmıştır. Hz. Peygamber’i (s.a.v) methetmek amaçlı yazılmış, *Kasîde-i Bür’e* veya *Kasîde-i Bürde* isimleriyle tanınmış eserdir. Farklı dillere de çevrilip üzerine pek çok şerh yazılmış bu önemli esere şerh yazanlardan biri de ‘Alâaddîn el-Muşannifektir.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Yüksel Çelik, “Seyyid Şerif Cürcânî’nin Arap Dili ve Belâgâtı Alanındaki Çalışmaları”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.16, İstanbul, 2015, s.191-194.

¹⁰¹ eş-Şevkânî, *age*, s.497.

¹⁰² Selim Özarslan, Selçuklu Dönemi Kelamcılarının Pezdevî ve İslam Düşüncesine Katkıları, *II. Uluslararası Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu*, Konya, Selçuklu Belediyesi Yayınları, 2013, C.2 s.227-229.

¹⁰³ eş-Şevkânî, *age*, s.497.

¹⁰⁴ Abdullah Bedava, “Alaaddin Ali b. Muhammed el-Bisfâmî el-Muşannifek’in *Kaside-i Bürde Şerhi’nin Tahkiki*”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012, s.22- 27.

1.3.3. Diğer Eserleri

1.3.3.1. el-Muhammediyye fî Tefsîri'l-Îur'ân

‘Alâaddîn el-Muşannifek’in tefsir alanında, Farsça olarak dönemin padişahı Fatih Sultan Mehmet han için kaleme aldığı eseridir.¹⁰⁵

‘Alaâddin el-Muşannifek, Farsça eser yazmaktan hoşlanmadığını ifade etmektedir. Bu eseri farsça olarak kaleme almış olmasına rağmen bundan hoşnut olmadığını, ancak yazmakla memur olduğunu beyan etmiştir. Fatih Sultan Mehmet han için yazıldığından dolayı isminin Muhammediyye olduğuna dair görüşler bulunmaktadır.¹⁰⁶

1.3.3.2. Multeka'l-Bahreyn fî Tefsîri'l-Îur'ân

‘Alâaddîn el-Muşannifek’in yine tefsir alanında kaleme aldığı eserlerinden biridir. el-Muşannifek, Kasîde-i Bürde şerhindeki naḥiv kurallarının tahkikâtını bu esere sevk etmektedir.¹⁰⁷

1.3.3.3. Muhtaşaru'l-Muntaẓam ve Multakatu'l-Multezem

‘Abdurrahman b. ‘Ali b. Muhammed b. El-Cevzî’nin (ö.H.597/M.1201) tarih sahasında kaleme aldığı *el-Muntaẓam Fî Târîhi'l-Mulûk ve'l-Umem* adlı eserin özetini ihtiva etmektedir.¹⁰⁸

1.3.3.4. İşlâhât’ul-Fuḫahâ’

Eserin adı el-Muşannifek’in el Ḥudûd ve'l-Aḥkâm Fıkhiyye adlı eserinde yer almaktadır, eser hakkında bilgiye rastlanılmamıştır.¹⁰⁹

1.3.3.5. Tuḥfetu’s-Selâṭîn

‘Alâaddîn el-Muşannifek’in, emirlerin, vezirlerin durumlarını ve halkla olan ilişkilerini ele alan siyâsetnâme özelliğindeki, farsça olarak vezîriâzam Mahmut Paşa için kaleme aldığı eseridir.¹¹⁰

¹⁰⁵Kâtip Çelebi, *age*, C.II, s.1618,1619, ‘Âdil Nuveyhîd, *Mu‘cemu’l-Müfessirîn*, Beyrut, H.1403(m.1983), s.382.

¹⁰⁶Mohammed Alsheikh, *age*, s.23.

¹⁰⁷Kâtip Çelebi, *age*, C.II, s.1816, ‘Âdil Nuveyhîd, *age*, s.382.

¹⁰⁸el-Bağdâdî, *Hediyyetu’l-‘Ârifîn*, C.I, s.735.

¹⁰⁹el-Muşannifek, *age*, s.5.

¹¹⁰Coşkun Yılmaz, *Siyâsetnâme, DİA*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.XXXVII, s.307.

1.3.3.6. et-Tuḥfetu'l-Maḥmûdiyye

el-Muşannifek bu eseri vezir Mahmud Paşaya ithafen kaleme almıştır. Şâbanzâde Mehmed Efendi tarafından *Tercüme-i Tuhfe-i Mahmûd Muhteşem* adıyla Türkçe tercümesi yapılmıştır.¹¹¹

1.3.3.7. Ḥadâîku'l-Îmân Li Ehli'l-Yaḳîn Ve'l-‘İrfân

Eser hakkında yeterli bilgiye rastlanılmamıştır, kaynaklarda sadece ismi zikredilmektedir.¹¹²

1.3.3.8. Raf‘u'l-Cenâḥ ve Ḥafzu'l-Cenâḥ Fî Erbe‘îne Ḥadîsen Fî Bâbi'n-Nikâḥ

Nikâḥ konusundaki hadis derlemesidir.¹¹³

1.3.3.9. el-Hudûd ve'l-Ahkâmu'l-Fıḳhiyye

Tezin ikinci bölümünü teşil edecek olan bu eser hakkında detaylı bilgi verilecektir.

¹¹¹ Saadettin Özdemir, “Ahlak Kitaplarımız”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Isparta, 2009, S.XXII, s.168.

¹¹² el-Muşannifek, *age*, s.5, eş-Şevkânî, *age*, s.497.

¹¹³ el-Bağdâdî, *Hediyyetu'l-‘Ârifîn*, C.I, s.735.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. EL-ḤUDŪD VE'L-AḤKÂM'UL-FİKHİYYE

2.1.1. Eserin Genel Özellikleri

Metedolojik olarak inceleme gayreti içerisinde olduğumuz bu eser, yüz yirmi altı varaktan müteşekkildir. Muhtaşar bir Hanefî fıkıh kitabı olan eser, H.1411 (M.1991) yılında Beyrut'ta basılmıştır. Eseri eş-Şeyḥ 'Âdil Ahmed 'Abdu'l-Mevcûd ve eş-Şeyḥ 'Ali Muḥammed Mu'avvaz tahkîk etmiştir. Takdîm kısmında kitap hakkında kısa bilgi verildikten sonra müellifin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

Eser “kitap” ve “bâblara” ayrılarak yazılmış olup, toplamda elli üç kitap, on bir bâb yer almaktadır.

Eserin muhtevasını oluşturan konu başlıkları şu şekildedir:

Kitâbu't-Ṭaharât, Bâbu't-Teyemmüm, Bâbu'l-Meşî 'ale'l-Ḥuffeyn, Bâbu'l-Ḥayz, Kitâbu's-Şalat, Kitâbu'z-Zekât, Kitâbu's-Şavm, Kitâbu'l-Ḥac, Kitâbu'n-Nikâḥ, Kitâbu'r-Razâ', Kitâbu't-Ṭalak, Bâbu'l-Îlâ, Bâbu'l-Ḥal', Bâbu'z-Zıhâr, Bâbu'l-Li'ân, Bâbu'l-İdde, Bâbu't-Tedbîr, Kitâbu'l-Îmân, Kitâbu'l-Ḥudûd, Kitâbu's-Serika, Kitâbu'l-Cihâd, Kitâbu'l-Lakîṭ, Kitâbu'l-Lakṭa, Kitâbu'l-İbâk, Kitâbu'l-Mefkûd, Kitâbu's-Şerike, Kitâbu'l-Vakf, Kitâbu'l-Bey', Bâbu'l-İkâle, Kitâbu'l-Kefâle, Kitâbu'l-Ḥavâle, Kitâbu Edebi'l-Kâzî, Kitâbu's-Şehâde, Kitâbu'l-Vekâle, Kitâbu'd-Da'vâ, Kitâbu'l-İkrâr, Kitâbu's-Şulḥ, Kitâbu'l-Muzarabe, Kitâbu'l-Vedî'a, Kitâbu'l-'Âriye, Kitâbu'l-Hibe, Kitâbu'l-İcâra, Kitâbu'l-Mukâteb, Kitâbu'l-Velâ, Kitâbu'l-İkrâh, Kitâbu'l-Hicr, Kitâbu'l-Me'z'un, Kitâbu'l-Ġasb, Kitâbu's-Şuf'a, Kitâbu'l-Kısme, Kitâbu'l-Muzara'a, Kitâbu'l-Musâkât, Kitâbu'z-Zebâih, Kitâbu'l-Udḥiye, Kitâbu'l-Kerâhiyye, Kitâbu İhyâi'l-Mevât, Kitâbu'l-Eşribe, Kitâbu's-Sayd, Kitâbu'r-Rehn, Kitâbu'l-Cinâyât, Kitâbu'd-Diyât, Kitâbu'l-Kasâme, Kitâbu'l-Mu'âkal, Kitâbu'l-Vaşâyâ.

2.1.2. Yazma Nüshaları

Eserin pek çok yazma nüshası bulunmaktadır. Türkiye’deki kütüphanelerde bulunan ulaşabildiğimiz yazma nüshalar şunlardır:

a) Amasya İl Halk Kütüphanesi Nüshası

Amasya İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda, 05 Ba 935/1 arşiv numarasında, İslam Dini-Fıkıh konu başlığında yer alan eser, Arapça talik hattı ile, 210x145x-135x70 mm. Ölçüsünde, 17 satırlı, 1b-50a yaprakları arasındadır. Abadî kağıt üzerine yazılmıştır. İnce meşin sırtlı, kapakları kâğıt kaplı kahverengi bir cilt içerisindedir. Söz başlarında kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Hicri 1020 (M.1612) tarihinde istinsah edilmiştir. Müstensihine kaynaklarda ratlanılamamıştır.

b) Ankara Milli Kütüphane Nüshası

Ankara Milli Kütüphane yazmalar koleksiyonunda, 06 Mil Yz A 2248/1 arşiv numarsına kayıtlı, İslam Dini- Fıkıh konu başlığında yer alan bu eser, Arapça talik hattı ile 210x125-140x70 mm. Ölçüsünde 19 satırlı, 1b-70a varakları arasında olup, yıldız salbek şemseli zencirekli kâğıt üzerine yazılmıştır. Kahverengi meşin cildi olan eserin cilt sırtı yırtılmıştır. İstinsah tarihine ve müstensihine kayıtlarda rastlanılamamıştır. Söz başları, kitap ve bâb başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eser başlangıcındaki serlevha da renklidir.

c) Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi Nüshası

Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi koleksiyonuna kayıtlıdır. 19 Hk 1512/2 arşiv numaralı eser, İslam Dini- Fıkıh konu başlığında yer almaktadır. Arapça talik hattı ile 203x133- 148x73 mm.ölçülerinde, 19 satırlı, 9b-65a varakları arasında, avize filigranlı kâğıt üzerine yazılmıştır. Bordo meşin ciltli olan eserin cildi yıpranmış, söz başlarında, kitap ve bâb isimlerinde kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Hicri 1088 (M.1678) tarihinde Osman b. Şaban Nusuni tarafından istinsah edilmiştir.

d) İstanbul Köprülü Yazma Eserler Kütüphanesi Nüshası

İstanbul Köprülü Yazma Eserler Kütüphanesine kayıtlı dört eser bulunmaktadır:

d.1.) İstanbul Köprülü Yazma Eserler Kütüphanesi, Mehmet Asım Bey Koleksiyonunda, 34 Ma 102/1 arşiv numarasında, İslam konu başlığında kayıtlıdır. Arapça olarak yazılmış olan eser, 1-69 varakları arasındadır. Hicri 1000 (M.1592) tarihinde istinsah edilmiş olup kaynaklarda müstensihine rastlanılamamıştır. Eserde kitap ve bâb başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

d.2.) İstanbul Köprülü Yazma Eserler Kütüphanesi, Atıf Efendi Koleksiyonuna 34 Atf 2817/33 arşiv numarasında, İslam konu başlığında, Kitâbü'l-Hutut ve'l-Ahkam adıyla kayıtlıdır. Arapça olarak yazılmış, 70-83 varakları arasında olup Müstensihi Ahmed b. İsmail'dir. Kaynaklarda istinsah tarihine rastlanılamamıştır. Eserde kitap ve bâb isimlerinde kırmızı mürekkep kullanılmıştır.

d.3.) İstanbul Köprülü Yazma Eserler Kütüphanesi, Atıf Efendi Koleksiyonunda 34 Atf 864/2 arşiv numarasında İslam konu başlığında yer almaktadır. Arapça olarak yazıldığı bilgisi bulunmakta, yazı çeşidi hakkında bilgiye rastlanılamamaktadır. Eser 40-93 varakları arasındadır. Müstensihi ve istinsah tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Kitap ve bâb isimleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

d.4.) İstanbul Köprülü Yazma Eserler Kütüphanesi, Atıf Efendi Koleksiyonunda 34 Atf 1012/2 arşiv numarasında İslam konu başlığında yer almaktadır. Arapça yazı ile yazıldığı, fıkıh eseri olduğu bilgisi mevcuttur. Varak sayısı 1-148 olan eserin müstensihi ve istinsah tarihine rastlanılamamıştır. Eserde kitap ve bâb başlıklarında kırmızı mürekkep kullanılmıştır.

e) Kastamonu İl Halk Kütüphanesi Nüshası

Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde bu eser üç tane bulunmaktadır.

e.1.) Kastamonu İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda, 37 Hk 700 arşiv numarasında, İslam Dini- Fıkıh konu başlığında yer alan eser, 198x148-140x75 mM. Ölçüsünde, 15 satırlı, 15+76+9, Talik kırması hattı ile arma filigranlı kâğıt üzerine yazılmıştır. İstinsah tarihi ve müstensihi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Eserde kitap ve bâb başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bazı Âyet-i Kerîmelerin üstlerinde çizgi bulunmaktadır. Eserin başında kitabın fihristi yer almaktadır.

e.2.) Kastamonu İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda, 37 Hk 581/4 arşiv numarasında, İslam Dini- Fıkıh konu başlığında yer alan eser, 195x120-135x65 mM. Ölçüsünde, 19 satırlı, 139b-201b yaprakları arasında olup, birleşik harf filigranlı kâğıt üzerine talik yazı türü ile yazılmıştır. Kahverengi meşin ciltli eserin kitap ve bâb başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. İstanbul'da istinsah edilmiş, istinsah tarihi H. 1047 (M.1636) olup, müstensihî hakkında bilgiye rastlanılmamıştır.

e.3.) Kastamonu İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda, 37 Hk 2457 arşiv numarasında, İslam Dini- Fıkıh konu başlığında yer alan eser, 197x70-172x45 mM. Ölçüsünde, 17 satırlı, II-86 yaprakları arasında olup, abadî kâğıt üzerine talik yazı türü ile yazılmıştır. Kahverengi meşin ciltli eserin kitap ve bâb başlıkları ve cetveller kırmızı mürekkeple yazılmıştır. İstanbul'da istinsah edilmiş, istinsah tarihi H. 1026 (M.1616), müstensihî Mustafa b. Ahmed Tosyevî'dir.

f) Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi Nüshası

Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda, 37 Va 2434 arşiv numarasında yer alan eser, 135x235-185x280 ölçüsünde, 33 satırlı, 21 yaprak olup, nesih, talik yazı türü ile yazılmıştır. Kahverengi meşin ciltli eser siyah mürekkeple yazılmış olup mülevven değildir. İstinsah tarihi ve müstensihî hakkında kaynaklarda bilgiye rastlanılmamıştır.

g) Konya İl Halk Kütüphanesi Nüshası

Konya İl Halk Kütüphanesi koleksiyonuna, 42 Kon 2698 arşiv numarasıyla kayıtlı, İslam konu başlığında yer alan eser, 200x115-105x50mm ölçüsünde, 102 yaprak, 17 satırlıdır ve Arapça talik hattı ile yazılmıştır. Kahverengi meşin mukavva çarkuşe bir cilt içerisinde. Söz başlarında kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Müstensihî Ahmed Yahya b. Hüseyin Muhammed olan eserin istinsah tarihine ulaşılamamıştır.

2.1.3. Eserin Diğer Fıkıh Eserlerinden Farkı

Eserin adının fıkıh hükümleri olması dolayısıyla doğrudan diğer fıkıh kitapları gibi olduğu akla gelmektedir. Ancak konuların tanımının yapıp

hükümlerinin açıklandığı diğer eserlerden ziyâde fikhî terimler, kitaplara ve bâblara isim olarak verilmiş kelimelerin anlamları, kökenleri incelenmiştir.

Hanefî fıkıh eserleri içerisinde meşhur olan ‘Abdu’l-Ğanî el-Ğuneymî el-Meydânî’nin *el-Lubâb fî Şerhi’l-Kitâb* adlı eseri ile el-Muşannifek’in *el-Hudûd ve’l-Ahkâmu’l-Fıkhîyye* eserindeki aynı konulara baktığımızda bu farkı çok açık görmekteyiz.

Örneğin Kitâbu’t Tahare bölümünde Lübâb’da taharet kelimesinin lügat anlamı, ıstılah anlamı verilmiş sonrasında konu ile ilgili Âyet-i Kerîme ile örnek verilerek hükmüne geçilmiştir. Daha sonra taharetin farzları, sünnetleri, abdesti bozan haller gibi çeşitli başlıklar altında tek tek şer’i yönden incelenmiştir.

Ele aldığımız bu eserde ise aynı konu başlığı çoğul yapıda ele alınmış, önce lügat, sonra ıstılah anlamı verilerek başlanmış, sonrasında kelimenin damme harekesi ile okunduğu zaman mastar olduğu, bu şekilde ne anlama geldiği açıklanmıştır. Konunun genelde ve özelde ne anlama geldiği bilgisi verilmiştir. Hükümler hakkında ise kısa bilgilerle yetinilmiştir.

2.1.4.Eserin Yazılış Sebebi

Eser, genelde İslam fıkıhı, özelde Hanefî mezhebinin fikhî tarifleri, ıstılah anlamları ve fikhî hükümleri hakkında bilgi vermektedir. Hanefî kaynaklarının tertibine göre düzenlenmiş olup, bu alandaki ehil olmayanların yazdığına alternatif olarak, fikhî lafızlar, bölümlere isim olmuş kelimeler ve diğer açıklama gerektiren kelime ve konuları açıklamak amacı ile kaleme alınmıştır.¹¹⁴

2.1.5. Eserde Kullanılan Kaynaklar

Eserde alanının önde gelen âlimlerinin yazmış olduğu çeşitli fıkıh ve lügat kaynaklarından faydalandığını görmekteyiz. Bunlar: Mahmûd b. Ahmed b. Ubeydullâh b. İbrâhîm b. Ahmed Burhânüşşerîa (ö. 747/1346) *Vikâyetü’r-rivâye fî mesâilî’l-Hidâye*, Hanefî fakihlerinden Ebu’l Hasan Burhâneddîn ‘Ali b. Ebû Bekr el-Merğînânî (ö.H.593/M.1197) *el-Hidâye*, Ebû Amr b. Cemâluddîn b. Hâcib (ö. H.646/1248) *Muhtaşar*, Mahmud b. Ömer ez-Zemaşşerî (ö.H.494/M.1101) *Keşşaf*,

¹¹⁴ el-Muşannifek, *age*, s.11.

Ebû Bekr Şemsu'l-Eimme Muḥammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî (ö.H.493/1090) Mubsût, Ebû Bekr 'Alâaddîn Muḥammed b. Aḥmed Ebî Aḥmed es-Semerkandî (ö. H.539/1144) Tuḥfetu'l-Fuḳaha, Ebu'l-Feth Nâsîru'd-dîn b. 'Abdu's-Seyyid b. Alî İbnu'l-Mutarrizî (ö. H. 610/1213) el-Muğrib fî Tertîbi'l-Mu'rib, Ebû Nasr İsmâîl b. Ḥammâd el-Cevherî (ö.H. 400/1090) Sıḥaḥ fi'l-Luğa, Hz.Ali'ye nisbet edilen Nehcu'l-Belâğa, Muḥtar b. Maḥmûd b. Muḥammed ez-Zâhidî el-Ğazminî (ö. H. 658/1260) Kûnyetu'l-Munye li-Tetmîmi'l-Ğunye ve el-Muşannifek'in şerh etmiş olduğu Şerhu'l-Vikâye ve Şerhu'l-Hidâye.¹¹⁵

el-Muşannifek, eserinde âlimlerin ve meşhur din âlimlerinin görüşlerine de yer vermiştir. Bu kişiler:

Hz Ali (r.a.), Ebû Hanîfe, İmam şâfiî, İmam Mâlik, İmam Muḥammed, İmam Züfer, Aḥmed b. Hanbel, Ḥasan el-Başrî, Ca'fer et-Tâhâvî, Şeyḫ ebu'l-Ḥasen el-Kerhî, Ebû Ḥafs, el-Cevherî, Ebû 'Abîd, Şeyḫul İslam Cevâhîrzâde, 'Ali b. Muḥammed el-Pezdevî, Ebu'l-Leys, Muḥammed b. Şuca', en-Nâsuḥî, Muḥammed b. Şuca', Bişr b. Gıyâs, Kadı Han'ın görüşleri ve şâir Nabîğa'dan, beyit yer almaktadır.

2.2. ESERDE KULLANILAN METOD

2.2.1. Konuları Ele Alma Biçimi

el-Ḥudûd ve'l-Aḥkâmu'l-Fıkhîyye'de fikhî hükümlerin yanı sıra ön plana çıkan fikhî terimlerin anlaşılması olmuştur. Hemen her konuda başlığa ismini veren kelimelerin önce lügat anlamı ele alınmış, daha sonra konunun ıstılah anlamına geçilmiştir.

Kitâbut-Tahârat bölümüne baktığımız zaman kelimelere anlam yönüyle yaklaşıldığını görmekteyiz.

الْعَدْلُ خُرُوجُ الْإِسْمِ عَنْ صِبْغَتِهِ الْأَصْلِيَّةِ فَإِنَّ الْعَدْلَ مَصْدَرٌ مُتَعَدٍّ، وَالْخُرُوجُ مَصْدَرٌ لَازِمٌ. أَمَّا لَفْظُ الْوُضُوءِ

¹¹⁶ فَهُوَ مَصْدَرٌ بِضَمِّ الْوَاوِ، وَإِذَا فُتِحَ فَمَعْنَاهُ مَا يَتَوَضَّأُ بِهِ..

¹¹⁵ Daha geniş bilgi için bk. s.25.

¹¹⁶ el-Ḥudûd, s.11.

Bazı konularda tanım yapılırken bazısında tanım yapılmadan hükme geçilmiştir. Örneğin Zekât konusunda zekâtın farz olduğu, farz oluşunun Kur'an-ı Kerîm'le sabit olduğu bilgisi verilerek başlanmıştır.

¹¹⁷أَصْلُ الزَّكَاةِ فَرَضٌ، ثُبُوتُ فَرَضِيَّتِهِ بِالْكِتَابِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: وَ أَقِيمِ الصَّلَاةَ وَ آتُوا الزَّكَاةَ

Eser, muhtasar olmakla beraber bazı konular oldukça özet ele alınmış, bazı konular ise biraz daha detaylı olarak incelenmiştir. Kitâbu't-Tahâre, Kitâbu'l-Hac, Kitâbu't-Talak, Kitâbu's-Şerike, Kitâbu'l-Kefâle ve Havâle, Kitâbu Edebi'l-Kazî gibi bölümler biraz daha detaylı, Kitâbu'l-Kerahiyye, Kitabu'l-Eşribe, Kitâbu'l-Lağta, Kitâbu's-Sayd, Kitâbu'l-Mu'âkal gibi bölümler daha da özet bir şekilde ele alınmıştır. Mesela Kitabu'l-Lağta ve Kitâbu'l-Hac bölümlerine bakacak olursak; Kitâbu'l-Lağta bölümünde Lağta kelimesinin anlamı verilmiş, daha sonra ıstılah anlamına değinilmiş, el-Kâfî adlı eserde ne anlamda kullanıldığı ifade edilmiş ve hükmü ifade edilerek bitirilmiştir. Kitabu'l-Hac'da ise; hac kelimesinin nasıl bu isimle adlandırıldığı, kelimenin tekil hali, aldığı hareke ile ifade ettiği anlam ifade edilmiştir.

¹¹⁸الْمَنَاسِكُ جَمْعٌ مِّنْ مَّنْكَ. يَفْتَحُ السَّيْنُ وَ مَعْنَاهُ النَّسْكُ، عِبَارَةٌ عَنْ كُلِّ مَا يَتَقَرَّبُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى

Daha sonra hac lafzının nasıl ortaya çıktığı ele alınmış, haccın kimlere farz olduğu ile ilgili bilgiler verilmiş, terim anlamı ifade edilmiş, yasakları hakkında bilgi verildikten sonra lügat anlamına geçilmiştir. Mezhep imamlarının konu ile ilgili görüşlerine değinilerek nihayete erdirilmiştir.

Eserde ağırlıklı olarak Vikâye ve Hidâye adlı eserlerden ve 'Alâaddîn el-Muşannifek'in kendisinin bu eserlere yazdığı şerhlerden konulara açıklık getirilmiş, hatta 'Alâaddîn el-Muşannifek bazı konuları açıklarken konuyu Şerhu'l-Vikâye ve Şerhu'l-Hidâye'de açıkladığını, daha detaylı bilgi için o eserlere bakılabileceğini ifade etmiştir. Bu konu ile ilgili şu örnekleri gösterebiliriz;

¹¹⁷ el-Hudûd, s.23.

¹¹⁸ el-Hudûd, s.26.

Kitâbu't-Tahare;

هَهْنَا أُجُوهٌ أُخْرَى كَثِيرَةٌ ذَكَرْنَاهَا فِي شَرْحِ الْوَقَايَةِ وَ الْهُدَايَةِ¹¹⁹

Kitabu'd-Da'vâ;

هَذَا الْأَشْكَالُ ذَكَرْنَاهُ فِي شَرْحِ الْوَقَايَةِ فَلْيَطْلُبْ هُنَاكَ¹²⁰

Kitâbu'l-Vekâle;

هَهْنَا مُبَاحِثٌ آخَرُ شَرْعِيَّةٍ ذَكَرْنَاهَا فِي شَرْحِ الْوَقَايَةِ¹²¹

Kitâbu's-Şuf'a;

وَقَدْ بَيَّنَّا فِي شَرْحِ الْوَقَايَةِ تَفْصِيلَهُ فَلْيَطْلُبْ هُنَاكَ¹²²

Kitâbu'z-Zebâih;

زِيَادَةُ التَّفْصِيلِ ذَكَرْنَاهَا فِي شَرْحِ الْوَقَايَةِ فَلْيَطْلُبْ هُنَاكَ¹²³

Kitâbu'l-Udhiye;

فِي شَرْحِ الْوَقَايَةِ¹²⁴ وَ تَمَامُ تَحْقِيقِهِ ذَكَرْنَاهُ

2.2.2. Dil ve Uslup Özellikleri

Kitâbu't-Tahârat, Kitâbu'l-Haç, Kitâbu't-Talak, Kitâbu's-Şerike, Kitâbu'l-Bey', Kitâbu'l-Kefâle, Kitâbu'l-Havâle, Kitâbu Edebi'l-Kazî, Kitâbu'l-İkrâh bölümleri benzerlikler içeren özelliklere sahiptir. Bu konular eserde diğer bölümlere

¹¹⁹ *el-Hudûd*, s.13.

¹²⁰ *el-Hudûd*, s.88.

¹²¹ *el-Hudûd*, s.87.

¹²² *el-Hudûd*, s.108.

¹²³ *el-Hudûd*, s.112.

¹²⁴ *el-Hudûd*, s.114.

göre biraz daha detaylı ele alınmıştır. Cümleler genel olarak kısa ve anlaşılır olmakla beraber, uzun cümleler de kullanılmış ancak bu cümleler noktalama işaretleri kullanılmak suretiyle anlamlı, kolay ve anlaşılır kılınmıştır.

يُقَالُ : أَطْلَقْتُ إِبْلِي , وَ أَطْلَقْتُ أُسْرِي , وَ أَطْلَقْتُ امْرَأَتِي . فَأَلْكَلَ مِنَ الْإِطْلَاقِ وَ إِنَّمَا اخْتَلَفَ اللَّعَّةُ
لَاخْتِلَافِ الْمَعْنَى , فَفِي الْمَرْأَةِ يَتَكَرَّرُ الطَّلَاقُ , وَ إِذَا تَمَّ رَفْعُ الْقَيْدِ بِتَكَرُّرِ الطَّلَاقِ لَا يَأْتِي تَقْيِيدٌ ثَانِيًا فِي الْحَالِ , فَفِي
¹²⁵التَّفْعِيلِ مَعْنَى الْمُبَالَغَةِ فَلِهَذَا التَّكْتَةِ صَارَتْ مُحْتَصَةً بِالْمَرْأَةِ.

Dil açısından sade ve anlaşılır bir dil hâkim olsa da eserin muhtasar olması hasebiyle fikhî altyapıya ihtiyaç duyulmaktadır. Yer yer gramer bakımından da bilgi sahibi olunması gereken kısımlar mevcuttur.

Kitâbu's-Şalât, Kitâbu'z-Zekât, Kitâbu's-Şavm, Kitâbu'l-Vakf, Kitâbu'n-Nikâh, Kitâbu'r-Ra'za', Kitâbu'l-Eymân, Kitâbu's-Serika, Kitâbu'l-Cihâd, Kitâbu'l-Lakîf, Kitâbu'l-Lakta, Kitâbu'l-İbâk, Kitâbu'l-Mefkûd, Kitâbu'l-Vekâle, Kitâbu'd-Da'vâ, Kitâbu'l-İkrâr, Kitâbu's-Şulh, Kitâbu'l-Muzara'a, Kitâbu'l-Vedî'a, Kitâbu'l-Âriye, Kitâbu'l-Hibe, Kitâbu'l-İcâra, Kitâbu'l-Mukâtebe, Kitâbu'l-Velâ', Kitâbu'l-Hacer, Kitâbu'l-Me'zûn, Kitâbu'l-Ğaşb, Kitâbu's-Şuf'a, Kitâbu'l-Kısm, Kitâbu'l-Muzara'a, Kitâbu'l-Musâkât, Kitâbu'z-Zebâih, Kitâbu'l-Kerâhiyye, Kitâbu'l-Udhiyye, Kitâbu'l-İhyâi'l-Mevât, Kitâbu'l-Eşribe, Kitâbu's-Şayd, Kitâbu'r-Rehn, Kitâbu'l-Cinâyât, Kitâbu'd-Diyât, Kitâbu'l-Mu'âkal, Kitâbu'l-Vaşâyâ bölümleri de dil ve üslup özellikleri bakımından benzerlik gösteren bölümlerdir bu bölümlerde genel olarak :

Konu özet bir şekilde ele alınmıştır. Kitâbu'l-İkrâr, Kitâbu'l-Lakta oldukça kısa bölümlerdir. Özellikle de Kitâbu'l-Cihâd sadece üç cümle ile ele alınmıştır.

كِتَابُ الْجِهَادِ

¹²⁵ el-Hudûd, s.32.

الْجِهَادُ فِي اللَّعَةِ هُوَ الْمَجَاهِدَةُ مُطْلَقًا. وَ فِي الشَّرِيعَةِ : هُوَ الْمَجَاهِدَةُ فِي الْمَحَارَبَةِ مَعَ أَعْدَاءِ اللَّهِ تَعَالَى عَلَى النَّمَطِ
126 الَّذِي ثُبِتَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَ تَفْصِيلُ الْمَسَائِلِ الْمُتَعَلِّقَةِ مَذْكُورَةٌ فِي الْكُتُبِ الْمَشْهُورَةِ .

Mesela Namaz bölümünde fıkıh eserlerinde karşılaştığımız namazın farzları, vacipleri, sünnetleri gibi kısımlara hiç değinilmemiştir. Yine aynı şekilde zekât bölümünde diğer meşhur eserlerde gördüğümüz zekât verilmesi gereken mallar ve bunların miktarları ile ilgili bilgiler bulunmamaktadır. Genel olarak konular bu şekilde ele alınmıştır. Bunun yanı sıra fıkıh eserlerinde mevcut olmayıp bu eserde ele alınan kelimelerin kökenleri, özel ve genel anlamları, farklı hareketlerle geldiği anlamlar da eserin farklı ve dikkat çekici özelliğindendir.

الرِّضَاعُ يَفْتَحُ الرِّاءَ وَ كَسْرُهَا لُغَتَانِ, إِلَّا أَنَّهُمْ جَعَلُوا الْفَتْحَ أَصْلًا وَ الْكَسْرَ لُغَةً فِيهِ وَ فَعَلَهُ مِنْ بَابِ عِلْمٍ أَصْلًا
127 وَ مِنْ بَابِ ضَرْبٍ لُغَةً فِيهِ

وَ الْمَادَّةُ بِالضَّمِّ : عِبَارَةٌ عَنِ الصَّنِيعِ الَّذِي يَصْنَعُهُ الْإِنْسَانُ وَ يُرْوَى بِفَتْحِ الدَّالِ أَيْضًا بِمَعْنَى الْمَصْدَرِ
128 كَالْأَدَبِ وَ قَالَ بَعْضُهُمْ : هُمَا لُغَتَانِ وَ الْمَعْنَى وَاحِدٌ

Eserin dili açık ve anlaşılır olmakla birlikte çoğunlukla fıkî bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bölümlerde kullanılan cümleler genellikle kısadır.

129 فِي الشَّرِيعَةِ: هِيَ رَفْعُ الْعَقْدِ أَيْ عَقْدُ الْبَيْعِ, وَ هِيَ جَائِزَةٌ نَقْلًا وَ عَقْلًا.

130 الْعَارِيَةُ فِي الشَّرِيعَةِ هِيَ تَمْلِيكُ الْمَنْفَعَةِ بِلَا بَدَلٍ.

131 أَنَّ الْعَقْدَ الْوَدِيعَةَ عُدَّ مَشْرُوعًا ثُبِتَتْ شَرْعِيَّتُهُ بِالْكِتَابِ وَ السُّنَّةِ وَ إِجْمَاعِ الْأُمَّةِ

126 el-Hudûd, s.48.

127 el-Hudûd, s.31.

128 el-Hudûd, s.77.

129 el-Hudûd, s.66.

130 el-Hudûd, s.92

131 el-Hudûd, s.92.

¹³² في الشريعة: عبارة عن منع النفاذ في التصرفات القولية.

Burada da görüldüğü üzere cümle anlaşılır olarak ifade edilmiş, ancak sadece kitap, sünnet ve icma ile bu akdin sabit olduğu bilgisi yer almaktadır. Ancak detaylı hükümleri, nasıl uygulanması gerektiği gibi bilgiler yer almamaktadır.

¹³³ و في الشريعة : عبارة عن القرابة الحاصلة بسبب العتق أو بسبب المولاة.

Kitâbu'l-Muzara'a, ziraat ortaklığı ile ilgili olan bu bölümde konu ele alınırken önce lügat anlamı verilmiş, daha sonra ıstılah anlamı ifade edilmiş, rüknü, sıhhat delili gibi açıklamalarla devam edilmiştir.

المزارعة في اللغة : مُفَاعَلَةٌ مِنَ الزَّرْعِ. و في الشريعة : عبارة عن العقد الذي عقده العاقدان على الزرع ببعض الخارج.

¹³⁴ و زكته: الإيجاب و القبول.

Aşağıda vereceğimiz örneklerde görüleceği üzere konu hakkında bilgi sahibi olunmadıkça sadece eserden anlaşılması oldukça güçtür.

الصَيْدُ مَصْدَرٌ بمعنى الْأَصْيَادِ، وَ أَطْلَاقِهِ بمعنى الْمُفْعُولِ أَيُّ الَّذِي يَصِيدُونَهُ وَ يَأْخُذُونَهُ: كَثِيرٌ شَائِعٌ. ثم إن الصَّيْدَ مُشْرُوعٌ

¹³⁵ بِالْكِتَابِ وَ السُّنَّةِ وَ إِجْمَاعِ الْأُمَّةِ وَ الْمُعْقُولِ.

¹³⁶ الدِّيَاتُ جَمْعُ دِيَةٍ. وَ الدِّيَةُ فِي اصْطِلَاحِ الشَّرْحِ عبارة عن المال الذي هو بدل النفس.

¹³⁷ في الشريعة: عبارة عن عتاق المملوك يدًا في الحال و رقبة بعد أداء المال.

¹³² el-Hudûd, s.102.

¹³³ el-Hudûd, s.98.

¹³⁴ el-Hudûd, s.109.

¹³⁵ el-Hudûd, s.116,117.

¹³⁶ el-Hudûd, s.119.

¹³⁷ el-Hudûd, s.97.

¹³⁸التدبير في اللغة عبارة عن النظر في عاقبة الأمر.

Eser muhtasar olması ve amacının daha çok fıkıhta sık kullanılan kelimeleri incelemek olması hasebiyle hemen her konuda bu tarz örneklere rastlamamamız mümkündür.

2.2.3. Cümle Yapısı

Bu bölümde elli üç kitap yani ana başlık, on bir bâb yani bu kitaplara bağlı alt başlıklar ele alınmıştır.

Eserde genel olarak cümleler isim cümlesi yapısında ele alınmıştır ancak her bölümde farklı yapıları görmek de mümkündür. Bu nedenle bölümleri tek tek inceleme gayreti içerisinde olduk. Öncelikle başlığa isim olan kelimenin anlamı Cevherî'nin eş-Şıhaḥ isimli sözlüğünden verilecek daha sonra cümle türü hakkında örneklerle bilgi verilecektir.

i. Kitâbu't-Tahâre

Temizlenmek anlamında طهر fiilinden isimdir.¹³⁹

Cümle yapısı olarak genellikle isim cümlesi tercih edilmiştir

¹⁴⁰ المعنى يَنْقَسِمُ إِلَى التَّصَوُّرِ وَالتَّصَدِيقِ، وَخَاصَّ هُوَ اسْمٌ لِلتَّصَدِيقِ فَقَطُّ.

¹⁴¹ أَمَّا لَفْظُ الْوُضُوءِ فَهُوَ مَصْدَرٌ بِضَمِّ الْوَاوِ فِي الشَّرْعِ عِبَارَةٌ عَنْ غَسْلِ الْأَعْضَاءِ الثَّلَاثَةِ وَ مَسْحِ الرَّأْسِ.

Fiil cümlelerine de az da olsa yer verilmiştir. Fiil kalıpları mazi ve muzaridir.

¹⁴² قُلْنَا: هَذَا الْإِطْلَاقُ أَيْضًا يَحْتَمِلُ وَجْهَيْنِ

¹³⁸ *el-Hudûd*, s.42.

¹³⁹ İsmâ'îl b. Hammâd el-Cevherî, “*Tâcu'l-Luġa ve Şihâhu'l-'Arabiyye*”, Kahire, Dâru'l-Hadis Yayınevi H.1430(m. 2009), s.710.

¹⁴⁰ *el-Hudûd*, s.10.

¹⁴¹ *el-Hudûd*, s.11.

¹⁴² *el-Hudûd*, s.10.

فَذَهَبَ أَبُو حَنِيفَةَ وَأَصْحَابُهُ إِلَى بَعْضِ الرَّأْسِ مَحْمِلُ السُّدُسِ وَالرَّبْعُ إِلَى غَيْرِ ذَلِكَ.¹⁴³

¹⁴⁴ قَدْ يُطْلَقُ الْفَرْضُ عَلَى مَا يُفُوتُ الْجَوَازَ بِقُوَّتِهِ مُطْلَقًا، سَوَاءً كَانَ بِدَلِيلٍ قَطْعِيٍّ أَوْ بِدَلِيلٍ ظَنِّيٍّ.

Emir ve soru yapıları bu bölümde yer almamaktadır. Muhtasar eser olduğundan konuyu kelime ve cümle tekrarı ile anlatmak yerine zamir kullanılmıştır.

¹⁴⁵ كَذَا ذِكْرُهُ، وَهُوَ حَقٌّ لَا يَحُولُ حَوْلَهُ شَكٌّ.

Önce taharet kelimesinin lügat anlamı verilmiş, daha sonra ıstılah anlamına geçilmiştir.

¹⁴⁶ الطَّهَارَةُ فِي اللَّعَةِ: هِيَ النَّظَافَةُ وَفِي الشَّرِيعَةِ: هِيَ نِظَافَةٌ مَخْصُوصَةٌ هِيَ غَسْلُ الْأَعْضَاءِ الْمَعْلُومَةِ وَمَسْحُ الرَّأْسِ.

ii. Bâbu't-Teyemmüm

Teyemmüm kelimesi aslen kastetmek demektir, namaz için temiz toprakla abdest almaktır.¹⁴⁷

Bu bölümde de genel olarak isim cümleleri kullanılmıştır.

¹⁴⁸ وَهَهُنَا قَاعِدَةٌ كَلِمَةٌ نَافِعَةٌ، جَارِيَةٌ فِي جَمِيعِ الْكُتُبِ الْفِقْهِيَّةِ.

Şart ve emir yapılarına da rastlamaktayız.

¹⁴⁹ فَإِذَا عَرَفْتَ هَذِهِ الْقَاعَةَ الْكَلِمَةَ، فَاعْلَمْ أَنَّ التَّيَمُّمَ فِي اللَّعَةِ هُوَ الْقَصْدُ.

Fiil cümlesinde mazi zamanlı fiil kullanılmıştır.

¹⁵⁰ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ...

¹⁴³ el-Hudûd, s.14.

¹⁴⁴ el-Hudûd, s.11.

¹⁴⁵ el-Hudûd, s.15.

¹⁴⁶ el-Hudûd, s.9.

¹⁴⁷ el-Cevherî, Şihâh, s.1281.

¹⁴⁸ el-Hudûd, s.16.

¹⁴⁹ el-Hudûd, s.16.

¹⁵⁰ el-Hudûd, s.17.

İşaret ismi ve zamirler kullanılmış, tekrara gidilmemiştir.

¹⁵¹له حُكْمٌ فِي الشَّرِيعَةِ، وَ هَذَا هُوَ الْمَقْصُودُ الْأَصْلِيُّ.

Sözlük anlamı verilmeden bütün fıkıh kitaplarında yer aldığından, faydalı kurallar olduğundan bahsedilerek başlanmıştır.

¹⁵²و هَهُنَا قَاعِدَةٌ كَلِمَةٌ نَافِعَةٌ، جَارِيَةٌ مَعْتَبَرَةٌ فِي جَمِيعِ الْكُتُبِ الْفَقْهِيَّةِ.

iii. Bâbu'l-Meşhi ale'l-Ḥuffeyn

Mesh: silme, temizleme demektir.¹⁵³ Ḥuffeyn kelimesi ise mest anlamında ikil kelimedir.¹⁵⁴

Konu hem isim hem fiil cümleleri ile anlatılmıştır.

¹⁵⁵قَدْ عَرَفْتَ فِيمَا سَبَقَ أَنَّ الْعَسْلَ هُوَ إِسَالَةُ الْمَاءِ

فَالْأَيُّ الْكَرِيمَةُ لَا تَدُلُّ عَلَى الْحَفِّ وَ لَا عَلَى الْمُقْدَارِ.¹⁵⁶

Zamir kullanımı fazla değildir. Bu bâb, Kitâbu't-Tahare'ye bağlı olduğundan müellif, daha önce geçen kısmı anladırıyan şeklinde başlamış, bilinmesi gerekenler olduğundan bahisle lügat ve ıstılah manasına değinmeden hükmü ve diğer özelliklerine geçmiştir.

iv. Bâbu'l-Ḥayz

Ḥayz kelimesi bayanın hayız görmesi anlamındadır.¹⁵⁷

¹⁵¹ el-Ḥudûd, s.16.

¹⁵² el-Ḥudûd, s.16.

¹⁵³ el-Cevherî, Şihâh, s.1078.

¹⁵⁴ el-Cevherî, Şihâh, s.330.

¹⁵⁵ el-Ḥudûd, s.17.

¹⁵⁶ el-Ḥudûd, s.18.

¹⁵⁷ el-Cevherî, Şihâh, s.298.

Bölümde isim ve fiil cümleleri kullanılmış, fiil yapısı olarak mazi, muzari ve meçhul yapılar tercih edilmiştir.

¹⁵⁸ فَقَوْلُهُ دَمٌ فِيهِ وَجُوهٌ ثَلَاثَةٌ

¹⁵⁹ يقال: حَاضَتْ الْأَرْبُ إِذَا خَرَجَ مِنْهُ الدَّمُ.

¹⁶⁰ اختلفوا في أَدْنَى مُدَّةٍ يَحْكُمُ بِبُلُوغِهَا إِذَا رَأَتْ الدَّمَ

Bölüme lügat anlamı verilerek başlanmış, ıstılah anlamı verilmiş, konunun çeşitli özelliklerinden, konu hakkındaki ihtilaflardan bahsedilmiş, diğer bazı noktalara değinilerek bitirilmiştir.

¹⁶¹ الجَيْضُ فِي اللَّغَةِ خُرُوجُ الدَّمِ مُطْلَقًا.

¹⁶² وَ فِي الشَّرِيعَةِ: خُرُوجُ دَمٍ يَحْكُمُ بِأَوَّلِ رُؤْيَاهُ لِلْمَرَاهِقَةِ بِالْبُلُوغِ.

¹⁶³ اختلفوا في أَدْنَى مُدَّةٍ يَحْكُمُ بِبُلُوغِهَا إِذَا رَأَتْ الدَّمَ, فَمِنْهُمْ مَنْ يَقْدَرُهُ بِسِتٍّ, وَ مِنْهُمْ مَنْ يَقْدَرُهُ بِسَبْعٍ, وَ أَكْثَرُ الْمُشَايِخِ عَلَى التَّسْعِ.

¹⁶⁴ وَ حَاصِلُ الْكَلَامِ أَنَّ الدِّمَاءَ مُحْتَصَةٌ بِالنِّسَاءِ ثَلَاثَةٌ: حَيْضٌ وَ نِفَاسٌ وَ اسْتِحَاضَةٌ.

Anlatımda zamirler kullanılmış, fazla tekrar yapılmamıştır.

¹⁶⁵ هُوَ دَمٌ يَنْفَضُّهُ رَحِمٌ بِالْعَةِ لَا دَاءَ بِهَا.

¹⁵⁸ el-Hudûd, s.19.

¹⁵⁹ el-Hudûd, s.19.

¹⁶⁰ el-Hudûd, s.19.

¹⁶¹ el-Hudûd, s.19.

¹⁶² el-Hudûd, s.19.

¹⁶³ el-Hudûd, s.20.

¹⁶⁴ el-Hudûd, s.20.

¹⁶⁵ el-Hudûd, s.19.

v. Kitâbu’ş-Şalât

Şalât kelimesi dua, beş vakit namazdan biri anlamındadır.¹⁶⁶

Konunun anlatımında genel olarak isim cümlesi tercih edilmiştir.

الصَّلَاةُ فَرِيضَةٌ مُحْكَمَةٌ مُوقَّتَةٌ، أَيُّ هِيَ فَرِيضَةٌ فَرَضَهَا اللَّهُ تَعَالَى عَلَى عِبَادِهِ الْمُكَلِّفِينَ فَرَضًا وَاضِحًا جَلِيلًا نَاطِقًا، يَكُونُ
167 فَاعِلُهَا مُؤْمِنًا مُوقَّتًا إِلَّا أَنَّهُا فَرَضٌ مُوقَّتٌ.

Birkaç cümle de olsa fiil cümlesi görmekteyiz. Kullanılan fiillerin zamanları mazi ve muzaridir. Zamir kullanımı da mevcuttur.

168 قَالَ تَعَالَى: ... , قَالَ صَاحِبُ الْكَشَافِ: ...

169 لَا يُمْكِنُ دَرْكُهَا إِلَّا بِبَيَانِ الشَّارِعِ.

Konu anlatılırken önce lügat anlamı ifade edilmiş, bu anlamı hadis-i şerifle desteklenerek açıklanmıştır. Daha sonra ıstılah anlamı ve hükümleri ile ilgili bilgiler verilmiştir.

170 لَفْظُ الصَّلَاةِ مَعْنَاهُ فِي اللَّغَةِ هُوَ الدَّعَاءُ، وَ عَلَيْهِ قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ

171 وَ فِي الشَّرِيعَةِ عِبَارَةٌ عَنِ الْأَرْكَانِ الْمُخْصُوصَةِ، وَ الْأَفْعَالِ الْمَعْلُومَةِ وَ الرُّكُوعِ وَ السُّجُودِ وَ مَا لَا بُدَّ لَهَا مِنْهُ.

vi. Kitâbu’z-Zekât

Zekât malı temizleme anlamındaki kelimedir.¹⁷²

¹⁶⁶ el-Cevherî, *Şihâh*, s.651.

¹⁶⁷ el-*Hudûd*, s.21.

¹⁶⁸ el-*Hudûd*, s.22.

¹⁶⁹ el-*Hudûd*, s.22.

¹⁷⁰ el-*Hudûd*, s.20.

¹⁷¹ el-*Hudûd*, s.21.

¹⁷² el-Cevherî, *Şihâh*, s.494.

Konunun anlatımında ağırlıklı olarak isim cümlesi tercih edilmiştir.

¹⁷³ أَصْلُ الزَّكَاةِ فَرَضٌ.

Fiil cümlesi birkaç cümle ile sınırlıdır. Bu cümleler de genellikle konuyu açıklamada kullanılan Âyet-i-Kerîmelerdir. Kullanılan fiiller mazi, muzari ve meçhul yapıdadır. Şart yapısına da rastlanmaktadır.

¹⁷⁴ قَالَ عَزَّ وَ قَوْلُهُ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى

¹⁷⁵ يُقَالُ: زَكَ الزَّرْعُ، إِذَا نَمَا وَ ارْدَادُ.

Konunun sözlük anlamı, şer’i anlamı, tanımı verilmeden hükmü ile konuya başlanmış, sonrasında diğer anlamlarına değinilmiştir. Muttasıl ve munfasıl zamirlerden yararlanılmıştır.

¹⁷⁶ أَصْلُ الزَّكَاةِ فَرَضٌ، ثَبَّتَ فَرِيضَتُهُ بِالْكِتَابِ

¹⁷⁷ مَعْنَاهُ فِي اللَّعَةِ هُوَ النَّمَاءُ، وَ هُوَ غَيْرُ مُرَادٍ. وَ الْمَعْنَى الشَّرْعِيَّ الْمُرْتَدَّ غَيْرُ مَعْلُومٍ.

vii. Kitâbu’ş-Şavm

Yemeyi bırakma anlamındaki kelimedir.¹⁷⁸

Anlatımda çoğunlukla isim cümlesi tercih edilmiştir. Yoğun olmamakla zamir kullanımı da mevcuttur.

¹⁷⁹ فَالْتَّهَارُ الشَّرْعِيَّ مَبْدُوءُ الصَّبَاحِ الصَّادِقِ، وَ مُنْتَهَاهُ الْمَغْرِبُ.

¹⁷³ el-Hudûd, s.23.

¹⁷⁴ el-Hudûd, s.24.

¹⁷⁵ el-Hudûd, s.23.

¹⁷⁶ el-Hudûd, s.23.

¹⁷⁷ el-Hudûd, s.23.

¹⁷⁸ el-Cevherî, Şihâh, s.664.

¹⁷⁹ el-Hudûd, s.26.

Birkaç yerde kullanılan fiil cümlesinin zamanı ise olumsuz muzaridir.

¹⁸⁰ لَا يَتَرْتَّبُ عَلَيْهِ حُكْمُهُ الشَّرْعِيّ.

Konuya sözlük anlamı verilerek başlanmış, örneklerle sözlük anlamı desteklenmiş, daha sonra ıstılah anlamına ve diğer açıklamalara geçilmiştir.

¹⁸¹ الصَّوْمُ فِي اللَّغَةِ: هُوَ الْإِمْسَاكُ مُطْلَقًا. يُقَالُ صَامْتُ الْمَاشِيَةَ عَنِ الْعَلْفِ أَوْ أَمْسَكْتُ.

¹⁸² وَ فِي الشَّرِيعَةِ: عِبَارَةٌ عَنْ تَرْكِ الْأَكْلِ وَ الشَّرْبِ...

viii. Kitâbu'l-Hac

Kastetmek, yönelmek, haccetmek anlamına gelen kelimedir.¹⁸³

Konunun anlatımında isim cümlesi yoğun olarak kullanılmıştır.

¹⁸⁴ وَ أَمَّا وَصْفُهُ، فَهُوَ الْفَرِيضَةُ إِذَا اجْتَمَعَتْ شَرَائِطُهَا..

Şart cümleleri ve kısmen de olsa emir ve mazi fiil yapılarını içeren cümleler ve zamir kullanımı da mevcuttur.

¹⁸⁵ إِعْلَمُ أَنَّ فَرَائِضَ اللَّهِ مَعَ أَعْدَادِهَا كَثِيرَةٌ، وَ هِيَ مَعَ كَثَرَتِهَا مُنْحَصِرَةٌ فِي أَرْبَعَةِ أَقْسَامٍ

¹⁸⁶ فَإِذَا عَرَفْتَ ذَلِكَ فَاغْلَمْ أَنَّ الْحَجَّ فِي اللَّغَةِ عِبَارَةٌ عَنِ الْقَصْدِ مُطْلَقًا..

¹⁸⁰ el-Hudûd, s.25.

¹⁸¹ el-Hudûd, s.25.

¹⁸² el-Hudûd, s.25.

¹⁸³ el-Cevherî, Şihâh, s.225.

¹⁸⁴ el-Hudûd, s.27.

¹⁸⁵ el-Hudûd, s.27.

¹⁸⁶ el-Hudûd, s.27.

فَرَضَ فَرَضَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي كُلِّ سَنَةٍ مَرَّةً وَاحِدَةً وَ هُوَ صَوْمَ رَمَضَانَ وَ الزَّكَاةَ وَ صَدَقَةَ الْفِطْرِ وَ الْأَضْحِيَّةَ إِذَا

¹⁸⁷اجْتَمَعَتْ شَرَائِطُهَا.

Bu bölümde konunun başlığının isimlendirilmesinin dayanağı olan önde gelen âlimlerin isimleri verilip açıklanarak konuya başlanmıştır, hac kelimesinin daha sık kullanılıyor olması ve Kur'ân-ı Kerîmde zikrediliyor olması nedeniyle bu isim verildiği söylenmiştir. Sonrasında haccın hükmü açıklanmadan farzların çeşitleri hakkında bilgi verilmiş, bunlardan sonra haccın lügat ve ıstılah manalarına değinilip umre ve hac hakkında bilinmesi gerekenlere geçilmiştir.

الْمَشْهُورُ فِي أَلْسِنَةِ الشَّيْخِ الْمُتَقَدِّمِينَ كَالشَّيْخِ أَبِي الْحَسَنِ الْكَزْخِي وَ الشَّيْخِ أَبِي جَعْفَرِ الطَّحَاوِيِّ وَ أَضْرَابَهُمَا وَ مَنْ يَجْرِي
¹⁸⁸بِحُجْرَاهُمَا تَلْقِيَابَ الْكِتَابِ بِكِتَابِ الْمُنَاسِبِ.

وَ كَانَ لَفْظُ الْحَجِّ أَشْهَرُ وَ أَظْهَرُ آثَرِ الْمُتَأَخِّرِينَ هَذِهِ الطَّرِيقَةُ، وَ لَقَّبُوا الْكِتَابَ بِذَلِكَ، فَهُوَ مَشْهُورٌ يَعْرِفُهُ الْكُلُّ، وَ هُوَ
¹⁸⁹الْمَذْكُورُ فِي الْقُرْآنِ

ix. Kitâbu'n-Nikâh

Akit, evlilik anlamlarındaki kelimedir.¹⁹⁰

Sıklıkla isim cümleleri kullanılarak konu anlatılmış ve zamirlerle de kısaltılmıştır.

¹⁹¹أما شَرْطُهُ فَهُوَ الْعَقْلُ وَ الْبُلُوغُ وَ الْحُرِّيَّةُ

Az da olsa mazi ve meçhul yapıda fiil cümlesi mevcuttur.

¹⁸⁷ el-Hudûd, s.27.

¹⁸⁸ el-Hudûd, s.26.

¹⁸⁹ el-Hudûd, s.26.

¹⁹⁰ el-Cevherî, Şîhâh, s.1167.

¹⁹¹ el-Hudûd, s.30.

¹⁹²قَدْ يُقَالُ: هُوَ مَا ثَبَّتَ بِهِ مِلْكُ الْبِضْعِ فِي الْحَلِّ قَصْدًا

Konuya sözlük anlamı, hemen ardından da ıstılah anlamı verilerek başlanmış sonra diğer açıklamalara geçilmiştir.

النِّكَاحُ فِي اللَّغَةِ جَاءَ بِمَعْنَى الْوَطْءِ وَ بِمَعْنَى الْعَقْدِ. وَ فِي الشَّرِيعَةِ عِبَارَةٌ عَنْ عَقْدٍ مَخْصُوصٍ أَحَدُ رُكْنَيْهِ لَا إِجْبَابَ وَ الْقَبُولَ

¹⁹³بَلْفِظٍ مَخْصُوصٍ

x. Kitâbu'r-Raža‘

Emmek, bebeğin annesinin sütünü emmesi demektir. ¹⁹⁴

Bölümün anlatımında isim cümlelerinin sık kullanıldığını görmekteyiz. Mâzi, muzâri sîgada fiil cümleleri çok az da olsa mevcuttur. Eserde birkaç bölümde bulunan soru yapısından birini de bu bölümde görmekteyiz. Tekrar etmek yerine kelimeler muttasıl ve munfasıl zamirlerle ifade edilmiştir.

¹⁹⁵الرِّضَاعُ مِنْ أَسْبَابِ الْحُرْمَةِ. أَنَّ مُدَّةَ الرِّضَاعِ مَا هِيَ ؟

فَقَالَ لَهُ الشَّيْخُ لَا تَفْعَلْ، قُلْتَ هَذَا لَكَ، فَأَبَى بِصُحْبَتِهِ فَأَفْتَى بِثُبُوتِ الْحُرْمَةِ بِلَبَنِ الشَّاةِ، فَاجْتَمَعُوا وَ أَخْرَجُوهُ مِنْ بُخَارَى

¹⁹⁶بِسَبَبِ هَذِهِ الْفَتْوَى.

xi. Kitâbu't-Ṭalâk

Başlığa ismini veren kelimenin anlamı bırakmak, boşamaktır. ¹⁹⁷

¹⁹² el-Hudûd, s.30.

¹⁹³ el-Hudûd, s.30.

¹⁹⁴ el-Cevherî, Şihâh, s.447.

¹⁹⁵ el-Hudûd, s.31.

¹⁹⁶ el-Hudûd, s.32.

¹⁹⁷ el-Cevherî, Şihâh, s.707.

Bu bölümde isim cümleleri ve az da olsa fiil cümleleri ile konu anlatılmıştır. Fiil cümlelerinde kullanılan zaman geçmiş zamandır. Talak'ın sözlük ve şer'î anlamı olduğu, rükünleri, sebebi, hükmü, özelliği ve bölümleri olduğu bilgisi ile konuya başlanmış bu sayılanlar ele alınarak devam edilmiştir. Zamir kullanımı yoğun olmasa da mevcuttur.

¹⁹⁸الطَّلَاقُ لَهُ مَعْنَى بِحَسَبِ اللَّغَةِ, وَ لَهُ مَعْنَى شَرْعًا, وَ لَهُ رَكْنٌ, لَهُ سَبَبٌ, لَهُ شَرْطٌ, لَهُ حُكْمٌ, لَهُ وَصْفٌ وَ لَهُ أَقْسَامٌ.

¹⁹⁹فَسَرَهُ بَعْضُ الْفُقَهَاءِ بِأَنَّهُ تَصَرَّفٌ يَعْتَمِدُ وُجُودُهُ صُدُورَ زَكْنِهِ

xii. Bâbu'l-Îlâ'

Yemin etmek, ant anlamlarına gelen kelimedir.²⁰⁰

İsim ve fiil cümleleriyle anlatım sağlanmıştır. Kullanılan fiiller mazi fiil, mazi ve muzari yapılarının meçhulu ve emir fiildir. Zamir kullanımı da mevcuttur. Konu ile ilgili bilgiler verildikten sonra lügat ve ıstılah anlamlarına geçilmiş, hükmü ve diğer açıklamalarla devam edilmiştir.

²⁰¹إِعْلَمُ أَنَّ التَّصَرُّفَاتِ الشَّرْعِيَّةَ الَّتِي يَجُوزُ لِلزَّوْجِ بِحُكْمِ مَلِكِ النِّكَاحِ

²⁰²أَمَّا مَعْنَاهُ لُغَةً: فَهُوَ الْحَلْفُ

²⁰³فَقَدْ جَعَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ كَمَا تَرَى كَفَّارَةَ الْيَمِينِ

²⁰⁴وَ قَدْ يُقَالُ بِعِبَارَةٍ أُخْرَى

¹⁹⁸el-Hudûd, s.32.

¹⁹⁹el-Hudûd, s.32.

²⁰⁰el-Cevherî, Şihâh, s.67.

²⁰¹el-Hudûd, s.34

²⁰²el-Hudûd, s.34.

²⁰³el-Hudûd, s.36.

²⁰⁴el-Hudûd, s.35.

xiii. Bâbu'l-Ḥal'

Başlıktaki kelime kök itibarıyla elbiseyi çıkarmak anlamıdadır, aynı şekilde azletmek, bırakmak anlamlarına da gelmektedir.²⁰⁵

İsim ve fiil cümlesi ile anlatılan konuda fiiller mazi ve emir fiil olarak kullanılmıştır. Konunun boşanma konusunun bir bölümü olduğundan bahisle konuya başlanmış, sonrasında sözlük ve terim anlamı hakkında bilgi verilmiştir. Şartları, hükmü gibi bilgilerle devam edilmiştir.

²⁰⁶إِعْلَمُ أَنَّ الْحَلْعَ بَابٌ مِنْ أَبْوَابِ الطَّلَاقِ

²⁰⁷وَذَكَرَ الْحَلْعَ هَهُنَا تَرْشِيحًا لِلاِسْتِعَارَةِ الْوَاقِعَةِ فِي اللَّبَاسِ

²⁰⁸وَأَمَّا شَرْطُ الْحَلْعِ, فَهُوَ شَرْطُ الطَّلَاقِ

xiv. Bâbu'z-Zihâr

Erkeğin karısına sen bana annemin sırtı gibisin demesi, (vücudunun herhangi bir kısmını, annesininki gibi olduğunu söyleyerek haram kılması)²⁰⁹

Konunun anlatımı isim cümleleri yoluyla, fiil cümlesi birkaç cümle ile sınırlıdır ve onlar da mazi zamanlı fiillerdir. Şart yapısı ve zamir kullanımı mevcuttur.

²¹⁰كُنِ الظَّهَارَ قَوْلُهُ أَنْتَ عَلَيَّ كَظَهَرِ أُمِّي

²¹¹فَإِذَا ثَبَّتَ أَنَّ الْوَطْءَ حَرَامٌ قَبْلَ الْكَفَارَةِ

²⁰⁵ el-Cevherî, *Şihâh*, s.337.

²⁰⁶ el-Ḥudûd, s.36.

²⁰⁷ el-Ḥudûd, s.38.

²⁰⁸ el-Ḥudûd, s.38.

²⁰⁹ el-Cevherî, *Şihâh*, s.723.

²¹⁰ el-Ḥudûd, s.39.

²¹¹ el-Ḥudûd, s.40.

Önce sözlük anlamı daha sonra ıstılah anlamı verilmiş farklı kaynaklardan konu ile ilgili örnekler verilerek devam edilmiştir.

²¹²الظَّهَارُ فِي اللَّعَةِ عِبَارَةٌ عَنْ قَوْلِ الرَّجُلِ أَنْتَ عَلَيَّ كَظْهَرِ أُمِّي مَأْخُودٌ مِنَ الظَّهْرِ كَذَا فِي الصَّحَاحِ وَغَيْرِهِ.

²¹³و فِي الْوَقَايَةِ: الظَّهَارُ تَشْبِيهُ زَوْجَتِهِ, أَوْ تَشْبِيهُ مَا عَبَّرَ بِهِ بِدَكَّهَا

xv. Bâbu'l-Liân

Lânetleme, lânetleşme anlamındaki sözcük.²¹⁴

İsim cümlesi kullanımı daha fazladır Kullanılan fiiller ise emir ve muzâri formundadır.

²¹⁵وَأَمَّا رُكْنُ اللَّعَانِ فَالشَّهَادَاتُ الْمَذْكُورَةُ بِالْإِيمَانِ بِالطَّرِيقِ الْمَذْكُورِ فِي الْقُرْآنِ.

إِعْلَمُ أَنَّ اللَّعَانَ لَهُ مَعْنَى بِحَسَبِ اللَّعَةِ وَ لَهُ مَعْنَى بِحَسَبِ الشَّرْعِ وَ لِمَعْنَاهُ الشَّرْعِيُّ سَبَبٌ وَ لَهُ شَرْطٌ وَ لَهُ رُكْنٌ وَ لَهُ ²¹⁶حُكْمٌ.

Sözlük ve şer'î anlam verilmiş, sözlük anlamı verilirken kelimeler incelenmiştir. Zamir kullanımı da göze çarpmaktadır.

²¹⁷أَمَّا الْأَوَّلُ: فَهُوَ أَنَّ اللَّعَانَ مَصْدَرٌ لَاعِنٌ يُلَاعِنُ مَصْدَرُهُ الْمَلَاعِنَةُ وَ اللَّعَانُ كَالْمَقَاتِلَةِ وَ الْقِتَالُ مَصْدَرٌ قَاتِلٌ يُقَاتِلُ

²¹²el-Hudûd, s.39.

²¹³el-Hudûd, s.39.

²¹⁴el-Cevherî, Şihâh, s.1039.

²¹⁵el-Hudûd, s.42.

²¹⁶el-Hudûd, s.41.

²¹⁷el-Hudûd, s.41.

xvi. Bâbu'l-İdde

Kelimenin kökü olan adet kelimesi sayma, belirleme demektir, burada kadının beklediği günler anlamındadır.²¹⁸

Birkaç cümleden oluşan bir bölümdür. Cümleler fiil cümlesidir, muzari ve emir yapıları kullanılmıştır. Bir tane de isim cümlesi vardır. Sözlük ve ıstılah anlamı verilmeden konu ile ilgili bilgi verilmiştir.

إِغْلَمَ أَهْمُ فَسَّرُوا الْعِدَّةَ بِتَرْتِصٍ يَلْتَزِمُ الْمَرْأَةُ مِنْ جِهَةِ زَوَالِ نِكَاحٍ بِالْدَّخُولِ أَوْ بِالْمَوَدَّةِ أَوْ بِالْخُلُوعِ الصَّحِيحَةِ أَوْ بِزَوَالِ شُبْهَةِ
النِّكَاحِ.²¹⁹

²²⁰ لَا يَخْفَى أَنَّ هَذَا التَّعْرِيفَ غَيْرُ تَامٍّ

xvii. Bâbu't-Tedbîr

Sahibinin ölümünden sonra kölenin özgür olması anlamındaki kelimedir.²²¹

Zaten kısa olan bölümde isim cümleleri ile anlatım tercih edilmiştir. Bir tane fiil cümlesi vardır. Önce sözlük ve ıstılah anlamı verilerek başlanmış, sonrasında konu ile ilgili kısa bir açıklama yapılmıştır.

²²²التَّدْبِيرُ فِي اللَّعَةِ عِبَارَةٌ عَنِ التَّظَرُّ فِي عَاقِبَةِ الْأَمْرِ.

²²³فَقَدْ أُثْبِتَ فِي حَيَاتِهِ كَوْنُ مَمْلُوكِهِ

²¹⁸ el-Cevherî, *Şıhâh*, s.741.

²¹⁹ el-*Hudûd*, s.42.

²²⁰ el-*Hudûd*, s.42.

²²¹ el-Cevherî, *Şıhâh*, s.359.

²²² el-*Hudûd*, s.42.

²²³ el-*Hudûd*, s.42.

xviii. Kitâbu'l-Eymân

Yemîn kelimesinin çoğuludur, yeminler, kasemler anlamındadır.²²⁴

Konu isim ve fiil cümleleriyle ele alınmıştır. Emir ve şart yapıları, zamirler ve işaret isimlerinin kullanımı sıkça görülmektedir.

²²⁵ إَعْلَمُ أَنَّ الْإِيمَانَ مُطْلَقًا قِسْمَانِ : أَيْمَانٌ تَعْلِيقِيَّةٌ وَ أَيْمَانٌ غَيْرُ تَعْلِيقِيَّةٍ.

²²⁶ فَالْأَيْمَانُ التَّعْلِيقِيَّةُ هِيَ مَا تَشْتَمِلُ عَلَى ذِكْرِ الشَّرْطِ وَ الْجَزَاءِ نَحْوُ إِنْ دَخَلْتَ الدَّارَ فَأَنْتَ طَالِقٌ.

²²⁷ وَ إِذَا جَاءَ الْعَيْدُ فَأَنْتَ طَالِقٌ، وَ نَحْوُ ذَلِكَ فَمَا نَفَعَلُ بِهَا.

Konuya sözlük ve ıstılah anlamı verilmeden direk konunun bölümleri olduğu bilgisiyle başlanmıştır. Başlığa neden bu isim verildiğine dair bilgi verilmiş, farklı kaynaklarla ve önde gelen din âlimlerinin görüşleriyle desteklenerek anlatıma devam edilmiştir. Yemin çeşitleri, kefareti, yemin cümlelerinin dil açısından yapısı gibi konularla devam edilmiştir.

ثُمَّ إِنَّ الْجُمْلَةَ الْقَسَمِيَّةَ الَّتِي سَمَّيْنَاهَا جُمْلَةً تَأْكِيدِيَّةً قَدْ تَكُونُ مُرَكَّبَةً مِنَ الْفِعْلِ وَ الْفَاعِلِ كَقَوْلِهِمْ: أَقْسَمْتُ بِاللَّهِ، وَ خَلَقْتُ بِاللَّهِ، وَ آلَيْتُ بِاللَّهِ، وَ أَشْهَدُ اللَّهَ وَ مَا أَشْبَهَ ذَلِكَ وَ قَدْ تَكُونُ مُرَكَّبَةً مِنَ الْمُبْتَدَأِ وَ الْخَبَرِ كَقَوْلِهِمْ: عَلَيَّ عَهْدُ اللَّهِ إِنْ فَعَلْتُ كَذَا أَوْ إِنْ لَمْ أَفْعَلْ كَذَا.

xix. Kitâbu'l-Ḥudûd

Ḥad kelimesinin çoğulu olan Ḥudûd sınırlar anlamına gelmektedir.²²⁹

Genel olarak isim cümleleri kullanılmakla birlikte şart, meçhul fiil ve emir yapıları da mevcuttur. Sözlük anlamı verilmiş, bu anlam şiirle desteklenmiş,

²²⁴ el-Cevherî, *Şîḥâh*, s.1282.

²²⁵ el-Ḥudûd, s.43.

²²⁶ el-Ḥudûd, s.43.

²²⁷ el-Ḥudûd, s.43.

²²⁸ el-Ḥudûd, s.44.

²²⁹ el-Cevherî, *Şîḥâh*, s.229.

sonrasında ıstılah anlamı ve diğer bilgilere geçilmiştir. Zamir kullanımı yoğun değildir.

²³⁰يُقَالُ حَدُّهُ عَنْ كَذَا إِذَا مَنَعَهُ مِنْهُ وَ سُمِّيَ السَّجَانُ حَدَادًا

xx. Kitâbu's-Seriqa

Hırsızlık, çalma anlamlarındaki sözcüktür.²³¹

İsim cümleleriyle anlatım sağlanmıştır, sadece birkaç cümle fiil cümlesidir onlar da emir yapısındadır. Sözlük ve ıstılah anlamı verilerek başlanmıştır.

²³²إِعْلَمُ أَنَّ السَّرْقَةَ فِي اللَّعَةِ أَخَذَ الشَّيْءُ مِنَ الْغَيْرِ عَلَى سَبِيلِ الْحَفِيَّةِ

xxi. Kitâbu'l-Cihâd

Allah yolunda savaştı, mücadele etti anlamına gelen kelime başlığa isim olarak kullanılmıştır.²³³

Konu ile ilgili sadece lügat ve terim anlamı verilmekle yetinilmiştir. Üç cümleden müteşekkil olan konuda cümleler isim cümlesi şeklinde kurulmuştur.

²³⁴الْجِهَادُ فِي اللَّعَةِ هُوَ الْمَجَاهِدَةُ مُطْلَقًا

xxii. Kitâbu'l-Laḳîṭ

Yerde bulunan şeyi almak, anlamındaki kelimedir.²³⁵

²³⁰ el-Hudûd, s.46.

²³¹ el-Cevherî, Şihâh, s.536.

²³² el-Hudûd, s.47.

²³³ el-Cevherî, Şihâh, s.207.

²³⁴ el-Hudûd, s.48.

²³⁵ el-Cevherî, Şihâh, s.1043.

Konu ele alınırken öncelikli olarak isim cümlesi tercih edilmiş, birkaç cümle de olsa fiil cümlesi de bulunmaktadır. Kullanılan fiiller muzari ve meçhul yapıdadır. Lugat anlamı açıklandıktan sonra ıstılah anlamına geçilmiştir.

²³⁶ وَ قَدْ يُقَالُ اللَّقِيطُ فِي الشَّرْعِ إِسْمٌ لِمَا يُوجَدُ مَطْرُوحًا وَ عَلَى الْأَرْضِ مِنْ صِغَارِ بَنِي آدَمَ.

²³⁷ وَاللَّقِيطُ لَهُ أَحْكَامٌ، مِنْهَا: أَنَّ التَّقَاطُةَ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مَنْ وَجَدَهُ، لِأَنَّهُ تَرَكَهُ إِضَاعَةً لَهُ، وَ يَجِبُ عَلَيْهِ صِيَانَتُهُ.

xxiii. Kitâbu'l-Laḳṭa

Buluntu anlamına gelen sözcüktür.²³⁸

Laḳṭ konusu ile bu konu arasında aslen benzerlik olmasına rağmen farklı olduğu güzel bir benzetme ile açıklanarak konuya başlanmıştır. Kelimenin sözlük anlamına değinilmeden ıstılah anlamı verilmiş ve konu ile ilgili kısa bilgi verilerek bitirilmiştir. Anlatım isim cümleleriyle sağlanmıştır. Zamir kullanımı mevcuttur.

اللَّقِيطُ وَ اللَّقْطَةُ كِلَاهُمَا أَخَوَانِ لِأَبٍ وَ أُمٍّ لِرُجُوعِهِمَا إِلَى أَصْلٍ وَاحِدٍ، وَ هُوَ لَقْطَةٌ، إِلَّا اللَّقِيطُ فِي الْإِسْتِعْمَالِ مَخْصُوصٌ²³⁹ بِالنَّفْسِ، وَ اللَّقْطَةُ مَخْصُوصَةٌ بِالْمَالِ فَافْتَرَقَا مِنْ هَذِهِ الْجِهَةِ.

xxiv. Kitâbu'l-İbâḳ

Başlığa ismi verilen kelime kaçmak anlamına gelmektedir.²⁴⁰

Cümleler isim ve fiil cümleleridir. Fiil cümleleri mazi ve muzari yapıdadır, şart cümleleri de bulunmaktadır. Önce sözlük anlamı verilmiş, bu anlamı Kur'ân-ı Kerîm'den örnekle desteklenmiş, sonrasında ıstılah anlamına geçilmiştir. Kelime anlamına farklı sözlükten açıklama da getirilmiş olup zamir kullanımı mevcuttur.

²⁴¹الَابْقَى فِي اللَّعَةِ: الْفِرَازُ وَ الْهَرَبُ مُطْلَقًا مِنْ بَابِي ضَرْبٍ وَ نَصْرٍ.

²³⁶ el-Ḥudûd, s.48.

²³⁷ el-Ḥudûd, s.48.

²³⁸ el-Cevherî, Şihâh, s.1043.

²³⁹ el-Ḥudûd, s.49.

²⁴⁰ el-Cevherî, Şihâh, s.20.

²⁴¹ el-Ḥudûd, s.49.

²⁴²²⁴³: أَبَقِيَ الْعَبْدُ هَرَبٌ مِنْ بَابِي ضَرْبٍ وَ طَلَبٍ إِبَاقًا فَهُوَ أَبَقٌ وَ هُمْ أَبَاقٌ وَ إِبَاقُ السَّمَكِ، بِحَازٍ. فِي الْمَغْرِبِ

²⁴⁴ وَ رَأَيْتُ فِي بَعْضِ رَوَايَاتِ أَبِي سُلَيْمَانَ: إِنَّ أَخَذَ الْكَفِيلَ أَحَبُّ فَإِنْ لَمْ يَأْخُذْ وَسِعُهُ ذَلِكَ

وَ لَا يَنْقُضُ بَيْعُ الْإِمَامِ، وَ يُنْفِقُ عَلَيْهِ الْإِمَامُ مُدَّةَ حَبْسِهِ مِنْ بَيْتِ الْمَالِ ثُمَّ يَأْخُذُهُ مِنْ صَاحِبِهِ إِنْ حَضَرَ وَ مِنْ ثَمَنِهِ إِنْ
²⁴⁵ بَاعَ..

xxv. Kitâbu'l-Mefkûd

(فقد) Feqade kelimesinin ismu mef'ûlûdür. Yitik, kayıp anlamlarına gelmektedir.²⁴⁶

Konu oldukça kısa ele alınan konulardan biridir. Zamir kullanımı mevcut, cümle yapıları isim ve fiil cümlesidir. Kullanılan fiiller muzari yapıdadır. Sözlük ve ıstılah anlamı verilerek başlanmış, hükmü ve diğer bazı bilgiler verilerek bölüm nihayete erdirilmiştir.

²⁴⁷الْفَقْدُ فِي اللَّعَةِ وَجَدَانِ الشَّيْءِ مَعْدُومًا، وَ فِي الشَّرِيعَةِ اسْمٌ لِمَوْجُودٍ وَ هُوَ حَيٌّ بِاعْتِبَارِ أَوَّلِ حَالِهِ

²⁴⁸فَيَرْتَبُّ عَلَى الْأَوَّلِ أَنَّهُ لَا تَنْكَحُ عَرُوسُهُ وَ لَا يَقْسِمُ مَالَهُ إِلَى غَيْرِ ذَلِكَ مِنَ الْأَحْكَامِ الْمَفْصَلَةِ فِي الْكُتُبِ

xxvi. Kitâbu'ş-Şerike

Ortaklık anlamına gelen kelime başlığa isim olarak kullanılmıştır.²⁴⁹

²⁴²Arap edebiyatı ve sözlük alanında meşhur âlim Ebu'l Feth Nâsiruddîn el-Muṭarrizî'nin (ö.H.610/m.1213) Hanefî fıkıh kitaplarında bulunan farklı kelimeleri açıkladığı, kelimelerin sıralamada kök harflerine göre sıralandığı el-Muğrib fî Tertîbi'l-Mu'rîb adlı sözlük eseridir. Daha geniş bilgi için bk. M. Sadi Çöğenli, "Mutarrizî", *DİA*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, XXXI, s.376.

²⁴³ *el-Hudûd*, s.49.

²⁴⁴ *el-Hudûd*, s.50.

²⁴⁵ *el-Hudûd*, s.50.

²⁴⁶ *el-Cevherî, Şihâh*, s.895.

²⁴⁷ *el-Hudûd*, s.50.

²⁴⁸ *el-Hudûd*, s.51.

²⁴⁹ *el-Cevherî, Şihâh*, s.594.

Diğer bölümlere kıyasla daha uzun olan konuda sık zamir kullanılmamış, genelde isim cümleleriyle anlatılmıştır. Birinin görüşüne yer verildiği zaman fiil cümlesi kullanılmıştır. Kullanılan fiillerin zamanı ise mazidir. Şimdiki zamanlı fiillerle şart cümleleri de yer alan konuya sözlük ve ıstılah anlamı verilerek başlanmıştır, farklı kaynaklarla anlatım desteklenmiştir.

250 الشَّرِكَةُ فِي اللَّغَةِ: عِبَارَةٌ عَنْ إِخْتِلَاطِ النَّصِيبَيْنِ فَصَاعِدًا بِحَيْثُ لَا يَعْرِفُ أَحَدُ النَّصِيبَيْنِ مِنَ الْآخَرِ

251 وَ قَالَ مَالِكٌ يَجُوزُ بِالْعَرُوضِ وَ الْمَكِيلِ وَ الْمُزُونِ.

252 ثُمَّ إِذَا عَمَلًا, فَكُلٌّ مِنْهَا يَسْتَحِقُّ فَائِدَةَ عَمَلِهِ وَ هُوَ كَسْبِهِ

وَ بِالْجُمْلَةِ فَشَرِكَةُ الْوُجُوهِ إِذَا مُفَاوَضَةٌ وَ إِذَا عِنَانٌ, قَالَ صَاحِبُ الْهِدَايَةِ: وَ إِذَا أُطْلِقَتْ فَهِيَ عِنَانٌ, لِأَنَّ

253 مُطْلَقَةً يَنْصَرِفُ إِلَيْهِ, وَ كَذَلِكَ شَرِكَةُ الصَّنَائِعِ إِذَا مُفَاوَضَةٌ وَ إِذَا عِنَانٌ كَمَا أَشَرْنَا إِلَيْهِ

xxvii. Kitâbu'l-Vağf

Malı ihtiyaç sahiplerine bırakmak anlamındaki kelimedir.²⁵⁴

Kısa bir şekilde ele alınan konuda sadece birkaç mazi ve meçhul muzari zamanlı fiil kullanılmıştır. İsim cümlesi yoğunluktadır. Sözlük ve ıstılah anlam ile başlanmıştır.

255 الْوَقْفُ فِي اللَّغَةِ هُوَ الْحَبْسُ وَ هُوَ مَصْدَرٌ. يُقَالُ وَقَفْتُهُ وَقَفًّا حَبَسْتُهُ حَبْسًا

²⁵⁰ *el-Hudûd*, s.51.

²⁵¹ *el-Hudûd*, s.58.

²⁵² *el-Hudûd*, s.60.

²⁵³ *el-Hudûd*, s.61.

²⁵⁴ *el-Cevherî, Şihâh*, s.1263.

²⁵⁵ *el-Hudûd*, s.61.

xxviii. Kitâbu'l-Bey'

İki zıt anlamı olan sözcüktür, hem satmak hem satın almak anlamına gelmektedir.²⁵⁶

Anlatım isim, fiil ve şart cümleleriyle sağlanan bölümde az da olsa fiil cümleleri mevcuttur. Fiillerin zamanı mazi ve muzaridir. Zamir kullanımı mevcut olup, konuya kitaba başlık olunan kelimenin özellik bakımından ele alınması ile başlanmış, zıt anlamı verilmiş ve âyet-i kerîme ile bu anlamı desteklenmiştir. Daha fazla bilgi için Şerhu'l-Vikâye müracaat ediniz diye bitirilmiştir.

²⁵⁷الْبَيْعُ مَصْدَرٌ، وَهُوَ مِنَ الْأَصْدَادِ، وَكَذَا الشَّرَى أَيْضًا مِنَ الْأَصْدَادِ، قَالَ تَعَالَى: "وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ"

²⁵⁸أَمَّا إِذَا لَمْ يَكُنْ كَذَلِكَ فَلَا بَأْسَ بِأَنْ يَفْعَلَ ذَلِكَ

²⁵⁹وَهَهُنَا زِيَادَةُ بَسْطِ ذِكْرِنَاهُ فِي شَرْحِ الْوَقَايَةِ فَلْيَرْجِعْ إِلَيْهَا.

xxix. Bâbu'l-İkâle

Bozma, iptal etme anlamlarına gelen kelime başlıkta isim olarak kullanılmıştır.²⁶⁰

Genellikle isim cümleleri ile anlatılan konuda iki tane olan fiilin zamanı mazidir. Zamir kullanımı mevcut olup, lugat anlamı verilerek başlanmış, bu anlam bir dua cümlesiyle desteklenmiştir.

الْإِقَالَةُ فِي اللَّعَةِ: الرُّفْعُ وَالْفَسْحُ فَإِنَّهُ يُقَالُ فِي الدَّعَاءِ: اللَّهُمَّ أَقْلِنِي عَثْرَتِي وَفِي الشَّرِيعَةِ: هِيَ رَفْعُ الْعَقْدِ أَيْ عَقْدُ الْبَيْعِ، وَ

²⁶¹هِيَ جَائِزَةٌ عَقْلًا وَ نَقْلًا

²⁵⁶ el-Cevherî, *Şihâh*, s.125.

²⁵⁷ el-Hudûd, s.62.

²⁵⁸ el-Hudûd, s.66.

²⁵⁹ el-Hudûd, s.66.

²⁶⁰ el-Cevherî, *Şihâh*, s.46.

²⁶¹ el-Hudûd, s.66.

xxx. Kitâbu'l-Kefâle

Borcundan dolayı kişiye kefil olmak demektir.²⁶²

İsim cümleleri başta olmak üzere mazi, meçhul yapıda fiil cümleleri ve şart cümleleri yer almaktadır. Sözlük ve ıstılah anlamı verilmeden direk tanımı verilen, çeşitli açıklamalardan sonra bu anlamlarına değinilen konuda munfasıl ve muttasıl zamir kullanımı yer almaktadır.

الْكَفَالَةُ مِنَ الْأُمُورِ الَّتِي يَنْتَضِيهَا الشَّرْعُ وَ يَرْتَضِيهَا الْعَقْلُ فَإِنَّهَا إِظْهَارٌ لِلشَّقَقَةِ وَ الْفَضَائِلِ كُلِّهَا وَ مَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ
بِأَسْرَرٍ عَلَى كَثَرَتِهَا مُنْخَصِرَةٌ فِي أَمْرَيْنِ: التَّعْظِيمِ لِأَمْرِ اللَّهِ وَ الشَّقَقَةِ عَلَى خَلْقِ اللَّهِ تَعَالَى فَمِنْ أَقْدَمَ عَلَيْهِ فَقَدْ أَحْزَرَ
بِصَفِّ السَّعَادَةِ.²⁶³

²⁶⁴ وَ إِذَا عَرُفْتَ هَذِهِ الْأُمُورَ الْمُهِّمَةَ فَاعْلَمْ أَنَّ الْكَفَالََةَ تَنْتَضِي عِدَّةُ أُمُورٍ

xxxi. Kitâbu'l-Ḥavâle

Gönderme, aktarma anlamlarında kullanılan kelimedir.²⁶⁵

İsim, fiil, şart cümleleri mevcuttur. Fiiller mazi, muzari malum ve meçhul yapıda olup, zamir kullanımı azdır. Soru yapısı bulunmaktadır. Ḥavâle kelimesinin kelime anlamından bahsedildikten sonra ıstılah anlamına geçilmiş, lügat anlamı daha sonra açıklanmıştır.

²⁶⁶ إِعْلَمْ أَنَّ الْحَوَالََةَ إِسْمٌ بِمَعْنَى الْإِحَالَةِ

²⁶² el-Cevherî, *Şihâh*, s.1005.

²⁶³ el-Ḥudûd, s.67.

²⁶⁴ el-Ḥudûd, s.71.

²⁶⁵ el-Cevherî, *Şihâh*, s.296.

²⁶⁶ el-Ḥudûd, s.71.

ثُمَّ عَلِمَ أَنَّ الْمَشَاحِجَ الْمُتَأَخِّرِينَ اخْتَلَفُوا فِي أَنَّ الْحَوَالَةَ هَلْ تُوجِبُ الْبَرَاءَةَ عَنِ الدِّينِ مِنَ الْمَطَالَبَةِ جَمِيعًا أَوْ تُوجِبُ الْبَرَاءَةَ

²⁶⁷عَنِ الْمَطَالَبَةِ فَقَطُّ دُونَ الدِّينِ؟

²⁶⁸وَأَمَّا أَنْ رِضًا الْمَحِيلَ هَلْ هُوَ شَرْطٌ أَمْ لَا؟

²⁶⁹قَرَأْتُ هَذَا الْحَدِيثَ فِي كِتَابِ نَهْجِ الْبَلَاغَةِ أَطْوَلَ مِنْ هَذَا وَ قَرَأْتُهُ فِي الْفَائِقِ بِرِوَايَةٍ أُخْرَى وَلَا أُشْرَحُ إِلَّا مَا نَحْنُ فِيهِ.

xxxii. Kitâbu Edebi'l-Îkâzî

Edep kelimesi terbiye, görgü anlamlarındadır²⁷⁰, kadı da hüküm veren, hâkim anlamına gelen kelimedir.²⁷¹ Bu iki kelime başlığa isim olarak kullanılmıştır.

Edep kelimesinin kapsamı hakkında bilgi verilerek başlanan, anlatımın isim, fiil ve şart cümleleri ile sağlandığı konuda zamir kullanımı fazla değildir. Kullanılan fiillerin zamanı da genellikle mazidir.

²⁷²وَاجْمَعُوا عَلَى أَنَّ الْقَضَاءَ الشَّرْعِيَّ مِنْ أَقْوَى الْفَرَائِضِ بَعْدَ الْإِيمَانِ اللَّهُ تَعَالَى، وَ عَلَى أَنَّهُ مِنْ أَشْرَفِ الْعِبَادَاتِ

الْأَدَبُ عِبَارَةٌ عَنْ كُلِّ خَصَلَةٍ مَحْمُودَةٍ يَسْتَوْجِبُهَا الشَّرْعُ وَ يَسْتَحْسِنُهَا الْعَقْلُ وَ تَنْدَرِجُ فِيهَا الْعِفَّةُ وَ إِظْهَارُ الْعَدْلِ وَ دَفْعُ

الظُّلْمِ وَ إِنْصَافُ الْمَظْلُومِ وَ إِبْصَالُ الْحَقِّ إِلَى أَهْلِهِ، وَ الْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ الْحُكْمُ بِالْحَقِّ، إِلَى غَيْرِ ذَلِكَ

²⁷³مِنْ مَحَاسِنِ الْأَخْلَاقِ وَ مَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ

²⁶⁷ el-Hudûd, s.72.

²⁶⁸ el-Hudûd, s.73.

²⁶⁹ el-Hudûd, s.76.

²⁷⁰ el-Cevherî, Şihâh, s.30.

²⁷¹ el-Cevherî, Şihâh, s.949.

²⁷² el-Hudûd, s.77.

²⁷³ el-Hudûd, s.77.

²⁷⁴ وَ أَمَّا الْمُفْتِي فَهَلْ يَجِبُ أَنْ يَكُونَ مِنْ أَهْلِ الْإِجْتِهَادِ ؟

xxxiii. Kitâbu'ş-Şehâde

²⁷⁵ Kesin bilgi, tanıklık demek olan sözcük bölüme başlık olarak kullanılmıştır.

Şehâdet kelimesinin anlamı verilerek başlanan konuda genellikle isim cümlesi kullanılmıştır. Kullanılan fiil cümlelerinin zamanı geçmiş ve şimdiki zamandır. Şart yapıları ve zamir kullanımı da az da olsa mevcuttur.

²⁷⁶ الشَّهَادَةُ فِي اللُّغَةِ: هِيَ الْإِخْبَارُ بِصِحَّةِ الشَّيْءِ عَنْ مُشَاهَدَةٍ وَ عِيَانٍ وَ هِيَ مَا أُخُوذُ مِنَ الْمَشَاهَدَةِ بِمَعْنَى الْمَعَايِنَةِ

²⁷⁷ وَ فِي الشَّرِيعَةِ هِيَ إِخْبَارٌ صَادِقٌ بِلَفْظِ الشَّهَادَةِ فِي مَجْلِسِ الْقَضَاءِ بِحَقِّ لِلْغَيْرِ عَلَى آخَرٍ غَيْرِ الْمُخْبِرِ.

xxxiv. Kitâbu'l-Vekâle

²⁷⁸ İşî birisine vermek, yetkili kılmak demektir.

Çoğunluk isim cümlesi olarak karşımıza çıkan konuda birkaç tane bulunan fiiller de muzari zamanlıdır. Başlıkta kullanılan kelime incelenmiş, daha sonra lugat ve ıstılah anlam verilmiştir. Şart cümlelerine de rastlanılmaktadır.

الْوَكَالَةُ اسْمٌ بِمَعْنَى التَّوَكُّلِ كَالسَّلَامِ بِمَعْنَى التَّسْلِيمِ وَ الْكَلَامُ بِمَعْنَى التَّكْلِيمِ وَ الْوَكَالَةُ بِالْكَسْرِ مُصَدَّرُ الْوَكِيلِ وَ الْفَتْحُ لُغَةٌ

²⁷⁹ كَذَا فِي الْمَعْرِبِ.

²⁸⁰ فَيَصِحُّ تَوَكُّلُ الْخَرِّ الْبَالِغِ الْعَاقِلِ مِثْلَهُ

²⁷⁴ el-Hudûd, s.81.

²⁷⁵ el-Cevherî, Şihâh, s.218,219.

²⁷⁶ el-Hudûd, s.85.

²⁷⁷ el-Hudûd, s.85.

²⁷⁸ el-Cevherî, Şihâh, s.1266.

²⁷⁹ el-Hudûd, s.86.

²⁸⁰ el-Hudûd, s.87.

فَإِنْ كَانَ الْمُوَكَّلُ مَرِيضًا لَا يَقْدِرُ بِهِ عَلَى حُضُورِ مَجْلِسِ الْقَاضِي أَوْ غَائِبًا مَسِيرَةً سَفَرَهُ أَوْ مُرِيدًا لِلسَّفَرِ مُشْتَغَلًا بِإِعْدَادِ
السَّفَرِ أَوْ مُخَذَّرَةً لِاتِّعَادِ الْخُرُوجِ.²⁸¹

xxxv. Kitâbu'd-Da'vâ

Başlığa ismini veren da'vâ kelimesi hak iddiası, dava demektir.²⁸²

Öncelikli olarak konunun nasıl ele alınacağı ifade edilip, sözlük ve ıstılah anlamı belirtilip hükümleri ele alınan konu, fiil cümleleri, isim cümleleri, şart cümleleri, muttasıl ve munfasıl zamir kullanılarak anlatılmıştır. Fiillerin zamanları geçmiş ve şimdiki zamandır.

²⁸³هَهُنَا مَقَامَانِ، الْأَوَّلُ: تَصْحِيحُ هَذَا اللَّفْظِ لُغَةً مَعَ تَصْحِيحِ تَصَرُّفِهِ. الثَّانِي: بَيَانُ مَعْنَاهُ لُغَةً وَ شَرْعًا.

²⁸⁴وَقَدْ اخْتَلَفُوا كَلِمَةَ الْفُقَهَاءِ فِي تَفْسِيرِ الْمُدَّعِي مَعَ اعْتِرَافِهِمْ بِأَنَّ الدَّعْوَى هُوَ لِإِخْبَارِ الْمَذْكُورِ.

xxxvi. Kitâbu'l-İkrâr

Kabullenme, tasdik anlamlarındaki kelime başlığa isim olarak kullanılmıştır.²⁸⁵

Sözlük ve ıstılah anlamına değinilmeden tanım yapılarak rükün ve hükümlerine geçilen konu diğer bölümlerden farklı olarak fiil cümlesi ağırlıklıdır. Fiillerin zamanları mazi, muzari malum ve mazi meçhuldür. Eserde az karşılaştığımız soru yapısından biri de bu bölümdedir.

²⁸⁶قَدْ عَرَفْتَ فِيمَا سَبَقَ مِنْ تَقْسِيمِ الْإِخْبَارِ إِلَى الْأَقْسَامِ الْأَرْبَعَةِ: أَنَّ الْإِقْرَارَ هُوَ إِخْبَارٌ بِحَقِّ لِيََاخِرٍ عَلَى نَفْسِهِ.

²⁸⁷ثُمَّ إِنَّ الْمَشَائِخَ اخْتَلَفُوا فِي الْإِقْرَارِ هَلْ هُوَ سَبَبٌ لِلْمُلْكِ أَوْ لَا ؟

²⁸¹ el-Hudûd, s.87.

²⁸² el-Cevherî, Şihâh, s.373.

²⁸³ el-Hudûd, s.87.

²⁸⁴ el-Hudûd, s.88.

²⁸⁵ el-Cevherî, Şihâh, s.929.

²⁸⁶ el-Hudûd, s.88.

²⁸⁷ el-Hudûd, s.88.

xxxvii. Kitâbu’ş-Şulh

Fesat yani bozulma, çöküntü anlamına gelen kelimenin zıttıdır. Düzeltmek, onarmak demektir.²⁸⁸

Sadece başlıkta kullanılan kelimenin anlamı, şer’î anlamı ve kısımları ele alınmış olan bölümde cümleler genellikle isim cümlesidir. Fiil cümleleri de az da olsa vardır, kullanılan fiiller mazi ve muzari olup meçhul yapı da vardır. Şart cümlesi de birkaç tanedir.

²⁸⁹الصِّلْحُ اسْمٌ مِنَ الْمُصَالِحَةِ وَ هِيَ الْمُسَالَمَةُ بَعْدَ الْمُحَارَبَةِ وَ أَصْلُهُ مِنَ الصَّلَاحِ, وَ هُوَ اسْتِقَامَةُ الْحَالِ.

و أَقْسَامُ الصِّلْحِ ثَلَاثَةٌ إِذَا خُصِمَ إِنْ سَكَتَ وَ هُوَ الصِّلْحُ مَعَ السَّكُوتِ, وَ هُوَ أَحَدُ الْأَقْسَامِ الثَّلَاثَةِ وَ إِنْ لَمْ يَسْكُتْ بَلَّ ²⁹⁰اشْتَغَلَ بِالْجَوَابِ.

xxxviii. Kitâbu’l-Muzârabe

Ortaklık anlamındaki kelimedir.²⁹¹

Lugat anlamı Âyet-i Kerîme ile desteklenip, ıstılah anlamı ve neden bölümün bu isimle adlandırıldığı ifade edilmiştir. Ele alınan konu isim, fiil ve şart cümleleri kullanılarak anlatılmıştır. Zamir kullanımı da mevcut, fiillerin zamanı mazi, muzari ve mazi meçhul yapıdadır.

²⁹²الْمُضَارَبَةُ: فِي اللَّغَةِ مَأْخُودَةٌ مِنَ الضَّرْبِ فِي الْأَرْضِ بِمَعْنَى السَّيْرِ فِيهَا.

²⁹³لِلْمُضَارَبَةِ رَكْنٌ وَلَهَا شَرْطٌ وَ لَهَا حُكْمٌ.

²⁸⁸ el-Cevherî, *Şihâh*, s.653.

²⁸⁹ el-*Hudûd*, s.89.

²⁹⁰ el-*Hudûd*, s.89.

²⁹¹ el-Cevherî, *Şihâh*, s.675.

²⁹² el-*Hudûd*, s.89.

²⁹³ el-*Hudûd*, s.89.

²⁹⁴فَإِنْ قِيلَ: الضَّارِبُ فِي الْأَرْضِ هُوَ الْعَامِلُ لَا رَبَّ الْمَالِ.

²⁹⁵فَإِنْ اجْتَمَعَتْ هَذِهِ الشَّرَاطُ صَحَّتِ الْمُضَارَبَةُ وَ إِلَّا صَارَتْ فَاسِدَةً وَ يَنْقَلِبُ إِجَارَةٌ فَاسِدَةً.

xxxix. Kitâbu'l-Vedî'a

Başlığa isim olarak kullanılan kelime emanet anlamına gelmektedir.²⁹⁶

el-Muğrib adlı sözlükten kelimenin anlamının açıklanıp, kitap, sünnet ve icmâ ile şer'îliği ifade edilen konuda cümleler isim, fiil, emir, şart olarak karışıktır. Fiillerin zamanı çoğunlukla mazidir.

²⁹⁷الْوَدِيعَةُ فَصِيلَةٌ مِنَ الْمُوَادِعَةِ وَ هِيَ الْمَتَّارَةُ. وَ الْوَدِيعَةُ شَيْءٌ مَشْرُوكٌ عِنْدَ الْأَمِينِ فِعْلِيَّةٌ بِمَعْنَى مَفْعُولَةٍ كَذَا فِي الْمَغْرِبِ

²⁹⁸فَإِذَا عَرَفْتَ ذَلِكَ فَاعْلَمْ أَنَّ عَقْدَ الْوَدِيعَةِ مَشْرُوعٌ تَنْتَبِثُ رِشْعِيَّتُهُ بِالْكِتَابِ وَ السَّنَةِ وَ إِجْمَاعِ الْأُمَّةِ.

xl. Kitâbu'l-Âriye

Ödünç almak, borçalmak anlamlarındaki kelimedir.²⁹⁹

Bölüme ad olan kelimenin incelenerek başlandığı bölümde isim cümlesi ve zamir kullanımı yoğundur. Kullanılan birkaç fiil cümlesinde fiillerin zamanı genellikle mazidir.

³⁰⁰الْعَارِيَةُ بِتَشْدِيدِ الْيَاءِ إِذَا هِيَ يَاءُ النِّسْبَةِ وَ فِيهِ وَجْهٌ: أَنَّهُ نِسْبَةٌ إِلَى الْعَارِ إِذَا طُلِبَ أَيُّ طَلِبِهَا عَارٍ عَيْبٍ

²⁹⁴ el-Hudûd, s.90.

²⁹⁵ el-Hudûd, s.90.

²⁹⁶ el-Cevherî, Şihâh, s.1235.

²⁹⁷ el-Hudûd, s.91.

²⁹⁸ el-Hudûd, s.92.

²⁹⁹ el-Cevherî, Şihâh, s.825.

³⁰⁰ el-Hudûd, s.92.

³⁰¹و قد ندب الشرع إليه

xli. Kitâbu'l-Hibe

Başlıkta kullanılan kelime bağışlama, hibe etme anlamına gelmektedir.³⁰²

Konunun meşruiyeti ile ilgili bilgi verilerek başlanıp, lügat ve ıstılah anlamıyla devam edilen bölümde isim, fiil, emir yapıları kullanılmıştır. Fiiller genelde mazi zamanlı olup, zamir kullanımı mevcuttur.

³⁰³اعلم أن الهبة شيء مشروع ثبتت مشروعيتها بالكتاب و السنة و إجماع الأمة و المعقول.

³⁰⁴يقال: وهب مالا وهبا و هبة و موهبة.

³⁰⁵و قد سبق أن العارية هي تملك المنفعة بلا بدل, و الإجارة عبارة عن تملك المنافع بعوض.

xlii. Kitâbu'l-İcâra

Kira akdi demektir.³⁰⁶

Farklı kaynaklarda ifade ediliş biçimi verilerek ıstılah anlamı açıklanmış daha sonra sözlük anlamına geçilen konuda isim ve fiil cümlesi kullanılmıştır. Fiiller mazi, muzari ve emir yapıdadır. Soru yapısı da mevcuttur.

قَدْ تَلَوْنَا عَلَيْكَ فِيمَا سَبَقَ أَنَّ الْإِجَارَةَ شَرْعًا عِبَارَةٌ عَنْ تَمْلِكِ الْمَنَافِعِ بِعَوَضٍ وَ قَدْ تَفَسَّرَ الْإِجَارَةُ بِبَيْعِ نَفْعٍ مَعْلُومٍ

³⁰⁷بِعَوَضٍ كَذَلِكَ دَيْنٌ أَوْ عَيْنٌ كَذَا فِي الْهِدَايَةِ وَ الْوَقَايَةِ.

³⁰¹ el-Hudûd, s.93.

³⁰² el-Cevherî, Şihâh, s.1271.

³⁰³ el-Hudûd, s.93.

³⁰⁴ el-Hudûd, s.94.

³⁰⁵ el-Hudûd, s.95.

³⁰⁶ el-Cevherî, Şihâh, s.26.

³⁰⁷ el-Hudûd, s.96.

³⁰⁸فَإِنْ قِيلَ: الْمَنَافِعُ أُمُورٌ مَعْدُومَةٌ فَكَيْفَ يَصِحُّ بَيْعُهَا أَوْ تَكْلِيمُهَا؟

³⁰⁹أَمْ لَمْ يُسَبِّقْ فِي كِتَابِ الْبَيْعِ أَنَّ الْبَيْعَ مُبَادَلَةٌ مَالٍ مُتَقَوِّمٍ مَقْدُورِ التَّسْلِيمِ بِمَالٍ كَذَلِكَ؟

وَاعْلَمْ أَنَّ إِجَارَةَ الْمُشَاعِ مُطْلَقًا فِيمَا يُقْسَمُ وَ فِيمَا لَا يُقْسَمُ غَيْرَ جَائِزٍ عِنْدَهُ إِلَّا مِنَ الشَّرِيكِ, وَ عِنْدَهُمَا إِجَارَةُ الْمُشَاعِ
³¹⁰جَائِزَةٌ مُطْلَقًا, وَ الْفَتْوَى عَلَى قَوْلِهِمَا. وَ اللَّهُ أَعْلَمُ.

xlili. Kitâbu'l-Mukâteb

Kölenin kendi ücretini kendisi ödemeye çalışmasıdır, eğer başarsa özgürlüğüne kavuşur.³¹¹

Sözlük, ıstılah anlamı ve hükmün verildiği konu sadece isim cümleleri ile anlatılmıştır.

³¹²فَرَكْنُهَا الْإِيجَابُ وَ الْقَبُولُ مِنَ الطَّرَفَيْنِ.

xliv. Kitâbu'l-Velâ

Yakınlık, bağıllık anlamlarındaki kelimedir.³¹³

Başta Velâ kelimesinin asıl anlamına değinilen, daha sonra sözlük ve ıstılah anlamı verilen konu isim, fiil cümleleri ile anlatılmıştır. Fiiller mazi ve emir yapıdadır.

³¹⁴أَيُّ الْوَلَاءِ اتِّصَالٍ وَ اشْتِبَاكِ كَالنَّسَبِ.

³¹⁵ثُمَّ اغْلَمْ أَنَّ الْوَلَاءَ قِسْمَانِ: الْأَوَّلُ : وَلَاءٌ يُقَالُ لَهُ وَلَاءُ الْعِتَاقَةِ وَ يُسَمَّى وَلَاءُ نِعْمَةٍ أَيْضًا

³⁰⁸ el-Hudûd, s.96.

³⁰⁹ el-Hudûd, s.96.

³¹⁰ el-Hudûd, s.97.

³¹¹ el-Cevherî, Şihâh, s.985.

³¹² el-Hudûd, s.97.

³¹³ el-Cevherî, Şihâh, s.1270.

³¹⁴ el-Hudûd, s.98.

³¹⁵ el-Hudûd, s.98.

³¹⁶ لَمْ يُذَكَّرْ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْقُرْآنِ أَحَدٌ بِاسْمِهِ بِمُخْصُوصِهِ غَيْرِهِ.

xliv. Kitâbu'l-İkrâh

Zorlama anlamındaki ikrâh kelimesi bölüme isim olarak kullanılmıştır.³¹⁷

Lugat ve ıstılah anlamı ile başlanılan konu ağırlıklı olarak isim cümlesi ile ele alınmıştır. Mazi, muzari, emir yapılarındaki fiillerle de az da olsa cümle mevcuttur. Yoğun olmamakla birlikte zamir kullanımı da mevcuttur.

³¹⁸ وَ الْحَاصِلُ أَنَّ الْإِكْرَاهَ لَا بُدَّ لَهُ مِنْ أُمُورٍ أَرْبَعَةٍ: الْمَكْرَهُ بِكَسْرِ الرَّاءِ الْمَكْرَهُ بِفَتْحِهَا الْمَكْرَهُ عَلَيْهِ وَ الْمَكْرَهُ بِهِ.

³¹⁹ وَ اعْلَمْ أَنَّهُ قَدْ دَلَّتْ هَذِهِ الْمَسَائِلُ عَلَى أَنَّ الْإِكْرَاهَ يَتَحَقَّقُ مِنْ غَيْرِ السُّلْطَانِ أَيْضًا.

xlvi. Kitâbu'l-Ḥicr

Kısıtlama, malındaki tasarrufunu engelleme anlamlarında kullanılan mastardır³²⁰.

Kısaca ele alınan konuda isim ve fiil cümleleri kullanılmıştır. Fiiller mazi, muzari yapıda olup, şart cümleleri ve zamir kullanımı da mevcuttur.

³²¹ الْحِجْرُ مَصَدَرٌ وَ هُوَ فِي اللَّغَةِ: الْمَنْعُ مُطْلَقًا.

إِذَا عَرَفْتَ ذَلِكَ فَاعْلَمْ أَنَّ الْأَسْبَابَ الْمَوْجِبَةَ ثَلَاثَةٌ: الصَّغَرُ وَ الرَّقُّ وَ الْجُنُونُ، فَلَا يَجُوزُ تَصَرُّفُ الصَّغِيرِ إِلَّا بِإِذْنِ وَلِيِّهِ، وَلَا

³²² تَصَرُّفُ الْعَبْدِ إِلَّا بِإِذْنِ مَوْلَاهُ، وَ لَا يَجُوزُ تَصَرُّفُ الْمَجْنُونِ الْمَغْلُوبِ بِحَالٍ كَذَا فِي الْهِدَايَةِ

³¹⁶ el-Hudûd, s.99.

³¹⁷ el-Cevherî, Şihâh, s.997.

³¹⁸ el-Hudûd, s.100.

³¹⁹ el-Hudûd, s.100.

³²⁰ el-Cevherî, Şihâh, s.226.

³²¹ el-Hudûd, s.102.

³²² el-Hudûd, s.103.

xlvi. Kitâbu'l-Me'zûn

İzinli anlamına gelen kelimedir.³²³

Sözlük anlamı Âyet-i Kerîme ile desteklenip daha sonra ıstılah anlamı verilen konu açıklanırken isim cümleleri ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Az da olsa kullanılan fiil cümlelerinin zamanı mazi ve muzaridir. Emir yapıları, muttasıl ve munfasıl zamirler de mevcuttur.

³²⁴الإِذْنُ فِي اللِّغَةِ: هُوَ الإِغْلَامُ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: " فَأَذْنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَ لِرَسُولِهِ "

³²⁵وَ اعْلَمُ أَنَّ الإِذْنَ لَا يَتَوَقَّعُ, فَلَوْ أَذِنَ عَبْدٌ يَوْمًا فَهُوَ مَأْذُونٌ أَبَدًا حَتَّى يَخْجُرَ عَلَيْهِ

xlvi. Kitâbu'l-Ġasb

Bir şeyi zorla almak anlamına gelen kelimedir.³²⁶

Lugat anlamı farklı kaynaklardan açıklandıktan sonra ıstılah anlamı ve çeşitli açıklamalarla devam edilmiş olan konu isim cümleleri ağırlıklı olarak anlatılmış, mazi, muzari zamanlı fiil cümleleri de mevcuttur.

³²⁷الْغَضَبُ فِي اللِّغَةِ: أَخْذُ الشَّيْءِ ظُلْمًا وَ قَهْرًا وَ غَلَبَةً مِنْ حَدِّ ضَرْبٍ

وَ التَّعْرِيفُ الصَّحِيحُ عِنْدِي أَنْ يُقَالَ: الْغَضَبُ هُوَ إِزَالَةُ الْيَدِ الْمُحَقَّةِ وَ إِبْتِاتِ الْيَدِ الْمَبْطَلَةِ عَنْ مَالٍ مُتَقَوِّمٍ مُحْتَرَمٍ, إِزَالَةٌ وَ

³²⁸إِبْتِاتًا بِطَرِيقِ الإِغْلَانِ دُونَ الْخَفِيَّةِ وَ الْكِتْمَانِ.

³²³ el-Cevherî, *Şihâh*, s.33.

³²⁴ el-Hudûd, s.103.

³²⁵ el-Hudûd, s.104.

³²⁶ el-Cevherî, *Şihâh*, s.849.

³²⁷ el-Hudûd, s.105.

³²⁸ el-Hudûd, s.106.

و إِذَا عَرَفْتُ هَذِهِ الْقَوَاعِدَ فَاعْلَمْ أَنَّ حُكْمَ الْغَضَبِ الْإِثْمُ لِأَحَدِهِ إِنَّ عِلْمَ وَرَدِ الْعَيْنِ الْمَغْصُوبَةِ إِنْ كَانَتْ قَائِمَةً غَيْرَ
329 هَالِكَةً.

xlix. Kitâbu'ş-Şuf'a

Şuf'a, öncelik tanımak demektir. 330

Konu isim ve fiil cümleleri ile anlaşılmıştır. Fiillerin zamanı genelde şimdiki zamandır.

331 وَ فَسَّرَهَا بَعْضُهُمْ بِأَنَّهَا تَمْلِكُ الْمَرْءَ عَقَارًا اشْتَرَاهُ أَحَدٌ مِنْ شَرِيكِهِ أَوْ جَارُهُ جَبْرًا بِمِثْلِ ثَمَنِهِ

I. Kitâbu'l-Kısme

Bölmek anlamındadır. 332

Doğrudan ıstılah anlamı verilip daha sonra açıklamalara geçilen konuda isim cümlesi başta olmak üzere fiil ve şart cümleleri de bulunmaktadır. Fiiller mazi, muzari, emir yapıdadır.

333 الْقِسْمَةُ فِي الشَّرِيعَةِ: هُوَ تَعْيِينُ الْحَقِّ الشَّائِعِ

334 اَعْلَمْ أَنَّ الْأَشْيَاءَ كُلَّهَا قِسْمَانِ

335 وَ إِذَا عَرَفْتَ هَذَا فَاعْلَمْ أَنَّ الْقِسْمَةَ فِيهَا مَعْنَيَانِ: الْإِفْرَازُ وَ الْمُبَادَلَةُ

329 el-Hudûd, s.107.

330 el-Cevherî, Şihâh, s.604.

331 el-Hudûd, s.108.

332 el-Cevherî, Şihâh, s.940.

333 el-Hudûd, s.108.

334 el-Hudûd, s.108.

335 el-Hudûd, s.108.

li. Kitâbu'l- Muzâra'a

Yere tohum saçmak, tohum ekmek anlamındaki kelimedir.³³⁶

Lugat ve şer'î anlamı verilip farklı kaynaklardan açıklanan konuda mazi, muzari, emir ve soru yapıları kullanılmıştır.

³³⁷ الْمَزَارَعَةُ فِي اللِّغَةِ: مُقَاعَلَةٌ مِنَ الزَّرْعِ.

التَّامِينَ: بَيَانُ جِنْسِ الْبُذْرِ, أَيُّ بَيَانٍ أَنَّهُ حِنْطَةٌ وَ شَعِيرٍ إِلَى غَيْرِ ذَلِكَ, لَيَعْلَمُ الْعَامِلُ أَنَّ أَجْرَهُ مَا هِيَ وَ مِنْ أَيِّ شَيْءٍ

³³⁸ هِيَ؟

lii. Kitâbu'l-Musâkât

Sulama anlamındaki Saķâ kelimesindendir. Bir kişinin başka birine hurma veya üzüm asması gibi ürünü ıslah etmede malum hisse vermesidir.³³⁹

Kısa bir şekilde ele alınan konulardan biri olan bu bölümde isim cümleleri ve mazi fiil cümleleri ile konu ele alınmıştır. İsimler tekrar tekrar yazılmak yerine zamir kullanılmıştır.

³⁴⁰ وَ اخْتَلَفَ كَلِمَةُ الْقَوْمِ فِي تَفْسِيرِ الْمُسَاقَاةِ

liii. Kitâbu'z-Zebâih

Zebîha kelimesinin çoğuludur, kurbanlık anlamına gelmektedir.³⁴¹

Zebâih kelimesinin kökeni ile ilgili bilgi verilerek başlanan, fikhî özellikler üzerinde fazla durulmadan kelimelerin açıklanıp farklı kaynaklarda, Âyet-i

³³⁶ el-Cevherî, *Şihâh*, s.489.

³³⁷ el-*Hudûd*, s.109.

³³⁸ el-*Hudûd*, s.110.

³³⁹ el-Cevherî, *Şihâh*, s.546.

³⁴⁰ el-*Hudûd*, s.111.

³⁴¹ el-Cevherî, *Şihâh*, s.401.

Kerîmelerde ve hadis-i şerîflerde nasıl kullanıldığı üzerinde bilgi verilen bölümde hem isim hem fiil cümleleri kullanılmıştır. Zamir kullanımı azdır.

الذَّبَائِحُ جَمْعُ ذَبِيحَةٍ كَالْقَبَائِلِ جَمْعُ قَبِيلَةٍ وَ هِيَ اسْمٌ لِمَا يُذْبَحُ. وَ أَمَّا الذَّبِيحُ فَهُوَ مَصْدَرٌ ذَبَحَ إِذَا قَطَعَ الْأَوْدَاجَ³⁴²

وَعَلِمَ أَنَّ الدَّكَاهَ ضَرُورِيَّةٌ وَ اخْتِيَارِيَّةٌ، فَالضَّرُورِيَّةُ: جُزْءٌ فِي الْبَدَنِ أَيْنَمَا كَانَ.³⁴³

liv. Kitâbu'l-Udhiye

Kurban anlamındaki kelimedir.³⁴⁴

Önce Udhiye kelimesinin sözlük anlamı açıklanıp daha sonra tanım yapılan konuda ağırlıklı olarak isim cümleleri görülse de fiil cümleleri ve şart yapıları mevcuttur. Fiillerin yapıları ise mazi, muzari ve emirdir.

الْأَضْحِيَّةُ بِضَمِّ الهمزة هِيَ مَا يُضْحَى بِهَا أَيُّ مَا يُذْبَحُ. وَ التَّضْحِيَّةُ هِيَ الذَّبِيحُ فِي الْوَقْتِ الْمَخْصُوصِ شَرْعًا³⁴⁵

lv. Kitâbu'l-Kerâhiyye

Kerihe fiilinin mastarıdır. Hoşlanmama, beğenmeme, zorlama anlamlarına gelmektedir.³⁴⁶

Kerâhiyye kelimesinin yapısı incelenerek sözlük anlamı üzerinde durulup zıt anlamlı kelime ile karşılaştırması yapılarak sonrasında fikhî yönden kısaca ele alınmış olan konuda iki cümle mazi fiille kurulmuş olup diğer cümleler isim cümlesidir.

الكَرَاهِيَّةُ مَصْدَرٌ قَوْلُهُمْ كَرِهَ الشَّيْءُ يَكْرَهُهُ كَرَاهًا وَ كَرَاهِيَّةً فِي الْمَعْرَبِ، كَرِهْتُ الشَّيْءَ كَرَاهَةً وَ كَرَاهِيَّةً إِذَا لَمْ تَرُدَّهُ وَ لَمْ

تَرْضَهُ، وَ أَكْرَهُتُ فَلَانًا إِكْرَاهًا حَمَلْتُهُ عَلَى أَمْرٍ يَكْرَهُهُ وَ الْكُرْهُ بِالْفَتْحِ الْإِكْرَاهُ وَ بِالضَّمِّ الْكَرَاهِيَّةُ.³⁴⁷

³⁴² el-Hudûd, s.111.

³⁴³ el-Hudûd, s.112.

³⁴⁴ el-Cevherî, Şihâh, s.672,673.

³⁴⁵ el-Hudûd, s.113.

³⁴⁶ el-Cevherî, Şihâh, s.997.

³⁴⁷ el-Hudûd, s.114.

lvi. Kitâbu İhyâi'l-Mevât

Mevât kelimesi çorak arazi anlamına gelmektedir.³⁴⁸

İhyâ ise; canlandırma demektir.³⁴⁹

Çoğunlukla isim cümlesi ile açıklanan konuda kullanılan birkaç fiil cümlesinin yapısı mazi ve meçhul mazidir.

³⁵⁰المَوَاتُ فِي اللِّغَةِ الْأَرْضِ الْخَرَابِ

سُمِّيَتْ مَوْتًا تَشْبَهُهَا لَهَا بِالْحَيَوَانِ إِذَا مَاتَ الْبَطْلُ الْاِتِّفَاعُ بِهِ فِإِحْيَاءُ الْأَرْضِ إِذَا عِمَارَتُهَا بِحَيْثُ يَدْخُلُ فِي الْاِتِّفَاعِ، وَ
³⁵¹يَسْتَعْلَقُ قَوَاهَا النَّامِيَّةُ.

lvii. Kitâbu'l-Eşribe

Şerâb kelimesinin çoğuludur, içki anlamındadır.³⁵²

Eşribe kelimesinin çoğul olduğu ifadesiyle başlanıp benzer şekilde yapılan çoğullardan örnekler verilen konuda zamir kullanılmış olup, anlatım mazi yapılı fiil cümleleri, isim cümleleri ve şart cümleleriyledir.

³⁵³الْأَشْرِبَةُ جَمْعُ شَرَابٍ كَالْأَزْمَنَةِ جَمْعُ زَمَانٍ. وَ الشَّرَابُ فِي اللِّغَةِ اسْمٌ لِمَا يُشْرَبُ كَالطَّعَامِ اسْمٌ لِمَا يُطْعَمُ أَيُّ يُؤْكَلُ.

lviii. Kitâbu's-Şayd

Başlığa isimi verilen kelime avlama anlamındadır.³⁵⁴

Şayd kelimesi hakkında bilgi verilip kitap, sünnet ve icmâda yeri olduğuna dair açıklamalar yapılan konu isim cümlesi ile anlatılmıştır. Zamir kullanımı azdır.

³⁴⁸ el-Cevherî, *Şihâh*, s.1103.

³⁴⁹ el-Cevherî, *Şihâh*, s.300.

³⁵⁰ *el-Hudûd*, s.114.

³⁵¹ *el-Hudûd*, s.115.

³⁵² el-Cevherî, *Şihâh*, s.589.

³⁵³ *el-Hudûd*, s.116.

³⁵⁴ el-Cevherî, *Şihâh*, s.665.

³⁵⁵الصَّيْدُ مَصْدَرٌ بِمَعْنَى الْإِطْلَاقِ، وَ إِطْلَاقُهُ بِمَعْنَى الْمُفْعُولِ أَيُّ الَّذِي يَصِيدُونَهُ وَ يَأْخُذُونَهُ: كَثِيرٌ شَائِعٌ.

وَ أَمَّا الْإِجْمَاعُ فَهُوَ أَنَّ الصَّحَابَةَ وَ التَّابِعِينَ رَضَوْنَ اللَّهَ تَعَالَى عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ بَلِ الْأُمَّةُ كَانُوا يَفْعَلُونَ ذَلِكَ مِنْ زَمَنِ النَّبَوَةِ ³⁵⁶إِلَى زَمَنِنَا هَذَا وَ لَمْ يَنْكَرْ عَلَى ذَلِكَ أَحَدٌ.

lix. Kitâbu'r-Rehin

İpotek, rehin anlamlarındaki kelimedir.³⁵⁷

İsim ve fiil cümleleriyle anlatım sağlanmıştır. Fiiller mazi, muzari zamanlı olup şart cümleleri de bulunmaktadır. Yoğun zamir kullanımı söz konusu değildir. Konuda bir de Farsça cümle yer almaktadır.

³⁵⁸الرهن في اللغة هو الحبس مطلقاً.

³⁵⁹و ينعقد الرهن بإيجاب و قبول

lx. Kitâbu'l-Cinâyât

Cinâyet kelimesinin çoğuludur, meyve toplamak, suç işlemek anlamlarına gelen cenâ fiilinin mastarıdır.³⁶⁰

Cinâyât kelimesi ve konunun isimlendirilmesi hakkında bilgi verilerek başlanan konu isim cümleleri ve mazi fiil cümleleri ile ele alınmıştır.

³⁶¹الجنایات: جمع جنایة و هي في الأصل مصدر جنى عليه شراً جنایة.

³⁵⁵ el-Hudûd, s.116.

³⁵⁶ el-Hudûd, s.117.

³⁵⁷ el-Cevherî, Şîhâh, s.473.

³⁵⁸ el-Hudûd, s.117.

³⁵⁹ el-Hudûd, s.118.

³⁶⁰ el-Cevherî, Şîhâh, s.206.

³⁶¹ el-Hudûd, s.118.

Ixi. Kitâbu'd-Diyât

Diyet kelimesinin çoğuludur, diyet, ölüm tazminatı anlamlarındaki kelimedir.³⁶²

Diyât kelimesinin diyetin çoğulu olduğu bilgisi verilerek ıstılah anlamına geçilmiştir. Sonrasında el-Muğrib'den lügat anlamı verilmiştir. Kullanılan cümleler genellikle isim cümlesidir. Fiiller mazi ma'lûm ve muzari meçhul yapıdadır.

الدِّيَّاتُ جَمْعُ دِيَّةٍ. وَ الدِّيَّةُ فِي اصْطِلَاحِ الشَّرْعِ عِبَارَةٌ عَنِ الْمَالِ الَّذِي هُوَ بَدَلُ النَّفْسِ. وَ أَمَّا الْأَرْضُ فَهِيَ اسْمٌ لِلْجَوَابِ
363 فِيمَا دُونَ النَّفْسِ.

364 فِي الْمَغْرِبِ: الْأَرْضُ دِيَّةُ الْجَرَاحَاتِ وَ الْجَمْعُ أُرُوشٌ وَ إِرَاشٌ, بِوَزْنِ فَرَاشٍ اُنْتَهَى.

365 يُقَالُ: وَصَلْتُ صِلَةً أَيْ أَدَيْتُ دِيَّةً أَدَاءً مِنْ حَدِّ ضَرْبٍ وَ قَدْ جَاءَ اسْمُهَا أَيْ هُوَ اسْمٌ لِلْمَالِ الَّذِي هُوَ بَدَلُ النَّفْسِ

Ixii. Kitâbu'l-Kasâme

Yemin anlamına gelen kelime başlıkta kullanılmıştır.³⁶⁶

Kasâme kelimesinin mastar olduğu, farklı hareketlerde ifade ettiği anlamlara değinilip sözlük anlamı ile yetinilen konuda isim cümleleri kullanılmış, birkaç tane kullanılmış olan fiiller de mazi ve muzari formundadır.

367 الْقَسَمُ بِالْفَتْحِ: مَصْدَرٌ.

368 وَ بِالْجُمْلَةِ: فَالْقَسَامَةُ فِي عُرْفِ الْفُقَهَاءِ: عِبَارَةٌ عَنِ الْأَيْمَانِ الَّتِي تَقْسَمُ عَلَى أَهْلِ الْحَلَّةِ الَّذِي وَجَدَ الْقَتِيلَ فِيهِمْ.

³⁶² el-Cevherî, *Şihâh*, s.1237.

³⁶³ el-Hudûd, s.119.

³⁶⁴ el-Hudûd, s.119.

³⁶⁵ el-Hudûd, s.120.

³⁶⁶ el-Cevherî, *Şihâh*, s.940.

³⁶⁷ el-Hudûd, s.121.

³⁶⁸ el-Hudûd, s.121.

lxiii. Kitâbu'l-Ma'âkil

Ma'âkil kelimesinin çoğuludur, diyet anlamına gelmektedir.³⁶⁹

Başlığa adını veren el-mu'âkal kelimesinin tekili ve kökü açıklanarak başlanan konuda isim cümleleri ön plandadır. Şart yapıları da bulunmatadır.

المَعَاكِلُ: جَمْعُ مَعْقَلَةٍ كَالْمَفَاخِرِ جَمْعُ مُفْحَرَةٍ بِالصَّمِّ وَ الْفَتْحِ مِنْ عَقَلَ يَعْقُلُ عَقْلاً وَ مَعْقُولاً, وَ الْمَعْقَلَةُ فِي الدِّيَةِ, وَ سُمِّيَتْ

الدِّيَةُ عَقْلاً وَ مَعْقَلَةً, إِذْ هِيَ تَعْقُلُ الدَّمَاءَ مِنْ أَنْ تَسْقُكَ أَيْ تَمْنَعُهَا عَنِ السَّقْكِ

lxiv. Kitâbu'l-Vaşâyâ

Tevsiye, vasiyet anlamlarındaki Vaşiyye kelimesinin çoğuludur.³⁷¹

el-Vaşıyyetu kelimesi benzer yapıdaki kelimelerle örneklendirilerek açıklanıp, konunun hüküm ve şer'î durumu hakkında bilgi verilen konuda isim cümleleri, mazi fiil cümleleri ve şart cümlesi kullanılmıştır.

الْوَصَايَا: جَمْعُ وَصِيَّةٍ كَبْرَايَا جَمْعُ بَرِيَّةٍ وَ الْهَدَايَا جَمْعُ هَدِيَّةٍ.

الْوَصِيَّةُ: اسْمٌ بِمَعْنَى الْإِصْأَاءِ مِنْ أَوْصَى يُوصِي إِصْأَاءً.

2.2.4. Seçilen Örnekler

Eserin genelinde örnek verileceği zaman basit, günlük kullanımda karşılaşılabilecek yapıda anlaşılır örnekler verilmiştir. İbadetlerden, dualardan, fikhî terimlerden, Hz. Peygamber'in hayatından ve o dönemden örneklendirmeler de mevcuttur. Bazı bölümlerde gramer kitaplarında sık rastladığımız Zeyd, 'Amr gibi isimler kullanılarak örnekler verilmiştir.

³⁶⁹ el-Cevherî, *Şihâh*, s.795.

³⁷⁰ el-Hudûd, s.121.

³⁷¹ el-Cevherî, *Şihâh*, s.1250.

³⁷² el-Hudûd, s.122.

³⁷³ el-Hudûd, s.122.

Gramer kitaplarında sık karşımıza çıkan Zeyd ve Amr isimleri ile örneklendirme yapıldığına dair örnekler:

³⁷⁴أَوْصَى فُلَانٌ إِلَى زَيْدٍ لِعَمْرٍو بِكَذَا

³⁷⁵اسْتَوْدَعْتُ زَيْدًا مَالًا

³⁷⁶ادَّعَى زَيْدٌ عَلَى عَمْرٍو مَالًا فَرَزِدْتُ هُوَ الْمَدْعَى وَ عَمْرٍو هُوَ الْمُدَّعَى عَلَيْهِ

³⁷⁷احْتَلَّ زَيْدًا بِمَالِهِ عَلَى عَمْرٍو فَاحْتَلَّ زَيْدٌ بِهِ عَلَى عَمْرٍو. فَأَنَا مُحْتَلٌّ وَ زَيْدٌ مُحَالٌ وَ مُحْتَالٌ. وَ الْمَالُ مُحَالٌ بِهِ وَ عَمْرٍو مُحَالٌ عَلَيْهِ وَ مُحْتَالٌ عَلَيْهِ

Fıkıhî benzetme ile örneklendirme yapılmıştır:

³⁷⁸فَنِسَبَةُ الْمَكْرُوهِ إِلَى الْحَرَامِ كِنِسَبَةِ الْوَاجِبِ إِلَى الْفَرَضِ وَ هَذَا وَاضِحٌ لَا غُبَارَ عَلَيْهِ.

Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatından örnek verilerek açıklama yapılmıştır.

³⁷⁹وَ رَوَى الْبُخَارِيُّ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْبَلُ الْهَدِيَّةَ وَ يُثِيبُ عَلَيْهَا.

Günlük hayatta kullanılan anlaşılır ifadelerden örnekler

³⁸⁰شَهِدْتُ بِمَجْلِسِ فُلَانٍ أَيْ حَضَرْتُ

³⁸¹حُرْمَةُ الْمَالِ كَحُرْمَةِ النَّفْسِ

Duayla örnek verilmiştir.

³⁷⁴ el-Hudûd, s.122.

³⁷⁵ el-Hudûd, s.91.

³⁷⁶ el-Hudûd, s.87.

³⁷⁷ el-Hudûd, s.71.

³⁷⁸ el-Hudûd, s.114.

³⁷⁹ el-Hudûd, s.94.

³⁸⁰ el-Hudûd, s.85.

³⁸¹ el-Hudûd, s.49.

³⁸²اللَّهُمَّ أَقْلِي عَثْرِي

Namazdan örnek verilerek açıklama yapılmıştır.

و مُمِيتُ الشَّهَادَاتِ لِعَانًا، إِذْ هِيَ مُشْتَمِلَةٌ عَلَى ذِكْرِ اللَّعْنِ كَالصَّلَاةِ تُسَمَّى رُكُوعًا لِأَسْتِمَالِهَا عَلَى الرُّكُوعِ، وَ
³⁸³كَالتَّحِيَّاتِ تُسَمَّى تَشَهُدًا لِأَسْتِمَالِهَا عَلَى التَّشَهُدِ.

³⁸⁴فَرَضَ اللَّهُ تَعَالَى فِي كُلِّ يَوْمٍ وَ لَيْلَةٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ، وَ هِيَ الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ.

فَفِيهِ إِشَارَةٌ إِلَى الصَّلَاةِ لِأَنَّ سُبْحَانَ اللَّهِ إِشَارَةٌ إِلَى تَسْبِيحِ الرُّكُوعِ وَ السَّجُودِ بِطَرِيقِ التَّعْبِيرِ عَنِ الْكُلِّ بِلَفْظِ الْجُزْءِ كَالرُّكُوعِ
³⁸⁵وَ السَّجُودِ

2.2.5. İstişhad

Eserde karşılaştığımız istişhad örnekleri Kur’ân-ı Kerîm, Hadîs-i Şerîf, şiir, din âlimlerinin görüşleri başlıkları altında tek tek ele alınmıştır.

Kur’ân-ı Kerîm’den gösterilen istişhadlar Âyet-i Kerîmelerin anlamları ile birlikte verilmiştir. Yine bölümlerdeki Hadîs-i Şerîflerden istişhadlar kaynaklarıyla birlikte ifade edilmiştir. Eserde atasözleri istişhad olarak kullanılmamıştır. Az sayıda kullanılan şiirler de şairi ile birlikte ifade edilmiştir. Din âlimlerinin görüşlerinden verilen istişhadlar ele alınırken çok sık örnek verilen ve tanınan âlimler ayrı başlıklarda ele alınmış, fazla görüşü yer almayan âlimler ise “Diğer âlimler” adı altında ele alınmıştır.

2.2.5.1. Kur’ân-ı Kerîm

İçeriğinin İslam fıkı olmasi hasebiyle en temel kaynak olan Kur’ân-ı Kerîm’den istişhad kullanımı oldukça fazladır. Sadece konunun hükümlerini desteklemek amacıyla değil kelimeleri açıklamada da Kur’ân-ı Kerîm’den şevahidler

³⁸² el-Hudûd, s.66.

³⁸³ el-Hudûd, s.41.

³⁸⁴ el-Hudûd, s.27.

³⁸⁵ el-Hudûd, s.23.

yer almaktadır. Bazı konularda âyet-i kerîmelerin kullanılmadığı da görülmektedir. Bu nedenle hangi konuda kullanıldığı, ne amaçla kullanıldığı tek tek ele alınmıştır.

Eserde yirmi altı kitap, yani ana başlıkta ve üç bâbda Kur’ân-ı Kerîm’den istişhad yer almaktadır.

i. Kitâbu’t-Tahâre

Bu bölümde beş Âyet-i Kerîme’den istişhad vardır.

Farz kelimesinin anlamı Nur Sûresi 1. Âyetle açıklanmıştır.

“Bu, bizim indirdiğimiz ve (hükümlerini) farz kıldığımız bir sûredir.”³⁸⁶

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " سُورَةُ أَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا"³⁸⁷

Abdestin farziyetiyle ilgili Maide Sûresi 6. Âyetten,

“Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın.”³⁸⁸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ"³⁸⁹

Konuda geçen إلى harfinin birlikte anlamındaki مع harfî yerine kullanıldığına örnek olarak Nisâ Sûresi 2. Ayetten,

“Onların mallarını kendi mallarınıza katıp yemeyin.”³⁹⁰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ "وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَى أَمْوَالِكُمْ"³⁹¹

³⁸⁶ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011, s.383.

³⁸⁷ *el-Hudûd*, s.11, Nûr, 24/1.

³⁸⁸ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.118.

³⁸⁹ *el-Hudûd*, s.12, Mâide, 5/6.

³⁹⁰ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.86.

³⁹¹ *el-Hudûd*, s.13; Nisa, 4/2

Niyetle ve cevaz şartı ile ilgili olarak yukarıda geçen Mâide Sûresi 6.Âyetten istişhadla desteklenmiştir.

“Namaza kalktığınızda”, “Yüzlerinizi yıkayın”³⁹²

³⁹³بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ " وَ " فَأَغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ "

ii. Bâbu't-Teyemmüm

Bu bölümde iki Âyet-i Kerîme'den istişhad bulunmaktadır.

Teyemmümle ilgili kelime anlamı açıklanırken Bakara Sûresi 267. Âyetten,

“Alıcısı olmayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkışmayın”³⁹⁴

³⁹⁵بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " وَ لَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ "

Temiz toprağın temizleyici olduğu açıklanırken de Nisâ Sûresi 43. Âyetten örnek verilmiştir.

“Su da bulamazsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin”³⁹⁶

³⁹⁷بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا "

iii. Bâbu'l-Meşî ale'l-Ḥuffeyn

iv. Bâbu'l-Ḥayz

Bu bölümlerde Âyet-i Kerîme'den istişhad bulunmamaktadır.,

v. Kitâbu'ş-Şalât

Bu bölümde Kur'ân-ı Kerîm'den beş Âyet-i Kerîme'den istişhad getirilmiştir. Namazın vakti ve rükünleri ile ilgili olarak sırasıyla İsrâ Sûresi 78, Hûd Sûresi 114,

³⁹² Komisyon, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, s.118.

³⁹³ *el-Ḥudûd*, s.14, Mâide, 5/6.

³⁹⁴ Komisyon, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, s.54.

³⁹⁵ *el-Ḥudûd*, s.16, 2/267.

³⁹⁶ Komisyon, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, s.95.

³⁹⁷ *el-Ḥudûd*, s.17, Nisâ, 4/43.

Rum Sûresi 17 ve 18, Nisâ Sûresi 103, Âl-i İmrân Sûresi 43. Âyet-i Kerîme'lerden örnekler verilmiştir.

“Güneşin zevalinden (öğle vaktinde Batı’ya kaymasından) gecenin karanlığına kadar (belli vakitlerde) namazı kıl. Bir de sabah namazını kıl.”³⁹⁸

³⁹⁹ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَ قُرْآنِ الْفَجْرِ "

“Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde namaz kıl.”⁴⁰⁰

⁴⁰¹ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " أَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَ زُلْفَا مِنَ اللَّيْلِ "

“Öyle ise akşama girdiğinizde, sabaha kavuştuğunuzda, Allah’ı tespih edin. Göklerde ve yerde hamd O’na mahsustur. Gündüzün sonunda ve öğle vaktine girdiğinizde Allah’ı tespih edin”⁴⁰²

⁴⁰³ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَ حِينَ تُصْبِحُونَ وَ لَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ عَشِيًّا وَ حِينَ تُظْهِرُونَ "

“Çünkü namaz, mü’minlere belirli vakitlere bağlı olarak farz kılınmıştır.”⁴⁰⁴

⁴⁰⁵ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا "

“Secde et ve rükû et”⁴⁰⁶

⁴⁰⁷ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " وَ اسْجُدْ وَ ارْكَعْ "

³⁹⁸ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.310.

³⁹⁹ *el-Hudûd*, s.21, İsrâ, 17/78.

⁴⁰⁰ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.252.

⁴⁰¹ *el-Hudûd*, s.22. Hûd, 11/114.

⁴⁰² Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.447.

⁴⁰³ *el-Hudûd*, s.21, Rûm, 30/17,18.

⁴⁰⁴ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.105.

⁴⁰⁵ *el-Hudûd*, s.22, Nisâ, 4/103.

⁴⁰⁶ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.64.

⁴⁰⁷ *el-Hudûd*, s.22, Âl-i İmrân, 3/43.

vi. Kitâbu’z-Zekât

Bu konu altı Âyet-i Kerîme ile açıklanmıştır. Zekâtın farziyetinin kitapla sabit olduğu söylenerek Nur Sûresi 56. Âyetten istişhâd bulunmaktadır.

“Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin”⁴⁰⁸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ "وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ آتُوا الزَّكَاةَ"⁴⁰⁹

Zekâtın neden bu isimle adlandırıldığına delil olarak Sebe’ Sûresi 39 ve Rum Sûresi 39. Âyet örnek gösterilmiştir.

“Allah yolunda her ne harcarsanız, Allah onun yerine başkasını verir.”⁴¹⁰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ "وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ"⁴¹¹

“İnsanların malları içinde artsın diye faizle her ne verirsiniz, Allah katında artmaz. Ama Allah’ın hoşnutluğunu isteyerek her ne zekât verirsiniz; işte bunu yapanlar sevaplarını kat kat arttıranlardır”⁴¹²

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ "وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبَا لِيَرْبُو فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُو عِنْدَ اللَّهِ وَ مَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ"⁴¹³

Zekât kelimesinin sözlükte temizlik anlamında olduğuna delil olarak Meryem Sûresi 13, Tevbe Sûresi 103. Âyetlerden örnek verilmiştir.

“Hikmet ve katımızdan kalp yumuşaklığı ve ruh temizliği vermiştik.”⁴¹⁴

⁴⁰⁸ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.391.

⁴⁰⁹ *el-Hudûd*, s.23, Nûr, 24/56.

⁴¹⁰ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.477.

⁴¹¹ *el-Hudûd*, s.24, Sebe’, 34/39.

⁴¹² Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.449.

⁴¹³ *el-Hudûd*, s.24, Rûm, 30/39.

⁴¹⁴ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.330.

⁴¹⁵ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " وَ زَكَاةً وَ كَانَ تَقِيًّا "

“Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al” ⁴¹⁶

⁴¹⁷ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَ تُزَكِّيهِمْ بِهَا "

Sadaka anlamına örnek olarak Tevbe Sûresi 60 ve 103. Âyetlerden istişhad getirilmiştir.

“Sadakalar (zekâtlar) fakirler içindir.” ⁴¹⁸

⁴¹⁹ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ "

⁴²⁰ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَ تُزَكِّيهِمْ بِهَا "

vii. Kitâbu’ş-Şavm

Oruç kelimesinin sözlük anlamını desteklemek için Meryem Sûresi 26. Âyetten örnek verilmiştir. Sadece bir Âyetten istişhadla yetinilmiştir.

“Şüphesiz ben Rahmân’a susmayı adadım. Bugün hiçbir insan ile konuşmayacağım” ⁴²¹

⁴²² بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا "

⁴¹⁵ el-Hudûd, s.24, Meryem, 19/13.

⁴¹⁶ Komisyon, Kur’ân-ı Kerîm Meâli, s.218.

⁴¹⁷ el-Hudûd, s.24, Tevbe, 9/103.

⁴¹⁸ Komisyon, Kur’ân-ı Kerîm Meâli, s.212.

⁴¹⁹ el-Hudûd, s.24, Tevbe, 9/60.

⁴²⁰ el-Hudûd, s.24, Tevbe, 9/103.

⁴²¹ Komisyon, Kur’ân-ı Kerîm Meâli, s.331.

⁴²² el-Hudûd, s.25, Meryem, 19/26.

viii. Kitâbu'l-Hac

Bu bölümde iki Âyet-i Kerîme şahid olarak kullanılmıştır. Ev kelimesinin tamlayan (Muzâfun ileyh) olduğu söylenerek Âl-i İmrân Sûresi 97. Âyet bu kurala örnek olarak gösterilmiştir.

“Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır.”⁴²³

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ "

Haccın çeşitleri hakkında bilgi verilirken Bakara Sûresi 196. Âyet-i Kerîme’den örnek verilmiştir.

“Hacca kadar umreyle faydalanmak isteyen kimse”⁴²⁵

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " فَمَنْ تَمَنَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ "

ix. Kitâbu’n-Nikâh

x. Kitâbu’r-Rada‘

Bu bölümlerde Kur’ân-ı Kerîm’den istişhad bulunmamaktadır.

xi. Kitâbu’-T-Talâk

Bu bölümde bir Âyet-i Kerîme şahid olarak kullanılmıştır, o da kelimenin sözlük anlamını desteklemek için Bakara Sûresi 229. Âyettir.

“Boşama iki defadır”⁴²⁷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " أَطْلَاقُ مَرَّتَانٍ "

⁴²³ Komisyon, Kur’ân-ı Kerîm Meâli, s.71.

⁴²⁴ el-Hudûd, s.27, Âl-i İmrân, 3/97.

⁴²⁵ Komisyon, Kur’ân-ı Kerîm Meâli, s.38.

⁴²⁶ el-Hudûd, s.29, Bakara, 2/196.

⁴²⁷ Komisyon, Kur’ân-ı Kerîm Meâli, 44.

⁴²⁸ el-Hudûd, s.32, Bakara, 2/229.

xii. Bâbu'l-Îlâ'

Konunun hükmünü desteklemek amacıyla Mâide Sûresi 89. Âyet-i Kerîmeden örnek verilmiştir.

“Ama bile bile yaptığınız yeminlerle sizi sorumlu tutar. Bu durumda yeminin keffareti”⁴²⁹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " وَ لَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ... "

Boşanma konusuyla alakalı yemine örnek olarak Bakara Sûresi 226,227. Âyetler örnek gösterilmiştir.

“Eşlerine yaklaşmamağa yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır. Eğer (bu süre içinde) dönerlerse, şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. Eğer (yemin edenler yeminlerinden dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar). Biliniz ki, Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”⁴³¹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرِيصَ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ وَ إِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ "

xiii. Bâbu'l-Hal'

Bu bâbda üç Âyet-i Kerîmeden istişhad vardır.

Kelime anlamı ile ilgili olarak Taha sûresi 12. Ayetten örnek verilmiştir.

“Hemen ayakkabılarını çıkar”⁴³³

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ "

Mecaz anlamıyla ilgili olarak Bakara Sûresi 187. Ayetten örnek bulunmaktadır.

⁴²⁹ Komisyon, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, s.132.

⁴³⁰ *el-Hudûd*, s.35, Mâide, 5/89.

⁴³¹ Komisyon, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, s.44.

⁴³² *el-Hudûd*, s.36, Bakara, 2/226,227.

⁴³³ Komisyon, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, s.340.

⁴³⁴ *el-Hudûd*, s.38, Tâhâ, 20/12.

“Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz”⁴³⁵

⁴³⁶بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " هُنَّ لِيَاسٌ لَكُمْ وَ أَنْتُمْ لِيَاسٌ هُنَّ "

Fidye anlamında kullanıldığına örnek olarak Bakara Sûresi 229. Ayet örnek verilmiştir.

“Eğer onlar Allah’ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur.”⁴³⁷

⁴³⁸بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ "

xiv. Bâbu’z-Zihâr

İki Âyet-i Kerîme şahid olarak kullanılmıştır. Birincisi asıl anlamını ifade etmek için örnek gösterilen Mücâdele Sûresi 3. Âyettir.

“Kadınlarından zıhar yaparak ayrılıp sonra da söylediklerinden dönecek olanlar, eşleriyle birbirlerine dokunmadan önce, bir köle azat etmelidirler. İşte bu hüküm ile size öğüt veriliyor. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır. Kim (köle azat etme imkânı) bulamazsa, eşine dokunmadan önce ard arda iki ay oruç tutmalıdır. Kimin de buna gücü yetmezse altmış fakiri doyurmalıdır.”⁴³⁹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " وَ الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا ذَلِكَمْ
تُوعَظُونَ بِهِ وَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فإِطْعَامُ
⁴⁴⁰سِتِّينَ مِسْكِينًا "

İkincisi de Nûr Sûresi, 17. Âyet-i Kerîme’dir.

⁴³⁵ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.35.

⁴³⁶ *el-Hudûd*, s.38, Bakara, 2/187.

⁴³⁷ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.44.

⁴³⁸ *el-Hudûd*, s.38, Bakara, 2/229.

⁴³⁹ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.607.

⁴⁴⁰ *el-Hudûd*, s.40, Mücâdele, 58/3.

“Eğer inanıyorsanız, bu gibi şeylere bir daha ebediyyen dönmemeniz için Allah size öğüt veriyor” ⁴⁴¹

⁴⁴² بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ "يَعِظُكُمُ اللَّهُ أَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهِ أَبَدًا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ"

- xv. **Bâbu'l-Liân**
- xvi. **Bâbu'l-‘İdde**
- xvii. **Bâbu't-Tedbîr**

Bu bölümlerde Kur’ân-ı Kerîm’den istişhad getirilmemiştir.

xviii. **Kitâbu'l-Eymân**

Helal olanı haram sayma ile ilgili iki Âyet-i Kerîmeden, keffâret kelimesi ile ilgili de bir Âyet-i Kerîmeden istişhad olmak üzere toplamda üç Âyet-i Kerîme bulunmaktadır. Birincisi Taḥrîm Sûresi 1. Âyet;

“Ey peygamber! Allah’ın sana helâl kıldığı şeyi sen kendine haram etme” ⁴⁴³

⁴⁴⁴ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ "يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ"

İkincisi yine Taḥrîm Sûresinden olup, ikinci Âyet-i Kerîme’dir.

“Allah (gerektiğinde) yeminlerinizi bozmayı (ve kefareti ödemeyi) size meşru kılmıştır ” ⁴⁴⁵

⁴⁴⁶ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ "قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ"

Üçüncüsü Muḥammed Sûresi 2. Âyet-i Kerîme’den istişhâddır.

“ Onların günahlarını örtmüştür.” ⁴⁴⁷

⁴⁴¹ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.385.

⁴⁴² *el-Hudûd*, s.40, Nûr, 24/17.

⁴⁴³ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.631.

⁴⁴⁴ *el-Hudûd*, s.45, Taḥrîm, 66/1.

⁴⁴⁵ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.631.

⁴⁴⁶ *el-Hudûd*, s.45, Taḥrîm, 66/2.

⁴⁴⁷ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.561.

448 بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ "كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ"

xix. Kitâbu'l-Hudûd

Kur'ân-ı Kerîmden bir ayetle kısasın önemi ile ilgili açıklama yapılmıştır. Bakara Sûresi 179. Âyettir.

“Kısasta sizin için hayat vardır.” 449

450 بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ "وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ"

- xx. Kitâbu's-Seriğa**
- xxi. Kitâbu'l-Cihâd**
- xxii. Kitâbu'l-Laķîķ**
- xxiii. Kitâbu'l-Laķķa**
- xxiv. Kitâbu'l-İbâķ**
- xxv. Kitâbu'l-Mefķûd**
- xxvi. Kitâbu'ş-Şerike**
- xxvii. Kitâbu'l-Vaķf**
- xxviii. Kitâbu'l-Bey'**
- xxix. Bâbu'l-İķâle**

Bu bölümler anlatılırken Kur'ân-ı Kerîm'den istişhad kullanılmamıştır.

xxx. Kitâbu'l-Kefâle

Bu bölümde üç Âyet-i Kerîme'den şahit gösterilmiştir. İyilik etmenin önemine binâen Raķman Sûresi 60. Ayet örnek verilmiştir.

“İyiliğin karşılığı, yalnız iyiliktir” 451

⁴⁴⁸ *el-Hudûd*, s.46, Muḥammed, 47/2.

⁴⁴⁹ Komisyon, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, s.33.

⁴⁵⁰ *el-Hudûd*, s.46, Bakara, 2/ 179.

⁴⁵¹ Komisyon, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, s.597.

⁴⁵² بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ "

Birine kefil kılma anlamında Âl-i İmran Sûresi 37. Âyet örnek verilmiştir.

“Zekeriya’yı da onun bakımıyla görevlendirdi.” ⁴⁵³

⁴⁵⁴ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا "

İsim olarak kullanımına örnek Şâd Sûresi 48. Âyet-i Kerîme’dir.

“el-Yesa’ ve Zülkifl’i de an.” ⁴⁵⁵

⁴⁵⁶ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ "

xxx. Kitâbu’l-Ĥavâle

Kur’ân-ı Kerîm’den istişhâd bulunmayan bölümlerden biridir.

xxxii. Kitâbu Edebi’l-Ĥâzî

Bu bölümde dört Âyet-i Kerîmeden istişhâd bulunlaktadır.

القضاء kelimesi Bakara Sûresi 30.Âyet-i Kerîmeden istişhâdla açıklanmıştır.

“Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım”⁴⁵⁷

⁴⁵⁸ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً "

Rüşvet kelimesi açıklanırken Mâide Sûresi 63. ve 42. Âyetlerden istişhâdla açıklanmıştır.

⁴⁵² el-Ĥudûd, s.68, Raḥman, 55/60.

⁴⁵³ Komisyon, Kur’ân-ı Kerîm Meâli, s.63.

⁴⁵⁴ el-Ĥudûd, s.68, Âl-i İmrân, 3/37.

⁴⁵⁵ Komisyon, Kur’ân-ı Kerîm Meâli, s.505.

⁴⁵⁶ el-Ĥudûd, s.68, Şâd, 38/48.

⁴⁵⁷ Komisyon, Kur’ân-ı Kerîm Meâli, s.7.

⁴⁵⁸ el-Ĥudûd, s.77, Bakara,2/30.

“Bunları, din adamları ve bilginler günah söz söylemekten ve haram yemekten sakındırsalardı ya!”⁴⁵⁹

⁴⁶⁰ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ "لَوْ لَا يَنْهَاهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَ الْأَخْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَ أَكْلِهِمُ السَّحْتَ "

“(onlar) haramı çok yiyenlerdir”⁴⁶¹

⁴⁶² بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ "أَكَّالُونَ لِلْسَّحْتِ "

Hükmü ile ilgili olarak yine Mâide Sûresi 44. Âyetten istişhâd bulunmktadır.

“Allah’ın indirdiği ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir”⁴⁶³

⁴⁶⁴ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " وَ مَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ "

xxxiii. Kitâbu’ş-Şehâde

Konuda bir Âyet-i Kerîmeden istişhad gösterilmiştir. Şuhûd kelimesinin anlamını açıklarken Burûc Sûresi 7. Âyetten örnek verilmiştir.

“ Mü’minlere yaptıklarını seyrediyorlardı ”⁴⁶⁵

⁴⁶⁶ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " وَ هُمْ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ "

xxxiv. Kitâbu'l-Vekâle

xxxv. Kitâbu'd-Da‘vâ

xxxvi. Kitâbu'l-İkrâr

xxxvii. Kitâbu’ş-Şulh

⁴⁵⁹ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.128.

⁴⁶⁰ *el-Hudûd*, s.79, Mâide, 5/63.

⁴⁶¹ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.125.

⁴⁶² *el-Hudûd*, s.79, Mâide, 5/42.

⁴⁶³ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.125.

⁴⁶⁴ *el-Hudûd*, s.79, Mâide, 5/44.

⁴⁶⁵ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.679.

⁴⁶⁶ *el-Hudûd*, s. 85, Burûc, 85/7.

Bu bölümlerde Kur'ân-ı Kerîm'den istişhad yoktur.

xxxviii. Kitâbu'l-Muzârabe

Konuda üç Âyet-i Kerîmeden istişhad gösterilmiştir.

Sözlük anlamı ile ilgili olarak Nisâ Sûresi 94 ve 101. Âyetten örnek verilmiştir.

“Ey iman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınız zaman, gerekli araştırmayı yapın. Size selâm veren kimseye, dünya hayatının geçici menfaatine (ganimete) göz dikerek, “Sen mü’min değilsin” demeyin.”⁴⁶⁷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا"⁴⁶⁸

“Yeryüzünde sefere çıktığınız vakit kâfirlerin size saldırmasından korkarsanız, (namazı kısaltmanızdan ötürü) size bir günah yoktur. ”⁴⁶⁹

⁴⁷⁰ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " وَ إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ

Dolaşmak anlamı anlatılırken Müzzemmil Sûresi 20. Âyetten örnek verilmiştir.

“Ve diğerleri Allah’ın lütfundan rızık aramak üzere yeryüzünde dolaşacağınızı bilmektedir. ”⁴⁷¹

⁴⁷² بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " وَ إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ

⁴⁶⁷ Komisyon, Kur'ân-ı Kerîm Meâli, s.103

⁴⁶⁸ el-Hudûd, s.90, Nisâ, 4/93.

⁴⁶⁹ Komisyon, Kur'ân-ı Kerîm Meâli, s.104

⁴⁷⁰ el-Hudûd, s.89, Nisâ, 4/101.

⁴⁷¹ Komisyon, Kur'ân-ı Kerîm Meâli, s.653.

⁴⁷² el-Hudûd, s.89, Müzzemmil, 73/20.

xxxix. Kitâbu'l-Vedî'a

Bu akdin kitap ve sünnetle meşru olduğundan bahsedilirken Mâide Sûresi 2. Âyet-i Kerîme'den bir tane örnekle açıklanmıştır.

“İyilik ve takva (Allah’a karşı gelmekten sakınma) üzere yardımlaşın”⁴⁷³

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " وَ تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوَى "

xl. Kitâbu'l-Âriye

Bu konuda iki Âyet-i Kerîmeden istişhad bulunmaktadır. İlki Mâide Sûresi 2. Âyet-i Kerîme'dir.

“İyilik ve takva (Allah’a karşı gelmekten sakınma) üzere yardımlaşın”⁴⁷⁵

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " وَ تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوَى "

İkincisi Mâ’ûn Sûresi 7. Âyet-i Kerîme'dir.

“Ufacık bir şeyi bile vermezler(ufacık yardıma engel olurlar)”⁴⁷⁷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " وَ يَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ "

xli. Kitâbu'l-Hibe

Konunun anlatımında üç Âyet-i Kerîmeden istişhad gösterilmiştir. Birincisi Hibe'nin meşruiyetinin kitap, sünnet ve icmâ ile olduğundan bahisle Nisâ Sûresi 4. Âyet-i Kerîmedir.

“Kadınlara mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin. Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışlarsa, onu da afiyetle yiyin.”⁴⁷⁹

⁴⁷³ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.117.

⁴⁷⁴ *el-Hudûd*, s.92, Mâide, 5/2.

⁴⁷⁵ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.117.

⁴⁷⁶ *el-Hudûd*, s.93, Mâide, 5/2.

⁴⁷⁷ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.702.

⁴⁷⁸ *el-Hudûd*, s.93, Ma’ûn, 107/7.

⁴⁷⁹ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.87.

⁴⁸⁰ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " وَآتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبَّنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيئًا "

Hibe'nin ihsan olduğu anlatılırken Nahl Sûresi 90. Âyet-i Kerîmeden faydalanılmıştır.

“ Şüphesiz Allah, adaleti ve iyilik yapmayı emreder” ⁴⁸¹

⁴⁸² بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَ الْإِحْسَانِ "

Sözlük anlamının karşılıksız vermek olduğu izah edilirken Şûrâ Sûresi 49. Âyet-i Kerîmeden istişhadla açıklanmıştır.

“ Dilediğine kız çocukları, dilediğine de erkek çocukları verir” ⁴⁸³

⁴⁸⁴ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَاءًا وَ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ ذُكُورًا "

xlii. Kitâbu'l-İcâra

xliii. Kitâbu'l-Mukâteb

Bu konularda Âyet-i Kerîmelerden istişhad bulunmamaktadır.

xliv. Kitâbu'l-Velâ'

Konu anlatılırken iki Âyet-i Kerîmeden istişhad bulunmaktadır. İlki Velâ'nın iki kısmı olduğu, bunlardan birinin Velâu Ni'met olarak adlandırıldığı ifade edilirken Ahzâb Sûresi 37. Âyet-i Kerîmeden istişhad gösterilmiştir. İkincisi ise Hz. Zeyd'in Hz. Hatice tarafından Hz. Peygambere hibe edilmesi ile ilgili olarak yine aynı Sûre'nin aynı Âyeti kullanılmıştır.

⁴⁸⁰ el-Hudûd, s.93, Nisâ, 4/4.

⁴⁸¹ Komisyon, Kur'ân-ı Kerîm Meâli, s.296.

⁴⁸² el-Hudûd, s.94, Nahl, 16/90.

⁴⁸³ Komisyon, Kur'ân-ı Kerîm Meâli, s.539.

⁴⁸⁴ el-Hudûd, s.94, Şûrâ, 42/49.

“Hani sen Allah’ın kendisine nimet verdiği, senin de (azat etmek suretiyle) iyilikte bulunduğun kimseye,(“Eşini nikâhında tut (onu boşama) ve Allah’tan sakın”) diyordun” “Zeyd, eşinden yana isteğini yerine getirince (eşini boşayınca)”⁴⁸⁵

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " وَ إِذْ تَقُولُ لِلَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ " فَلَمَّا قُضِيَ زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا"⁴⁸⁶

xlvi. Kitâbu’l-İkrâh

Bu bölümde Kaşas Sûresi 4. Âyetten iki kelimelik bölüm alınmıştır.

“ Oğullarını boğazlıyorlar”⁴⁸⁷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " يَذْبَحُ أَبْنَاءَهُمْ"⁴⁸⁸

xlvi. Kitâbu’l-Hicr

Bu bölümde Kur’ân-ı Kerîm’den istişhad bulunmamaktadır.

xlvii. Kitâbu’l-Me’zûn

Bir Âyet-i Kerîmeden istişhad bulunmaktadır o da Bakara Sûresi 279. Âyet-i Kerîme’dir.

“ Allah ve Rasûlüyle savaşa girdiğinizi bilin.”⁴⁸⁹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " فَأُذِّنُوا بَحْرَبٍ مِنَ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ"⁴⁹⁰

xlvi. Kitâbu’l-Gasb

xliv. Kitâbu’ş-Şuf‘a

i. Kitâbu’l-Kaseme

li. Kitâbu’l- Muzâra‘a

⁴⁸⁵ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.466.

⁴⁸⁶ *el-Hudûd*, s.98, Ahzâb, 33/37.

⁴⁸⁷ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.425.

⁴⁸⁸ *el-Hudûd*, s.102, Kasas, 28/4.

⁴⁸⁹ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.55.

⁴⁹⁰ *el-Hudûd*, s.103, Bakara, 2/279.

lii. Kitâbu'l-Musâkât

Bu bölümlerde Kur'ân-ı Kerîm'den istişhad yer almamaktadır.

liii. Kitâbu'z-Zebâih

Şartlarına uygun kurban kesildiğinde etinin helal olduğu, uygun olmadığında ise ölü hayvan olduğu, etinin de haramlığı açıklanırken Mâide Sûresi 3. Âyet-i Kerîme örnek gösterilmiştir.

“Ölmüş hayvan ve kan size haram kılındı”⁴⁹¹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ "حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ"⁴⁹²

liv. Kitâbu'l-Udhiye

Bu bölümde Kur'ân-ı Kerîm'den istişhad yoktur.

lv. Kitâbu'l-Kerâhiyye

İki Âyet-i Kerîme'den istişhad yer almaktadır.

Kelimenin sözlük anlamı açıklanırken Bakara Sûresi 216. Âyetten örnek verilmiştir. Kerâhiye kelimesinin muhabbet kelimesinin zıt anlamlısı olduğuna aynı Âyet-i Kerîme'nin devamı örnek olarak gösterilmiştir.

“Hoşunuza gitmediği halde (savaş size farz kılındı)” “Olur ki, bir şey sizin için hayırlı iken, siz onu hoş görmezsiniz. Yine olur ki, bir şey sizin için kötü iken, siz onu seversiniz.”⁴⁹³

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ "وَهُوَ كُرْهُ لَكُمْ" "وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَ عَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ"⁴⁹⁴

⁴⁹¹ Komisyon, Kur'ân-ı Kerîm Meâli, s.117.

⁴⁹² el-Hudûd, s.112, Mâide, 5/3.

⁴⁹³ Komisyon, Kur'ân-ı Kerîm Meâli, s.41.

⁴⁹⁴ el-Hudûd, s.114, Bakara, 2/216.

Kitâbu İhyâi'l-Mevât

Kelime hakkında bilgi verildikten sonra Fâtır Sûresi 9. Âyet-i Kerîme'den örnek verilmiştir.

“ve onunla ölümünden sonra yeryüzünü diriltiriz.”⁴⁹⁵

⁴⁹⁶ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ "فَأُحْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا"

lvi. Kitâbu'l-Eşribe

Nahl Sûresi 67. Âyet-i Kerîme'den istişhad bulunmaktadır.

“Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden hem içki, hem de güzel bir rızık edirsiniz.”⁴⁹⁷

⁴⁹⁸ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ "يَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا"

lvii. Kitâbu'ş-Şayd

Konunun kitap, sünnet ve icmayla meşru'iyeti açıklanırken üç Âyet-i Kerîme'den faydalanılmıştır. Hepsî Mâide Sûresinden olan Âyet-i Kerîme'lerin birincisi 2. Âyet, ikincisi 97. Âyet ve üçüncüsü 4. Âyettir.

“İhramdan çıktığınızda (isterseniz) avlanın”⁴⁹⁹

⁵⁰⁰ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ "وَ إِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا"

“Sizin için de yolcular için de bir geçimlik olmak üzere deniz avı yapmak ve deniz ürünlerini yemek sizlere helâl kılındı. Kara avı ise ihramlı olduğunuz sürece size haram kılındı.”⁵⁰¹

⁴⁹⁵ Komisyon, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, s.480.

⁴⁹⁶ *el-Hudûd*, s.115, Fâtır, 35/9.

⁴⁹⁷ Komisyon, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, s.293.

⁴⁹⁸ *el-Hudûd*, s.116, Nahl, 16/67.

⁴⁹⁹ Komisyon, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, s.116.

⁵⁰⁰ *el-Hudûd*, s.117, Mâide, 5/2.

⁵⁰¹ Komisyon, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, s.133.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " أَجَلٌ لَّكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَ طَعَامُهُ مَتَاعًا لَّكُمْ وَ لِلسِّيَارَةِ وَ حُرْمٌ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا" ⁵⁰²

“De ki: “Size temiz ve hoş olan şeyler, bir de Allah’ın size verdiği yeteneklerle eğitip alıştırdığınız avcı hayvanların tuttuğu (avlar) helâl kılındı” ⁵⁰³

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " قُلْ أَجَلٌ لَّكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَ مَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ بِمَا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ" ⁵⁰⁴

lviii. Kitâbu’r-Rehn

Konunun sözlük anlamı ile ilgili açıklama yapılırken iki Âyet-i Kerîme ‘den istişhâd yapılmıştır. Bunlar Tûr Sûresi 21. Âyet-i Kerîme ve Müddessir Sûresi 38. Âyet-i Kerîme’lerdir.

“Herkes kazandığı karşılığında rehindir”⁵⁰⁵

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " كُلِّ امْرِيٍّ بِمَا كَسَبَ رَهِيْنٌ" ⁵⁰⁶

“Herkes kazandığına karşılık bir rehindir”⁵⁰⁷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِيْنَةً" ⁵⁰⁸

lix. Kitâbu’l-Cinâyât

lx. Kitâbu’d-Diyât

lxi. Kitâbu’l-Ğasâme

lxii. Kitâbu’l-Mu‘âkal

Bu bölümlerde Kur’ân-ı Kerîm’den istişhada başvurulmamıştır.

⁵⁰² el-Hudûd, s.117, Mâide, 5/97.

⁵⁰³ Komisyon, Kur’ân-ı Kerîm Meâli, s.117,118.

⁵⁰⁴ el-Hudûd, s.117, Mâide, 5/4.

⁵⁰⁵ Komisyon, Kur’ân-ı Kerîm Meâli, s.583.

⁵⁰⁶ el-Hudûd, s.117, Tûr, 52/21.

⁵⁰⁷ Komisyon, Kur’ân-ı Kerîm Meâli, s.655.

⁵⁰⁸ el-Hudûd, s.117, Müddessir, 74/38.

lxiii. Kitâbu'l-Vaşâyâ

Bu bölümde lügat anlamı hakkında bilgi verilirken iki Âyet-i Kerîme'den örnek verilmiştir. Birincisi Mâide Sûresi 106. Âyet, ikincisi Nisâ Sûresi 12. Âyettir.

“vasiyet sırasında aranızda şahitlik (edecek olanlar) sizden adaletli iki kişidir”⁵⁰⁹

⁵¹⁰ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ "حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ"

“(Yine bu paylaşırma) yaptığınız vasiyetin yerine getirilmesinden sonradır.”⁵¹¹

⁵¹² بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ "مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا"

2.2.5.2. Hadis-i Şerîf

Eserin birçok bölümünde Hadîs-i Şerîfler şevâhid olarak kullanılmıştır. Hatta Kur’ân-ı Kerîm’den istişhâd bulunmadığı bazı bölümlerde Hadîs-i Şerîfler’in yer aldığını, bazı bölümlerde de sadece Kur’ân-ı Kerîm’den istişhâd görmekteyiz. Hadîs-i Şerîf’ten istişhad on dört kitap, üç tane de bâbda yer almaktadır. Bütün bölümlerde toplamda yirmi altı tane Hadîs-i Şerîf’ten istişhad yapılmış olup, bunlar konu başlıklarına göre ele alınmıştır.

i. Kitâbu’t-Tahâre

ii. Bâbu’t-Teyemmüm

iii. Bâbu’l-Meşî ale’l-Ḥuffeyn

iv. Bâbu’l-Ḥayz

⁵⁰⁹ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.135.

⁵¹⁰ *el-Ḥudûd*, s.122, Mâide, 5/106.

⁵¹¹ Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.88.

⁵¹² *el-Ḥudûd*, s.122, Nisâ, 4/12.

Bu bölümlerde Hadîs-i Şerîfler'den şevâhid yer almamaktadır.

v. Kitâbu'ş-Şalât

Şalât kelimesi açıklanırken bir Hadîs-i Şerîfden örnek verilmiştir.

⁵¹³"إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ إِلَى طَعَامٍ فَلْيَجِبْ، فَإِنْ كَانَ مُفْطِرًا فَلْيَأْكُلْ، وَإِنْ كَانَ صَائِمًا فَلْيَصُمْ"

vi. Kitâbu'z-Zekât

Bu konu izah edilirken de yine bir Hadîs-i Şerîfden örnek verilmiştir.

⁵¹⁴"أَدُّوا زَكَاةَ أَمْوَالِكُمْ"

vii. Kitâbu'ş-Şavm

viii. Kitâbu'l-Hac

Bu bölümlerde Hadîs-i Şerîflerden örnek verilmemiştir.

ix. Kitâbu'n-Nikâh

Bölümde Nikâhı duyurma ile ilgili bir tane, şartları ile ilgili de bir tane olmak üzere iki Hadîs-i Şerîf, yer almaktadır.

⁵¹⁵"أَعْلِنُوا النِّكَاحَ وَ لَوْ بِالذَّفِّ" و "كُلَّ نِكَاحٍ لَمْ يَخْضُرْهُ أَرْبَعَةٌ فَهُوَ سَفَاحٌ، خَاطِبٌ وَ وَلِيٌّ وَ شَاهِدَانِ"

x. Kitâbu'r-Raža

Bu bölümde Hadîs-i Şerîf bulunmamaktadır.

⁵¹³ *el-Hudûd*, s.20, Ebu Huseyn Müslim b. Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî en-Nişabûrî, “ *Şaḥîh-u Muslim*”, Riyâd, Dâru'l-Hadara, H.1436(m.2015), s.443/1431.

⁵¹⁴ *el-Hudûd*, s.24, Muhammed b. İsa et-Tirmizî, “*Sunenu Tirmizî*”, Beyrut, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, H.1417 (m.1996), C. 2, s.516.

⁵¹⁵ *el-Hudûd*, s.30, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl es-Seraḥsî, “ *el-Mebsûṭ*”, Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, H.1414(m.1993), C.V, s. 31,32.

xi. Kitâbu't-Talâk

Boşanmanın zaruret halinde olması ile ilgili bir Hadîs-i Şerîf yer almaktadır.

⁵¹⁶ "لَعَنَ اللَّهُ كُلَّ ذَوَاقٍ مُطْلَاقٍ"

xii. Bâbu'l-Îlâ'

Bu bâbda bir tane Hadîs-i Şerîf bulunmaktadır.

" يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ إِذَا حَلَقْتَ عَلَى يَمِينٍ, فَأُتِيتَ غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا, فَأَتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ, وَكَفَّرَ عَنْ يَمِينِكَ "

517

xiii. Bâbu'l-Hal'

Bu bâb açıklanırken iki Hadîs-i Şerîf'den örnek verilmiştir.

⁵¹⁸ "اتَّقُوا اللَّهَ فِي النَّسَاءِ فَإِنَّهُنَّ عِنْدَكُمْ عَوَانٌ" "الْخُلْعُ تَطْلِيمَةٌ بَائِتَةٌ"

Bâbu'z-Zihâr, Bâbu'l-Liân, Bâbu'l-'Îdde, Bâbu't-Tedbîr, Kitâbu'l-Eymân, Kitâbu'l-Hudûd, Kitâbu's-Seriqa, Kitâbu'l-Cihâd, Kitâbu'l-Lağî, Kitâbu'l-Lağta, Kitâbu'l-İbâk, Kitâbu'l-Mefkûd bölümlerinde Hadîs-i Şerîflerden istişhâd yer almamaktadır.

xiv. Kitâbu's-Şerike

Bir Hadîs-i Şerîf şâhid olarak kullanılmıştır.

⁵¹⁹ " مَا رَأَى الْمُسْلِمُونَ حَسَنًا فَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ حَسَنٌ "

⁵¹⁶ *el-Hudûd*, s.33, 'Ali b. Sultan Muḥammed el-Kârî, *Mirḳâtu'l-Mefâtîḥ Şerḥu Mişkâtu'l-Meşâbîḥ*, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l İlmiyye, H.1422(m.2001), C.VI, s.386/3280

⁵¹⁷ *el-Hudûd*, s.36, Muḥammed b. İsmâ'il el-Buḥârî, *Saḥîḥu'l- Buḥârî*, Riyad, Dâru'l-Hadâra, H. 1436(m.2015), s.1140/7146

⁵¹⁸ *el-Hudûd*, s.38, Ebû 'Abdullah Muḥammed b. Yezîd b. Mâce, *Sünenü ibn Mâce*, Riyad, 'Mektebetu'l-Ma'ârif, H.1436(m.2015), s.279/1851.

⁵¹⁹ *el-Hudûd*, s.60, Celâleddîn es-Suyûtî, "*ed-Durraru'l-Munteşira fi'l-Eḥâdis-i'l-Müşteḥira*", Riyad, Melik Suud Üniversitesi Kütüphanesi İşleri Dekanlığı Yayınları, H.1403(m.1983), s. 188/402.

xv. Kitâbu'l-Vakf

xvi. Kitâbu'l-Bey'

Bu bölümlerde Hadîs-i Şerîflerden örneklere rastlanılmamaktadır.

xvii. Bâbu'l-İkâle

Bir Hadîs-i Şerîfle akitten pişman olanın isteğini kabul etmenin önemi açıklanmıştır.

⁵²⁰ "مَنْ أَقَالَ نَادِمًا بِيَعْتِهِ أَقَالَ اللَّهُ عَثْرَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ"

xviii. Kitâbu'l-Kefâle

Bu bölümde üç Hadîs-i Şerîfden istişhâd bulunmaktadır.

⁵²¹ "اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْ لِفَاجِرٍ عِنْدِي يَدًا فَيُحِبَّهُ قَلْبِي"

⁵²² "أَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ كَهَاتَيْنِ" "أَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ كَهَاتَيْنِ أَنَا وَ مَنْ ضَمَّ الْيَتِيمَ إِلَى نَفْسِهِ"

xix. Kitâbu'l-Havâle

Bu konuda Hadîs-i Şerîf bulunmamaktadır.

xx. Kitâbu Edebi'l-Kâzî

Bu bölüm izah edilirken yedi Hadîs-i Şerîf örnek olarak kullanılmıştır.

İlki edeb kelimesi incelenirken kullanılmıştır.

⁵²³ "إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ مُأَدَّبُهُ اللَّهُ تَعَالَى فَمَنْ دَخَلَ فِيهِ فَهُوَ آمِنٌ"

⁵²⁰ *el-Hudûd*, s.67, Ebû Hâtim Muhammed İbn Habbân, “*Şaḥîḥu İbn.Habbân*”, Beyrut Dâru'l-Ma'rife, H.1425(m.2004), s.1359/5029.

⁵²¹ *el-Hudûd*, s.68, İmam Gazali, “*İhyâu 'Ulûmiddîn*”, Beyrut, Dâru İbn Hazm, H.1426(m.2005), C.II, s.149.

⁵²² *el-Hudûd*, s.68, el-Buhârî, *age*, s. 87/5304.

⁵²³ *el-Hudûd*, s.77, 'Abdullah b. 'Abdurrahman ed-Dârimî, “*el-Musnedu'l-Câmi'*”, Beyrut, Müessesetu'r Risale Yayınları, H.1419(m.1998), s.755.

Rüşvetle ilgili açıklama yapılırken benzer iki Hadîs-i Şerîf'den yararlanılmıştır.

"لَعَنَ اللَّهُ الرَّاشِيَّ وَ الْمُرْتَشِيَّ فِي النَّارِ" وَ " الرَّاشِيَّ وَ الْمُرْتَشِيَّ وَ الرَّائِشُ مَلْعُونٌ" ⁵²⁴

Yine rüşvetle ilgili bir hadîs yer almaktadır.

"إِنَّا لَا نُقَلِّدُ الْعَمَلَ مِنْ يَأْتِينَا عَلَيْهِ بِالشَّفَعَاءِ." ⁵²⁵

İctihadın önemi ile ilgili hadis-i Şerîfler bulunmaktadır.

"رُوي عن النبي صَلَّى الله عليه و سَلَّمَ حَيْثُ بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ لَهُ: يَمَ تَقْضِي؟ قَالَ: بِكِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى قَالَ صَلَّى الله عليه و سَلَّمَ: فَإِنْ لَمْ يَجِدْ قَالَ: بِسُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى الله عليه و سَلَّمَ: فَإِنْ لَمْ يَجِدْ قَالَ: أَجْتَهِدُ بِرَأْيِي فَقَالَ ⁵²⁶رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى الله عليه و سَلَّمَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ رَسُولَ اللَّهِ مَا يَرْضَى رَسُولُ اللَّهِ"

"بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى الله عليه و سَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ قَاضِيًا فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ: أَنَا حَدِيثُ السَّنِّ وَ لَا عِلْمَ لِي بِالْقَضَاءِ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ سَيَهْدِي لِسَانَكَ إِذَا جَلَسَ بَيْنَ يَدَيْكَ الْخَصْمَانِ فَلَا تَقْضِ حَتَّى تَسْمَعَ مِنَ الْآخِرِ كَمَا سَمِعْتَ ⁵²⁷مِنَ الْأَوَّلِ، فَإِنَّهُ أُخْرَى أَنْ تَبَيَّنَ لَكَ الْقَضَاءُ قَالَ: فَمَارِلْتُ قَاضِيًا أَوْ مَا شَكَّكْتُ فِي قَضَاءٍ بَعْدُ"

Kitâbu's-Şehâde, Kitâbu'l-Vekâle, Kitâbu'd-Da'vâ, Kitâbu'l-İkrâr, Kitâbu's-Şulh, Kitâbu'l-Muzârabе konularının anlatımında Hadîs-i Şerîflerden istişhâd bulunmamaktadır.

⁵²⁴ *el-Hudûd*, s.80, İbn Mâce, *age*, s.349/2313.

⁵²⁵ *el-Hudûd*, s.81, Kaynaklarda bu Hadîs-i Şerîfe rastlanılmamıştır.

⁵²⁶ *el-Hudûd*, s.82, Muhammed b. 'Îsâ et-Tirmizî, *age*, Beyrut, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmi, H. 1417(m.1996), s.9,10/ 1327,1328.

⁵²⁷ *el-Hudûd*, s.83, Ebû Dâvud b. Süleyman es-Sicistânî, "*Sunenu Ebî Dâvud*", Beyrut, Dâru'r Risâle, H.1430(m.2009), C.V, s.434/ 3582.

xxi. Kitâbu'l-Vedî'a

Bu konunun kitap, sünnet ve icmâ'da yerinin olduğu açıklanırken bir tane Hadîs-i Şerîfden yararlanıldığını görmekteyiz.

⁵²⁸ "إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا دَامَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ"

xxii. Kitâbu'l-Âriye

Allahü Teâla'nın ve Hz. Peygamberin davet ettiği bir şey olduğundan bahisle Âyet-i Kerîmeden ve ardından Hadîs-i Şerîfden örnekle konu açıklanmıştır.

⁵²⁹ "إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا دَامَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ"

xxiii. Kitâbu'l-Hibe

Konuda dört Hadîs-i Şerîfden istişhâda başvurulmuştur. Hibe'nin sünnetteki yeri ifade edilirken Hz. Âişe'den rivâyetle şu hadîs-i şerif örnek olarak kullanılmıştır.

⁵³⁰ "قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تَهَادُّوا، تَحَابُّوا وَهَاجَرُوا وَتَوَرَّعُوا أُنْبَاءَكُمْ مَحْدًا وَ أَقْبَلُوا الْكِرَامَ عَشْرَاتِهِمْ"

Yine benzer bir Hadîs-i Şerîf'den örnek verilmiştir.

⁵³¹ "قَالَ: تَهَادُّوا فَإِنَّ الْهَدِيَّةَ تَذْهَبُ وَخُرُ الصَّدْرِ"

Diğer iki Hadîs-i Şerîf verileni kabul etmeyle ilgili olarak kullanılmıştır.

⁵³² "قَالَ: لَوْ دُعِيْتُ إِلَى ذِرَاعٍ أَوْ كِرَاعٍ لَأَجِبْتُ وَ لَوْ أَهْدَى إِلَى كِرَاعٍ أَوْ ذِرَاعٍ لَقَبِلْتُ"

⁵²⁸ *el-Hudûd*, s.92, el-Kâdî Ebî 'Ali el-Muḥassin b. 'Ali et-Tenûhî, "Kitâbu'l- Ferec Ba 'de 'ş-Şidde", Beyrut, Dâru Sâdır, H.1398(m.1978), C.I, s.118.

⁵²⁹ *el-Hudûd*, s.93, *Aynı Eser*, s.118.

⁵³⁰ *el-Hudûd*, s.93, İsmâ'îl b. Muḥammed el-'Aclûnî, "Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbâs 'Ammâ İštehera min el-Eḥâdîsi 'ale's-Sunneti'n-Nâs", Dimeşk, Dâru'l-Kutubi'l- Mısriyye, H.1351(m.1932), C.I, s.318,319.

⁵³¹ *el-Hudûd*, s.93, Tirmizî, age, C.IV, s.9/2130.

⁵³² *el-Hudûd*, s.94, el-Buḥârî, age, s.415/2568.

533 " لَوْ أَهْدَيْتَنِي إِلَى كِرَاعٍ لَقَبِلْتُ وَ لَوْ دُعِيتُ إِلَيْهِ لَأَجَبْتُ "

xxiv. Kitâbu'l-İcâra

xxv. Kitâbu'l-Mukâteb

Bu konularda Hadîs-i Şerîf'ten istişhâda yer verilmemiştir.

xxvi. Kitâbu'l-Velâ'

Velâ'nın ne olduğu açıklanırken biri yakınlık, biri yardımlaşma anlamında kullanıldığına dair iki Hadîs-i Şerîf'e yer verilmiştir.

534 " قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْوَلَاءُ لِحِمَّةٍ كُلِّحِمَّةٍ النَّسَبِ "

535 " فَقَالَ: إِنَّ مَوْلَى الْقَوْمِ مِنْهُمْ وَ حَلِيفُهُمْ مِنْهُمْ "

Kitâbu'l-İkrâh, Kitâbu'l-Hicr, Kitâbu'l-Me'zûn, Kitâbu'l-Ğasb, Kitâbu'ş-Şuf'a, Kitâbu'l-Kaseme, Kitâbu'l- Muzâra'a, Kitâbu'l-Musâkât bölümlerinde Hadîs-i Şerîf'ten istişhâd bulunmamaktadır.

xxvii. Kitâbu'z-Zebâih

Kelime açıklanırken bir Hadîs-i Şerîf'ten faydalanılmıştır. Hadis metni üzerinden Zebîha kelimesinin hatalı olduğu doğrusunun Zebha olduğu ifade edilmiştir.

536 " إِذَا ذَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذَّبْحَ خَطَأً وَ إِنَّمَا الصَّوَابُ الذَّبْحَةُ. "

xxviii. Kitâbu'l-Udhiye

xxix. Kitâbu'l-Kerâhiyye

Bu konularda Hadîs-i Şerîf'ten örneklere rastlanılmamaktadır.

xxx. Kitâbu İhyâi'l-Mevât

⁵³³ *el-Hudûd*, s.94, Tirmizî, *age*, C.III, s.16/1338.

⁵³⁴ *el-Hudûd*, s.98, İbn Habbân, *age*, s.1343/4950.

⁵³⁵ *el-Hudûd*, s.99, el-'Aclûnî, *age*, C.I, s.31.

⁵³⁶ *el-Hudûd*, s.112, İbn Mâce, *age*, s.490/3170.

Konunun hükmü ile ilgili açıklama yapılırken bir Hadîs-i Şerîf'e yer verildiğini görmekteyiz.

"⁵³⁷ مَنْ أَحْيَا أَرْضًا مَيْتَةً فَهِيَ لَهُ"

xxxi. Kitâbu'l-Eşribe

Bu konuda Hadîs-i Şerîf'den istişhâda yer verilmemiştir.

xxxii. Kitâbu'ş-Şayd

Konunun Kitap, sünnet ve icmâ'daki yeri anlatılırken bir Hadîs-i Şerîf'den örnek verilmiştir.

"⁵³⁸ إِذَا أُرْسِلْتُمْ كُتُبُكَ الْمَعْلَمِ وَ ذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ فَكُلْ"

Kitâbu'r-Rehn, Kitâbu'l-Cinâyât, Kitâbu'd-Diyât, Kitâbu'l-Çasâme, Kitâbu'l-Mu'âkal, Kitâbu'l-Vaşâyâ adlı konularda Hadîs-i Şerîfler'den istişhâd bulunmamaktadır..

2.2.5.3. Şiir

Eserde toplamda beş konuda şiir örneklerine rastlanılmaktadır. Bu konular, örnek verilen şiirler ve şâirler aşağıdaki gibidir.

1) Bâbu'l-Îlâ konusunda Kuseyyir 'Azze'nin beyitinden faydalanılmıştır.

قَلِيلُ الْأَلَايَا حَافِظٌ لِمِيزِهِ
وَ إِنْ سَبَقَتْ مِنْهُ الْأَلِيَّةُ وَ بَرَتْ ⁵³⁹

⁵³⁷ el-Ĥudûd, s.115, Tirmizî, age, C.III, s.55/1379.

⁵³⁸ el-Ĥudûd, s.117, el-Buĥârî, age, s.42/ 175.

⁵³⁹ el-Ĥudûd, s.34, Kuseyyir 'Azze, *Dîvânu Kuseyyir 'Azze*, Beyrut, Dâru's-Sekâfe, H.1391(M.1971), 325.

Emevî döneminde yaşamış, Ebû Saħr künyesi ile tanınan Hicaz'lı şâirin asıl adı; Kuseyyir b. 'Abdurrahman b. Ebî Cum'a el- Esved b. Âmir el-Huzâ'î 'Azze kelimesi sevgilisinin adıdır. Kısa boylu, çirkin, küçük yapılı olan şâir hakkında : "Kuseyyir'i Kâbe'yi tavaf ederken gördüm, boyunun üç karıştan fazla olduğunu söyleyen yalan söylemiş olur" şeklinde rivayetler mevcuttur. Methiye yazmadaki becerisi beğenilen şâir, Hicazlılar tarafından oldukça tutulmuştur. Daha fazla bilgi için bk. Kemal Tuzcu, "Bir Emevî Şâiri Kuseyyir 'Azze", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Ankara, 2004,C.44, S.I, s.17-30.

2) Haddâd kelimesi açıklanırken Kays b. el-Haîm'in beytinden faydalandığını görmekteyiz.

540 يُقُولُ لِي الْحَدَّادُ وَ هُوَ يَقُودُنِي إِلَى السَّجْنِ لَا تَجَزَّعْ فَمَا يَكُ مِنْ بَأْسٍ

3) 'İnan kelimesi hakkında bilgi verilirken Nâbiga'nın bir beyti ile kelimenin kullanımı örneklendirilmiştir.

541 وَ شَارَكْنَا قَرِيْشًا فِي تَقَاهَا وَ فِي أَحْسَابِهَا شَرِكُ الْعَنَانِ

4) Konu ile ilgili ibâreler farklı olsa da kastedilen tek görüş olduğu ifadesine yer verildikten sonra bu ifade bir beyitle desteklenmiştir.

542 عِبَارَاتُنَا شَتَّى وَ حُسْنُكَ وَاحِدٌ وَ كُلٌّ إِلَى ذَاكَ الْجَمَالِ يُشِيرُ

5) Gurre kelimesi incelenmiş, anlamı hakkında bilgi verildikten sonra Muhammed b. Vehîb el-Hîmyerî'den bir beyitle örnek verilmiştir.

543 وَ بَدَا الصَّبَاحُ كَأَنَّ غَرَّتْهُ وَجْهُ الْخَلِيفَةِ حِينَ يَمْتَدِّحُ

⁵⁴⁰ *el-Hudûd*, s.46, Asıl adı Ebû Yezid Kays b. El- Hâtîm b. 'Amr el-Evsî'dir, Cahiliye dönemi Medine'li şâirdir. Müslüman olmamıştır. Dönemin tanınmış isimleriyle şiir atışmaları meşhur olmuştur. Daha geniş bilgi için bk. İsmail Durmuş, "Kays b. Hatîm", *DİA*, İstanbul, 2002, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.XXV, s.92,93.

⁵⁴¹ *el-Hudûd*, s.57, Döneminin ve Arap edebiyatının önemli şairlerinden biri olan Nâbiga adıyla tanınmış şairin asıl adı Ebû Umâme Ziyad b. Mu'âviye en-Nâbigâ ez-Zubyânî olup cahiliye döneminde yaşamıştır. İhaneti sevmeyen, hâlis niyetli, ahlaki yönü kuvvetli bir insandır. Cahiliye döneminin önemli ilk dört şairi arasında yer almaktadır. Dîvan'ı çok meşhur olup, bu eserine pek çok şerh yazılmıştır. Daha geniş bilgi için bk. Süleyman Tülüçü, "Nâbigâ ez-Zubyânî", *DİA*, İstanbul, 2006, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.XXXII, s. 263.

⁵⁴² *el-Hudûd*, s.111, Kaynaklarda şaire rastlanılmamıştır.

⁵⁴³ *el-Hudûd*, s.120, Asıl adı Ebû Ca'fer Muhammed b. Vehb el Hîmyerî el-Başrî'dir. Temiz, güzel görünüşlü, tamahkâr ve gururlu, ketum, az konuşan, uzun şiir söylemeye muktedir biridir. Bazı kasidelerinin yetmiş beyti aştığı söylenmektedir. Methiyeler yazmış, bu methiyeler aracılığıyla iyi gelir elde etmiştir. Daha geniş bilgi için bk. Yûnus Aḥmed es-Sâmîrrâî, "Şu'arau 'Abbâsiyyûn", Beyrut, H.1411(M.1990), Mektebetu'n Nahda el-Arabiyye Yayınları, C.I, s.11-31.

2.2.5.4. Din Âlimlerinin Görüşleri

Bölümlerde din âlimlerinin görüşlerine de yer verilmiştir. Bu bölümler din âlimlerinin isimlerine göre ele alınacaktır.

2.2.5.4.1. İmam Şafii (ö.H.204/M.820)⁵⁴⁴

Kitâbu't-Tahare'de İmam Şafii'ye göre niyetin farz olduğu belirtilmiştir.

⁵⁴⁵فَذَهَبَ الشَّافِعِيُّ عَلَى أَنَّ النِّيَّةَ فَرَضٌ

Kitâbu's-Şavm bölümünde oruç için niyetin zamanı ile ilgili açıklamalar yapılırken görüşüne yer verilmiştir.

⁵⁴⁶وَ عِنْدَ الشَّافِعِيِّ لَا يَجُوزُ الْفَرَضُ إِلَّا بِالنِّيَّةِ فِي اللَّيْلِ

Kitâbu'l-Hac bölümünde umrenin hükmü ile ilgili görüş belirtilirken görüşü belirtilmiştir.

⁵⁴⁷وَ عِنْدَ الشَّافِعِيِّ فِيهَا قَوْلَانِ، قَدِيمٌ وَ حَدِيدٌ. فَهِيَ سُنَّةٌ فِي الْأَوَّلِ وَ فَرَضٌ فِي الثَّانِي.

Yine Kitâbu'l-Hac bölümünde haccın yapılış şekillerinden hangisinin daha faziletli olduğuna dair görüşlerde de görüşüne yer verilmiştir.

⁵⁴⁸وَ عِنْدَ الشَّافِعِيِّ: الْإِفْرَادُ أَفْضَلُ

Emzirme süresi ile ilgili konuda görüşü yer almaktadır.

⁵⁴⁴Asıl adı Ebû 'Abdullah Muhammed b. İdris b. 'Abbas b. 'Osman b. Şâfi'î el- Kureyşî el-Hâşimî olan İmam Şâfi'î H. 150(M. 767) senesinde Gazze'de dünyaya gelmiştir. Kureyş kabilesi kökenli olduğu bilgisi kaynaklarda yer almaktadır. Küçük yaşta hafızlığını tamamlamıştır. Mekke ve Medine'de eğitim almıştır. İmam Mâlik Hz.nin hocalarındandır. H.204 (M.820) yılında vefat etmiştir. Daha fazla bilgi için bk. Namık Kemal Karabiber, "İmam Şafii'nin Ehl-i Beyt ve İlk Halifelerle İlgili Tasavvuru Algısı", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2009, C.IX, S.I, s.99,100.

⁵⁴⁵ *el-Hudûd*, s.14.

⁵⁴⁶ *el-Hudûd*, s.26.

⁵⁴⁷ *el-Hudûd*, s.28.

⁵⁴⁸ *el-Hudûd*, s.29.

⁵⁴⁹حَوْلَانِ وَ عَلَيْهِ الشَّافِعِيُّ.

Kitâbu’ş-Şerike bölümünde kendisinin görüşüne başvurulmuştur.

⁵⁵⁰لَا يُجُوزُ إِذِ الشَّرَكَةُ فِي الرِّيحِ لَا تَتَصَوَّرُ بِدُونِ الْمَالِ.

Kitânu’l-Havâle bölümünde görüşünden istifade edilmiştir.

⁵⁵¹وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: لَا يَرْجِعُ وَإِنْ هَلَكَ حَقُّهُ إِذْ هِيَ مُطْلَقَةٌ خَالِيَةٌ عَنْ هَذَا الْقَيْدِ.

Kitâbu’l-Udhiye bölümünde hükmü ile ilgili açıklama yapılırken görüşünden faydalanılmıştır.

⁵⁵²الْأَضْحِيَّةُ أَيْ التَّضْحِيَّةُ بِهَا وَاجِبَةٌ عِنْدَنَا وَ عِنْدَ الشَّافِعِيِّ هِيَ سُنَّةٌ مُؤَكَّدَةٌ.

Kitâbu’r-Rehin bölümünde rehinin tazmin edilmesi ile ilgili görüşü bulunmaktadır.

⁵⁵³أَيُّ الرِّهْنِ هَلْ هُوَ مَضْمُونٌ أَمْ لَا ؟ فَعِنْدَنَا: نَعَمْ. وَ عِنْدَ الشَّافِعِيِّ: لَا، لِأَنَّهُ أَمَانَةٌ.

2.2.5.4.2. İmam Ebû Hanîfe (ö.H.335/M.950) ⁵⁵⁴

Kitâbu’t-Tahare’de İmam Hanîfe’ye göre niyetin farz olmadığı belirtilmiştir.

⁵⁴⁹ *el-Hudûd*, s.31.

⁵⁵⁰ *el-Hudûd*, s.60.

⁵⁵¹ *el-Hudûd*, s.74.

⁵⁵² *el-Hudûd*, s.113.

⁵⁵³ *el-Hudûd*, s.118.

⁵⁵⁴ Hanefî mezhebinin kurucu imamı Ebû Hanîfe en büyük imam olarak tanınmış olup asıl adı Nu‘man b. Şâbit’tir. Kûfe’de dünyaya gelmiş, ticaretle meşgul olmuş, küçük yaşta hafız olmuş, kıraat ilmini bu alanda otorite kabul edilen İmam Âsım’dan (ö.H.335/M.950) almıştır. Temiz ve düzgün giyimli olup zarif ve kibar bir kişiliğe sahip olmasıyla tanınmıştır. Şa‘bî kendisini ilme teşvik etmiş, bu yönde destek ve yardımcı olmuştur. Fıkhu’l-Ekber başta olmak üzere pek çok değerli eser kaleme almıştır. Daha geniş bilgi için bk. İmam Şemseddîn b. Aḥmed b. ‘Oṣman ez-Zehebî “*Siyeru ‘A’lâmi’n-Nubelâ*”, Beyrut, er-Risale Yayınları, H.1401(M.1981), C. VI, s. 391-400, Ali Pekcan, “İmâmı Azam Ebû Hanîfe”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Konya, 2012, S.19, s.11-17.

⁵⁵⁵ وَ دَهَبَ أَبُو حَنِيفَةَ إِلَى أَنَّ النِّيَّةَ لَيْسَتْ بِفَرْضٍ.

Bebeği emzirme süresi ile ilgili görüşüne yer verilmiştir.

⁵⁵⁶ فَعِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ: هِيَ ثَلَاثُونَ شَهْرًا

Kitâbu'l-Kefâle bölümünde İmam Muhammed ile birlikte bir görüşüne yer verilmiştir.

⁵⁵⁷ وَأَمَّا رُكْنُهَا: فَهُوَ الْإِيجَابُ وَالْقَبُولُ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُمَا اللَّهُ.

وَالْهَلَاكُ الْمَوْجُوبُ لِلرَّجُوعِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ لَهُ صَوْرَتَانِ: أَحَدُهُمَا: أَنْ يَجْحَدَ الْمُحْتَالَ عَلَيْهِ الْحَوَالَةَ وَ لَمْ يَكُنْ لِلْمُحْتَالَ لَهُ وَ
⁵⁵⁸ لَا لِلْمُحْتَالَ بَيِّنَةٌ وَ الْمُحْتَالَ عَلَيْهِ يَحْلِفُ. وَ الثَّانِيَةُ: أَنْ يَوْتِ الْمُحْتَالَ عَلَيْهِ مُقْلِسًا

Kitâbu'l-İkrah bölümünde de görüşüne yer verilmiştir.

أَنَّ الْإِكْرَاهَ لَا يَتَحَقَّقُ إِلَّا مِنَ السُّلْطَانِ إِذَا الْقُدْرَةُ بِدُونِ الْمَنَعَةِ غَيْرِ مُتَحَقِّقَةٍ وَ الْمَنَعَةُ لَا تَكُونُ إِلَّا لِلْسُّلْطَانِ فَهُوَ مُحْمُولٌ
عَلَى إِنْ ذَلِكَ مِنْ قَبِيلِ الْإِحْتِلَافِ بِالْعَصْرِ وَ الزَّمَانِ لَا مِنْ قَبِيلِ الْإِحْتِلَافِ بِالْحُجَّةِ وَ الْبُرْهَانِ, فَلَا خِلَافَ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ
صَاحِبِيهِ إِذَا, لِأَنَّ الْأَمْرَ عَلَى مَا شَاهَدَ فِي زَمَانِهِ وَ لَمَّا ظَهَرَ الْفَسَادُ بَعْدَ زَمَانِهِ وَ صَارَ الْأَمْرُ إِلَى كُلِّ مُتَغَلِّبٍ فِي زَمَانِهِمَا,
⁵⁵⁹ أَجَابَ بِمَا شَاهَدَاهُ فِي زَمَانِهِمَا.

Kitâbu's-Şuf'a bölümünde görüşü yer almaktadır.

⁵⁶⁰ وَ إِنْ انْقَطَعَ الْمَثَلُ بِإِنْ لَا يَوْجَدُ فِي السُّوقِ وَجَبَ عَلَى الْغَاصِبِ قِيمَتُهُ يَوْمَ الْخُصُومَةِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ

⁵⁵⁵ el-Hudûd, s.14.

⁵⁵⁶ el-Hudûd, s.31.

⁵⁵⁷ el-Hudûd, s.70.

⁵⁵⁸ el-Hudûd, s.74.

⁵⁵⁹ el-Hudûd, s.101.

⁵⁶⁰ el-Hudûd, s.107.

Kitâbu'l-Muzâra'a bölümünde kendisinin görüşüne yer verildiğini görmekteyiz.

أَمَّا دَلِيلُ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَى أَنَّهُ غَيْرُ جَائِزٍ مَا رَوَى عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ نَهَى عَنِ الْمَخَابَرَةِ وَ هِيَ⁵⁶¹ الْمَزَاوَعَةُ.

Kitâbu'l-İkrâh bölümünde görüşünden faydalanılmıştır.

وَأَمَّا رُويَ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ: مِنْ أَنَّ الْإِكْرَاهَ لَا يَتَحَقَّقُ إِلَّا مِنَ السُّلْطَانِ إِذَا الْقُدْرَةُ بِدُونِ الْمَنْعَةِ لَا تَكُونُ إِلَّا لِلْسُّلْطَانِ فَهُوَ مَحْمُولٌ عَلَى أَنَّ ذَلِكَ مِنْ قَبِيلِ الْإِخْتِلَافِ بِالْعَصْرِ وَالزَّمَانِ لَا مِنْ قَبِيلِ الْإِخْتِلَافِ بِالْحُجَّةِ وَالْبُرْهَانِ، فَلَا خِلَافَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ صَاحِبِهِ إِذَا، لِأَنَّ الْأَمْرَ مَبْنِيَّ عَلَى شَاهِدٍ فِي زَمَانِهِ وَ لَمَّا ظَهَرَ الْفَسَادُ بَعْدَ زَمَانِهِ وَ صَارَ الْأَمْرُ إِلَى⁵⁶² كُلِّ مُتَغَلِّبٍ زَمَانًا، أَجَابًا بِمَا شَاهَدَاهُ فِي زَمَانِهِمَا.

Gasb'ın hükmü hakkında bilgi verilirken kendisinin konu hakkındaki hükmüne de yer verilmiştir. Aynı hükümde Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'in görüşü de yer almaktadır, hüküm tek cümle olduğu için diğer âlimlerin adı altında tekrar zikredilmemiştir.

وَ إِنْ انْقَطَعَ الْمَثَلُ بِأَنَّ لَا يُوجَدُ فِي السُّوقِ، وَجَبَ عَلَى الْغَاصِبِ قِيَمَتُهُ يَوْمَ الْخِصُومَةِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ، وَ يَوْمَ⁵⁶³ الْغَضَبِ عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ، وَ يَوْمَ الْإِنْقِطَاعِ عِنْدَ مُحَمَّدٍ وَ إِنْ لَمْ يَكُنْ مِثْلًا فَعَلَيْهِ قِيَمَتُهُ يَوْمَ الْغَضَبِ.

Kitâbu'l-Muzâra'a bölümünde akitin fâsitliği ile ilgili bilgi verilirken Ebû Hânîfe'nin delilinin Hadîs-i Şerîf olduğuna değinilmiştir.

أَمَّا دَلِيلُ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَى أَنَّهُ غَيْرُ جَائِزٍ مَا رَوَى عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ نَهَى عَنِ الْمَخَابَرَةِ وَ هِيَ⁵⁶⁴ الْمَزَاوَعَةُ.

⁵⁶¹ el-Hudûd, s.110.

⁵⁶² el-Hudûd, s.101.

⁵⁶³ el-Hudûd, s.107.

⁵⁶⁴ el-Hudûd, s.110.

Kitâbu'd-Diyât bölümünde görüşüne yer verilmiştir.

⁵⁶⁵ وَلَا تَتَبَّ الدِّيَّةَ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ إِلَّا مِنْ هَذِهِ الْأَحْنَاسِ الثَّلَاثَةِ: الذَّهَبُ وَ الْفِضَّةُ وَ الْإِبِلُ.

2.2.5.4.3. İmam Mâlik (ö.H. 179/M. 795) ⁵⁶⁶

Kitâbu'l-Hac bölümünde haccın yapılış şekillerinden hangisinin daha efdal olduğuna dair görüşler belirtilirken İmam Mâlik'in görüşü de belirtilmiştir.

⁵⁶⁷ وَ عِنْدَ مَالِكٍ: التَّمَتُّعُ أَفْضَلُ

Kitâbu's-Şerike bölümünde görüşüne yer verilmiştir.

⁵⁶⁸ يَجُوزُ بِالْعُرُوضِ وَ الْمَكِيلِ وَ الْمَوْزُونِ.

Kitâbu'l-Eşribe bölümünde hükmünden bahsedilirken İmam Şafii ve Muhammed'le birlikte görüşü yer almaktadır.

⁵⁶⁹ وَ قَالَ الشَّافِعِيُّ وَ مَالِكٌ وَ مُحَمَّدٌ هُوَ حَرَامٌ مُطْلَقًا.

2.2.4.4.4. Hasan el-Başrî (ö.H. 110/M.728) ⁵⁷⁰

Bâbu'l-Meşhi 'ale'l Hıffeyn bölümünde Hasan el-Başrî'den rivâyetle Rasulullah'ın mesh ettiği ifadesine yer verilmiştir.

⁵⁶⁵ *el-Hudûd*, s.120.

⁵⁶⁶ H.93 (M.712) senesinde Medine şehrinde dünyaya gelmiş olan İmam Malik'in asıl adı Malik b. Enes b. Malik b. Ebî Âmir b. Amr b. El-Hâris b. Gayman el-Asbahî'dir. İlim ehli bir âileden olan İmam Mâlik, küçük yaşta Kur'ân-ı Kerîm hıfzını tamamlamış, Medine'de diğer ilim tahsiline devam etmiştir, genç yaşta ders vermeye başlamıştır. En meşhur eseri Muvatta'dır. Daha geniş bilgi için bk. Ramazan Ögtem, *Abdulhayy el-Leknevî ve et-Ta'liku'l-Mumecced Adlı Eserinin Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017, s.49-51.

⁵⁶⁷ *el-Hudûd*, s.29.

⁵⁶⁸ *el-Hudûd*, s.58.

⁵⁶⁹ *el-Hudûd*, s.116.

⁵⁷⁰ Asıl adı Hasan b. Ebî'l-Hasen Yesâr Ebû Sa'îd el-Enşârî el-Başrî'dir(ö.H.110/M.728). Küçük yaşta Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemiştir. Tabiinden olan Hasan el-Başrî, ilim ve amel bakımından döneminin önde gelenlerinden biri olmuştur. Ashâb-ı Kirâm'dan ders almış, yüzlerce talebe yetiştirmiş, cihadlara katılmış, islama her daim hizmet etmiştir. Daha geniş bilgi için bk. ez-Zehebî *age*, C.IV, s. 563-588.

وَقَالَ الْحَسَنُ الْبَصْرِيُّ: حَدَّثَنِي سَبْعُونَ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُمْ رَأَوْهُ يَمْسَحُ عَلَى

الْحَقَائِقِ.⁵⁷¹

2.2.5.4.5. İmam Zufer (ö.H.158/M.775)⁵⁷²

Kitâbu'r-Rada'a bölümünde emzirmenin süresi hakkında görüşüne yer verildiğini görmekteyiz.

⁵⁷³وَعِنْدَ زُفَرٍ: ثَلَاثَةُ أَحْوَالٍ

Kitâbu's-Şerike bölümünde İmam Züfer'in görüşünden yararlanılmıştır.

⁵⁷⁴لَا تَجُوزُ لَأَنَّ التَّفَاصِيلَ فِيهِ يُوَدِّي إِلَى رِنَحٍ مَا لَمْ يَضْمَنْ.

2.2.5.4.6. 'Ali b. Ebî Tâlib (ö.H. 40/M.661)⁵⁷⁵

Boşanma konusu ile ilgili bir hutbesinde söylediğine yer verilmiştir.

⁵⁷⁶قَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَلَى الْمَنَبَرِ بِالْكُوفَةِ: إِنَّ ابْنِي هَذَا مُطَلَّاقٌ فَلَا تَزَوَّجُوهُ فَقَالُوا: نَزَوَّجُوهُ ثُمَّ نَزَوَّجُوهُ.

Kitâbu'l-Havâle bölümünde Ebû'l-Leys'in fetvası aracılığıyla Hz. Ali'nin başından geçen bir olay ele alınmıştır.

⁵⁷¹ *el-Hudûd*, s.18.

⁵⁷² Âlim ve evliyanın büyüklerinden olan Zufer b. Huzeyl, İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe hazretlerinin talebesidir(ö.H.158/M.775). Döneminde ilmi ve güzel ahlakıyla tanınmış ve öne çıkmıştır. Daha geniş bilgi için bk. *ez-Zehebî, age*, C.VIII, s.38-41.

⁵⁷³ *el-Hudûd*, s.31.

⁵⁷⁴ *el-Hudûd*, s.59.

⁵⁷⁵ 'Ali b. Ebî tâlib b. 'Abdul Muṭṭalib b. Hâşim b. 'Abdi Menâf b. Kusay, Hz. Peygamber'in (s.a.v) amcasının oğlu ve damadıdır. Peygamber efendimiz ismini vermiştir. İlk Müslümanlardandır, güzel yüzlüdür, cesaretiyle tanınmıştır. Daha geniş bilgi için bk. 'Ali Muḥammed eş-Şalâbî, "Ali b. Ebî Tâlib Şahsiyyetuhu ve Aşruhu", Şârika, Mektebetu's-Sahabe Yayınları, H.1425(M.2004),C.I, S.28,42.

⁵⁷⁶ *el-Hudûd*, s.34.

قَالَ فِي فِتَاوَى أَبِي اللَّيْثِ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا أَتَاعَ وَ قَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَضَيْتُ عَلَى قَضِيَّةٍ ذَهَبَ فِيهَا أَهْلِي وَ مَالِي، فَحَرَجَ إِلَى الرَّحْبَةِ فَاجْتَمَعَ عَلَيْهِ النَّاسُ، فَقَالَ: ذِمَّتِي بِمَا أَقُولُ رَهِينَةً وَ أَنَا بِهِ زَعِيمٌ، إِنَّ مَنْ صَرَحْتَ لَهُ⁵⁷⁷ الْعَبْرُ عَمَّا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْمَثَلَاتِ حَجَزَهُ التَّقْوَى مِنْ تَفْهَمِ الشَّبَهَاتِ...

2.2.5.4.7. İmam Muḥammed (ö.H.189/M.805)⁵⁷⁸

Kitâbu'l-Kefâle bölümünde İmam Ebû Hanîfe ile birlikte bir görüşüne yer verilmiştir.

⁵⁷⁹ و أما ركنها: فهو الإيجاب و القبول عند أبي حنيفة و محمد رحمهما الله.

Kitâbu's-Şuf'a bölümünde Ebû Hanîfe, İmam Yûsuf'un görüşlerine yer verildikten sonra kendisinin görüşü de ifade edilmiştir.

وَ إِنْ انْقَطَعَ الْمَثَلُ بِأَنَّ لَا يُوْجَدُ فِي السُّوقِ وَحَبَّ عَلَى الْعَاصِبِ قِيَمَتُهُ يَوْمَ الْخُصُومَةِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ , وَ يَوْمَ الْعَصَبِ عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ، وَ يَوْمَ الْإِنْقِطَاعِ عِنْدَ مُحَمَّدٍ وَ إِنْ لَمْ يَكُنْ مِثْلًا فَعَلَيْهِ قِيَمَتُهُ يَوْمَ الْعَصَبِ.⁵⁸⁰

Kitâbu İhyâi'l-Mevât bölümünde Ebû Yûsuf'la birlikte görüşüne yer verilmiştir.

وَ مِثْلُ انْقِطَاعِ الْمَاءِ عَنْهَا وَ لَا يَكُونُ مُلْكُهَا مَعْلُومًا؛ وَ تَكُونُ بَعِيدَةً مِنَ الْعَامِرِ بَعِيدًا يَقْطَعُ السَّمَاعُ عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ وَ⁵⁸¹الْإِنْتِفَاءُ عِنْدَ مُحَمَّدٍ.

⁵⁷⁷ el-Hudûd, s.75.

⁵⁷⁸ Asıl adı Muḥammed b. Ḥasen b. Ferḳad Ebû 'Abdillâh eş-Şeybânî'dir. İmam Muḥammed olarak şöhret kazanmış, İmam-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin talebelerindendir. İlmin beşiği diye tabir edilen Kûfe'ye yetişmiştir. İmam Mâlik'ten ders almıştır. Oldukça mütevazı bir yapıya sahip olan imam, derin fıkhi bilgi sahibidir. Daha geniş bilgi için bk. Ali Ahmed en-Nûr, "Muḥammed b. Ḥasen eş-Şeybânî Nâbigatu'l-Fıkhi'l-İslâmîyyi", Şam, Dârul-Ḳalem Yayınları, H.1414(M. 1994), s. 24-35.

⁵⁷⁹ el-Hudûd, s.70.

⁵⁸⁰ el-Hudûd, s.107.

⁵⁸¹ el-Hudûd, s.115.

2.2.5.4.8. İmam Yûsuf (ö.H.182/M.798) ⁵⁸²

Kitâbu's-Şuf'a bölümünde görüşüne yer velirdiği görülmektedir.

وَ إِنْ انْقَضَعَ الْمَثَلُ بِأَنْ لَا يُوجَدُ فِي السُّوقِ وَجَبَ عَلَى الْغَاصِبِ قِيَمَتُهُ يَوْمَ الْحُصُومَةِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ , وَ يَوْمَ الْعَصَبِ عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ ⁵⁸³

Kitâbu İhyâi'l-Mevât bölümünde görüşüne yer verilmiştir.

⁵⁸⁴ وَ فِي رِوَايَةٍ أُخْرَى عَنْ أَبِي يُوسُفَ: إِنَّ الْبَعْدَ مَقْدَرٌ يَقْدَرُ غُلُوقٌ وَ الْقُرْبُ بِأَقْلٍ مِنْ ذَلِكَ

2.2.5.4.9. Diğer Âlimler

Kitâbu's-Şerike adlı bölümde konunun sıhhat şartı ile ilgili Ebu'l-Hasen el-Kerhî (ö.H. 340/M.952) ⁵⁸⁵ nin görüşüne değinilmiştir.

وَ قَالَ الشَّيْخُ أَبُو الْحَسَنِ الْكَرْجِيُّ فِي مُحْتَصَرِهِ: وَ شَرَطُ صِحَّةِ الْمَفَاوِضَةِ أَنْ يَكُونَ فِي جَمِيعِ التَّجَارَاتِ وَ لَا يَخْتَصُّ أَحَدُهُمَا ⁵⁸⁶ بِتِجَارَةٍ دُونَ شَرِيكِهِ, وَ أَنْ يَكُونَ كُلُّ مَا يَلْزِمُ أَحَدَهُمَا مِنْ حُقُوقٍ مَا يَتَجَرَّانِ فِيهِ لِأَمْرًا لِلْآخَرِ...

Kitâbu's-Şerike'de el-Cevherî'nin (ö.H.393/M.1003) ⁵⁸⁷ görüşüne yer verilmiştir.

⁵⁸⁸ فَقَالَ: وَ شَرِكَةُ الْعَنَانِ أَنْ يَشْتَرِكَا فِي شَيْءٍ خَاصٍّ دُونَ سَائِرِ أَمْوَالِهِمَا فَكَأَنَّهُ عَنِ هُمَا شَيْءٍ فَاشْتَرَاؤُهُ مُشْتَرَكَيْنِ فِيهِ.

⁵⁸² Müctehid, hadis âlimi, kadı, olan imam Ebû Yûsuf'un asıl adı Ya'kûb b. İbrâhim b. Hâbîb b. Hûbeyş b. Sa'd b. Buceyr b. Mu'âviye el-Ensârî el-Kûfî'dir (ö.H.182/M.798). İmâm-ı 'Âzam Ebû Hanîfe hazretlerinin talebesi olan İmam Yûsuf hocasının yolundan gitmiş, hükümlerinde hocasının görüşlerine bakarak hareket etmiştir. İlimce yüksek derecelere nail olmuştur. Daha fazla bilgi için bk. ez-Zehebî age, C.VIII, 535-543.

⁵⁸³ el-Hudûd, s.107.

⁵⁸⁴ el-Hudûd, s.115.

⁵⁸⁵ Haneî fikhî şeyhi, Irak müftüsü olan el-Kerhî'nin asıl adı Ebû'l-Hasen 'Ubeydullah b. Huseyin b. Dellâl el-Bağdâdî el-kerhî'dir. (ö.H. 340/M.952) Bağdar âlimlerinden olan el-Kerhî, pek çok öğrenci yetiştirmiş, talebeleri bölgede yayılmış, el-Kerhî'nin adı da talebeleriyle birlikte duyulmuştur. İbadete düşkün, fakirliğe karşı sabırlı bir âlimdir. Daha geniş bilgi için bk. ez-Zehebî, age, C. XV, s. 426,427.

⁵⁸⁶ el-Hudûd, s.55.

⁵⁸⁷ Asıl adı İsmâ'il b. Hammâd et-Turkî el-Lugavî el-Cevherî'dir. Meşhur eş-Şihâh adlı lugatın müellifidir. Irak'da Arapça tahsil etmiştir. İlim için farklı yerlere seyahatlerde bulunmuştur. Daha geniş bilgi için bk. İbnu'l-İmâd, age, C.IV, s.497,498.

⁵⁸⁸ el-Hudûd, s.58.

Kitâbu's-Şerike'de görüşüne başvurulmuş âlimlerden biri de et-Taḥâvî'dir (ö. H. 321/ M. 933).⁵⁸⁹

إِنَّ الْعَنَانَ قَدْ يَكُونُ عَنَانًا فَأَمَّا الْمَفَاوِضَةُ بَيْنَهُمَا، فَهِيَ أَنْ يَكُونَ جَمِيعًا مِنْ أَهْلِ الْكِفَالَةِ، وَأَنْ يَشْتَرَطَ مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى بَيْنَهُمَا نَصْعَيْنِ... وَأَمَّا الْعَنَانُ فَيُحْجَرُ، سَوَاءً كَانَا مِنْ أَهْلِ الْكِفَالَةِ، أَوْ لَا، لَكِنْ الشَّرْطُ أَنْ يَكُونَا مِنْ أَهْلِ التَّوَكُّلِ.⁵⁹⁰

Kitâbu Edebi'l-Kâzî bölümünde İmam Pezdevî'nin (ö.H.482/M.1089)⁵⁹¹ görüşüne yer verilmiştir.

⁵⁹² قَالَ الْإِمَامُ عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: إِنَّهُ يَنْقُذُ فِيمَا ارْتَضَى أَيْضًا

Yine Kitâbu Edebi'l-Kâzî bölümünde Muhammed b. Şucâ'ın (ö.H.266/M.880)⁵⁹³ Nevâdir adlı eserinde Bîşr b. Gıyâs'ın (ö.H.218/M.833)⁵⁹⁴ görüşü ifade edilmiştir.

فِيهِ كَلَامٌ بَيْنَ الْمَشَايِخِ: ذَكَرَ مُحَمَّدُ بْنُ شُجَاعٍ فِي نَوَادِرِهِ سَمِعْتُ بِشْرَ بْنَ غِيَاثٍ يَقُولُ: أَرَى الْحَجَرَ عَلَى ثَلَاثَةِ فُقَيْهِ فَاسِقٍ وَ طَيِّبٍ جَاهِلٍ مَكَارٍ مُفْلِسٍ ثُمَّ قَالَ ابْنُ شُجَاعٍ: وَ لَا بَأْسَ بِأَنْ يُسْتَفْتَى مِنَ الْفُقَيْهِ الْفَاسِقِ إِذْ هُوَ يَجْتَهِدُ فِي الْإِحْتِرَازِ ⁵⁹⁵ عَنْ تَخْطِئَةِ الْفُقَهَاءِ، فَيُسْعَى فِسَ الصَّوَابِ.

⁵⁸⁹ Mısır diyarının fakihi, hadis âlimi olan Tahavî'nin asıl adı Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Seleme b. 'Abdi'l-Melik el-Ezdî el-Mısrî et-Tahavî'dir. Dönemin önemli hocalarından ders almış, Hadis ve fıkıh ilimlerinde öne çıkmıştır. Daha geniş bilgi için bk. ez-Zehebî, *age*, C.XV, s. 27-33.

⁵⁹⁰ *el-Hudûd*, s.60.

⁵⁹¹ Hanefî mezhebinin önemli âlimlerinden olan el-Pezdevî'nin asıl adı Muhammed b. Hüseyin b. 'Abdulkirim b. Mûsa b. Mücâhid en-Nesefî el-Pezdevî'dir. Kendisine Sadru'l-İslâm lakabı verilmiştir. Kadılık vazifesini yerine getirmiştir. Usul ve Furu' alanında da eserler vermiştir. Daha geniş bilgi için bk. ez-Zehebî, *age*, C.XIX, s. 49.

⁵⁹² *el-Hudûd*, s.79.

⁵⁹³ Asıl adı Ebû 'Abdillâh el-Bağdâdî el-Hanefî aş-Şuca' dır. İbn eş-Selcî olarak bilinmektedir. Hanefî fakihi, kelam ve hadis âlimidir. İbadet ehli olan eş-Şuca' secde halinde iken vefat etmiştir. (ö.H.266/M.880). ez-Zehebî, *age*, C.XII, s. 379,380.

⁵⁹⁴ Asıl adı Ebû 'Abdirrahman Bîşr b. Gıyâs b. Ebî Kerîme el-Bağdâdî el-Merîsî olan Gıyâs, fakihiğin önde gelenlerindendir. İmam Ebû Yûsuf'un öğrencisidir. Hz.Ömer'in erkek kardeşi Zeyd b. Hattab'ın kölesinden birinin soyundandır. Kelam ilmi ile meşgul olmuş, bu meşguliyetinden dolayı dönemin âlimleri tarafından sert şekilde eleştirilene maruz kalmıştır. Daha geniş bilgi için bk. ez-Zehebî, *age*, C.X, s.199-202.

⁵⁹⁵ *el-Hudûd*, s.79.

Aynı şekilde yine Kitâbu Edebi'l-Kâzî bölümünde İmam Serahsî'nin (ö.H. 483/M.1090)⁵⁹⁶ görüşüne de yer verildiğini görmekteyiz.

و قَالَ تَمَسُّ الْأَئِمَّةَ السَّرْحَسِيَّ: وَرَوَى أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: لَعَنَ اللَّهُ
الْمُرَثَّيْنِ وَ الْمُرَثَّيْنِ فِي النَّارِ.⁵⁹⁷

Kitâbu Edebi'l-Kâzî bölümünde Muṭarrizî'nin(ö.h 610/M.1213)⁵⁹⁸ el-İzâh adlı eserinden örnekle açıklama yapılmıştır.

و قَالَ الْمَطَرِيُّ فِي الْإِيضَاحِ: الْقَرْيَةُ فِي الْأَصْلِ أَوَّلُ مَا يَسْتَنْبِطُ مِنَ الْبَيْتِ وَ هِيَ فَعْلِيَّةٌ بِمَعْنَى مَفْعُولَةٍ جَعَلْتُ اسْمًا الْبَيْتِ مِنْ
قَرْحَتِهَا إِذَا حَفَرْتَهَا ثُمَّ سَمَوُا الْمَاءَ بِذَلِكَ لِمَلَابَسَةِ بَيْنَهُمَا ثُمَّ قَالُوا فَلَانَ حَسَنَ الْقَرْيَةِ إِذَا ابْتَدَعَ شَعْرًا أَوْ خَطْبَةً فَأَجَادَ
فَاسْتَعَارَ وَ هَا لِلطَّبْعِ وَ هِيَ مِنْ مُسْتَعَارِ الْجَزَارِ لِأَنَّ أَصْلَ الْقَرْحِ الْجَرْحُ وَ الشَّقُّ وَ مِنْهُ الْقَارِحُ وَ هُوَ الْقَرْسُ الَّذِي قَرَحَ بِأَنَّهُ
أَيُّ شَقٍّ.⁵⁹⁹

Yine Kitâbu Edebi'l-Kâzî bölümünde en-Nâşihî'nin(ö.H.440/M. 1048)⁶⁰⁰ görüşüne yer verildiğini görmekteyiz.

⁵⁹⁶Asıl adı Ebû Bekr Şemsu'l-Eimme Muḥammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî'dir(ö.H.483/M.1090). Hanefî fakîhi olan es-Serahsî el-Mebşûṭ adlı eseriyle tanınmıştır. Daha geniş bilgi için bk. Muhammed Hamîdullah "Şemsuleimme Serahsî", *DİA*, İstanbul, 2009, C.XXXVI, s.544-547.

⁵⁹⁷*el-Hudûd*, s.80.

⁵⁹⁸Asıl adı Nâşir b. 'Abdî'sseyyid b. 'Ali el-Muṭarrizî el-Ḥavârizmî Ebû'l-Feth 'dir. Fakih, edip, dil bilimcidir. el-Mişbâh fî'n-Nahv ve el-İzâh fî Şerhi'l-Maḳâmât Lil-Ḥarfîrî adlı eserleri tanınmış eserlerindendir. Daha geniş bilgi için bk. Rıza Kaḥḥâle, *age*, Beyrut, er-Risale Yayınları, H.1414 (M. 1993), C.IV, s.9.

⁵⁹⁹*el-Hudûd*, s.84.

⁶⁰⁰Asıl adı 'Abdullah b. Huseyn Ebû Muḥmmmed en-Nâşihî'dir. Ḥorasan baş kadısı olarak görev yapmıştır. Döneminin Hanefî âlimi, müçtehidî, ilim meclisi sahibi bir zattır. Daha geniş bilgi için bk. 'Abdu'l-Kâdir b. Muḥammed el-Kureşî, "*el-Cevâhiru'l-Muẓiyye fî Ṭabaḳâti'l-Hanefiyye*", Riyad, Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabîyye, H. 390(M.1134), C.II, s.305,306, el-Ḥaṭîb el-Bağdâdî, "*Tariḥu Bağdâd ve Medîneti's-Selâm*", Beyrut, Dâru'l-Ğarbi'l-İslamî, H.1422(M.2001), C.XI, s.106.

⁶⁰¹ و إن كان القاضى الخوارج من أهل الجماعة و العدل و قال الناصحى: فى تهذيب أدب القاضى للخصاف

⁶⁰² فقضى

Kitâbu'z-Zebâih bölümünde boğaz kelimesi anlatılırken el-
Kudûrî'nin(ö.H.428/M.1037)⁶⁰³ görüşüne yer verilmiştir.

⁶⁰⁴ و ذكر القدوري فى شرح مختصر النخعي: أن الحلقوم مجرى النفس، و المريء مجرى الطعام و الودجين مجرى الدم

⁶⁰¹ Haneî âlimi ve muhaddis olan el-Haşâf'ın asıl adı Ahmed b. 'Amr b. Muheyr eş-Şeybânî Ebû Bekr'dir. el- Haşâfî olarak tanınmaktadır. Âlim, fâzıl, salih, fakih bir zâttır. El-Hayl, Şurûtu'l-Kebîr gibi pek çok eseri vardır. Daha geniş bilgi için bk. ez-Zehebî, *age*, C.XIII, s. 123,124.

⁶⁰² *el-Hudûd*, s.85.

⁶⁰³ Asıl adı Ebu'l Huseyn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Ca'fer b. Hamedân el-Bağdâdî el-Kudûrî'dir. Haneî âlimidir. Güvenilir, nâmî yayılmış, sivri dilli bir şahsiyettir. Daha geniş bilgi için bk. ez-Zehebî, *age*, C.XVII, s. 574,575.

⁶⁰⁴ *el-Hudûd*, s.112.

SONUÇ

Yüce Allah (c.c) gönderdiği kitaplar ve peygamberler aracılığıyla insanların uyması ve sakınması gereken kuralları bildirmiştir. İslâmiyetle ve Hz. Peygamberle (s.a.v) bu hukuki ve ahlaki kurallar ve kaideler toplumun maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak için yinelenmiştir. İslâmiyetin geniş coğrafyalara yayılmasından sonra fıkıh eserlerine olan ihtiyaç ortaya çıkmıştır.

‘Alâaddin el-Muşannifek’in kaleme aldığı el-Ḥudûd ve’l-Aḥkâmu’l-Fıkḥiyye adlı eser de bu yönde kaleme alınmış eserlerdendir. Diğer fıkıh eserlerinden farklı olarak ‘Alâaddin el-Muşannifek bu eserinde Hanefî Fıkıh kitaplarındaki bölümlerde başlık olarak kullanılan kelimeleri incelemiş, bu kelimeler hakkında bilgi vermeye ağırlık vermiştir.

Metodolojik açıdan ele aldığım bu eseri iki bölümde inceleme gayreti içerisinde oldum. Birinci bölümde ‘Alâaddin el-Muşannifek’in hayatı, yaşadığı dönemin siyasi, sosyal ve kültürel özellikleri ve eserleri hakkında bilgi verdikten sonra ikinci bölümde el-Ḥudûd ve’l-Aḥkâmu’l-Fıkḥiyye hakkında genel bilgiler verip sonrasında eserdeki bölümleri farklı konu başlıkları altında incelemeye çalıştım.

Eser muhtasar olup Âyet-i Kerîmelerden, Hadîs-i Şeriflerden bolca istişhad mevcuttur. Birkaç yerde şiirle istişhad edilmiştir. Atasözlerinden istişhada ise rastlanılmamıştır. Örnekler verilirken genellikle kolay ve anlaşılır örnekler tercih edilmiştir. Eserin dili genel olarak sade ve anlaşılırdır ancak bazı bölümler ise gramer ve fıkıh bilgisi gerektirmektedir.

KAYNAKÇA

- ‘AZZE, Kuseyyir. *Dîvânu Kuseyyir ‘Azze*. Beyrut: Dâru’s-Sekâfe, 1971.
- AKALIN, Şükrü Haluk ve Süleyman Aliyarlı. *Türkler*. Cilt IX, *Türkler içinde*, 408-446. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- ALSHEIKH, Mohammed. «Musannifek’in Şerhul-Hidâye Adlı Eserinin Kitâbu’t-Tahâre ve Kitâbu’l-Hukuk ve Kitabu’l-İstihkak Adlı Bölümlerinin Tahkiki ve Değerlendirilmesi.» *Yüksek Lisans Tezi*. Konya, 2016.
- BAŞOĞLU, Tuncay. «Fıkıh Usûlünde Fahreddîn er-Râzî Mektebi.» *İslâm Araştırmaları Dergisi*, no. 34 (2015): 183-187.
- BEDAVA, Abdullah. «Alaaddin Ali b. Muhammed el-Bistâmî Musannifek’in Kaside-i Bürde Şerhi’nin Tahkiki.» *Yüksek Lisan Tezi*. İstanbul, 2012. 22-27.
- BEKDEMİR, Sezayi. «Sadruşşerîa’nın Usulcülüğü/Hukukçuluğu.» *Doktora Tezi*, 2017: 76.
- ÇALDAK, Hüseyin. «Necmeddn Ali b. Ömer el-Kâtîbî el-Kazvînî Hayatı Eserleri ve Şemsiyyesi.» *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1999: 497-506.
- ÇELEBÎ, Kâtip. *Keşfü’z-Zünûn ‘an Esâmî’l-Kutub ve’l-Funûn*. Cilt II. İstanbul: Dâru İhyâi’t-Turasi’l-Arabî, 1941.
- ÇELİK, Yüksel. «Seyyid Şerif Cürcânî’nin Arap Dili ve Belâğatı Alanındaki Çalışmaları.» *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, no. 16 (2015): 190-194.
- ÇÖĞENLİ, M. Sadi. *Mutarrizî*. Cilt XXXI, *DİA içinde*, yazar M. Sadi Çöğenli, 376. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- DURMUŞ, İsmail. «Kays b. Hatîm.» *DİA içinde*, yazar İsmail Durmuş, 92-93. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- ed-DÂRİMÎ, ‘Abdullah b. ‘Abdurrahman. *el-Musnedu’l-Câmi*. Beyrut: Müessesetu’r Risale Yayınları, 1998.
- EFENDİ, Edirneli Mecdi. *Şakâyık-ı Numâniye Tercümesi*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- EKER, Aytaç, ve Fevzi DEVRİM. «Sâdeddîn Teftazânî.» *Yeni Rehber Ansiklopedisi içinde*, yazar Aytaç Eker ve Fevzi Devrim, 92-93. İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, 1993.

- el-‘ACLÛNÎ, İsmâ‘îl b. Muḥammed. *Keşfu’l-Ḥafâ ve Muzîlu’l-İlbâs ‘Ammâ İštehera min el-Eḥâdîsi ‘ale’s-Sunneti’n-Nâs*. Cilt I. Dimeşk: Dâru’l-Kutubi’l-Mısriyye, 1932.
- el-BAGDÂDÎ, el-Ḥaṭîb. *Tarîḥu Bağdâd ve Medîneti’s-Selâm*. Cilt XI. Beyrut: Dâru’l-Ġarbi’l-İslâmî, 2001.
- el-BAGDÂDÎ, İsmail Paşa. *Esmâu’l-Müellifîn*. Cilt II. İstanbul: Maarif Vekâleti Yayın, 1955.
- . *Hediyyetu’l-‘Arifîn Esmâu’l-Muellifîn ve Âsâru’l-Muşannifîn*. Cilt I. İstanbul: Maarif Vekâleti, 1951.
- . *İzâḥu’l-Meknûn fî’z-Zeyli ‘alâ Keşfi’z-Zunûn ‘an Esmâi’l-Kutubi ve’l-Funûn*. Cilt I. İstanbul: Dâru İhyâi’t-Turasi’l-Arab, 1945.
- el-BUḤÂRÎ, Muḥammed b. İsmâ‘îl. *Saḥîḥu’l- Buḥârî*. Riyad: Dâru’l-Hadâra, 2015.
- el-CEVHERÎ, İsmâ‘îl b. Ḥammâd. *Tâcu’l-Luġa ve Şiḥâḥu’l- ‘Arabiyye*. Kahire: Dâru’l-Hadis Yayınevi, 2009.
- el-ĶÂRÎ, ‘Ali b. Sultan Muḥammed. *Mirḳâtu’l-Mefâtîḥ Şerḥu Mişkâtu’l-Meşâbîḥ*. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l İlmiyye, 2001.
- el-ĶUREŞÎ, ‘Abdu’l-Ķâdir b. Muḥammed. *el-Cevâhiru’l-Muẓiyye fî Tabakâti’l-Ḥanefiyye*. Cilt II. Riyad: Dâru İhyâi’l-Kutubi’l-Arabiyye, 1134.
- el-MUŞANNİFEK, ‘Alâaddin ‘Ali b. Muḥammed el-Bistâmî eş-Şaḥrûdî. *el-Ḥudûd ve’l-‘Aḥkâm Fıkhiyye*. Beyrut: Dâru’l-Kutubu’l-Arabî, 1991.
- en-NİŞABÛRÎ, Ebu Ḥuseyn Müslim b. Ḥaccâc b. Müslim el-Ḳuşeyrî. *Şaḥîḥ-u Muslim*. Riyâd: Dâru’l-Hadara, 2015.
- en-NÛR, Ali Ahmed. *Muḥammed b. Ḥasen eş-Şeybânî Nâbigatu’l-Fıkhi’l-İslâmîyyi*. Şam: Dâru’l-Ḳalem Yayınları, 1994.
- ERSÖNMEZ, Hüseyin. «Arap Gramerinin Gelişim Sürecinde Mısır Dil Ekolü II.» *Mîzanü’l-Hak İslâmî İlimler Dergisi*, 2017: 36-38.
- eş-SALÂBÎ, ‘Ali Muḥammed. *Ali b. Ebî Tâlib Şaḥsiyyetuhu ve ‘Aşruhu*. Cilt I. Şâriḳa: Mektebetu’s-Sahabe Yayınları, 2004.
- es-SÂMİRRÂÎ, Yûnus Aḥmed. *Şu‘arau ‘Abbâsiyyûn*. Cilt I. Beyrut: Mektebetu’n Nahda el-Arabiyye Yayınları, 1990.
- es-SEḤAVÎ, Şemseddîn Muḥammed b. ‘Abdurrahman. *Dav‘u’l-Lâmî’ li Ehli’l-Ḳarni’t-Tasi’*. Cilt IX. Beyrut: Dâru’l-Cîl, 2003.

- es-SERAHSÎ, Ebû Bekr Muhammed b. Aḥmed b. Ebî Sehl. *el-Mebsûṭ*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1993.
- es-SİCİSTÂNÎ, Ebû Dâvud b. Süleyman. *Sunenu Ebî Dâvud*. Beyrut: Dâru'r Risâle, 2009.
- es-SUYÛTÎ, Celâleddîn 'Abdurrahman. *Buḡyetu'l-Vu'ât*. Cilt II. Kahire: Dâru'l-Kutubi'i-İlmiyye, 1965.
- es-SUYÛTÎ, Celâleddîn. *ed-Durraru'l-Munteşira fi'l-Eḥâdis-i'l-Müşteḥira*. Riyad: Melik Suud Üniversitesi Kütüphane İşleri Dekanlığı Yayınları, 1983.
- eş-ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. 'Ali. *el-Bedru't-Talî' bi Meḥâsini men Ba'de'l-Ḳarni's-Sabî'*. Kahire: Daru'l-Kutubu'l-İslami, 1929.
- et-TENÛHÎ, el-Ḳâdî Ebî 'Ali el-Muḥassin b. 'Ali. *Kitâbu'l-Ferec Ba'de'ş-Şidde*. Beyrut: Dâru Sâdır, 1978.
- et-TİRMİZÎ, Muhammed b. 'Îsâ. *el-Câmi'u'l-Kebîr*. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1996.
- et-TİRMİZÎ, Muhammed b. 'Îsa. *Sunenu Tirmizî*. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1996.
- ez-ZEHEBÎ, İmam Şemseddîn b. Aḥmed b. 'Osman. *Siyeru 'A'lâmu'n-Nubelâ*. Cilt VI. Beyrut: er Risale Yayınları, 1981.
- GAZALÎ, İmam. *İhyâu 'Ulûmiddîn*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2005.
- GÖLCÜK, Şerafettin. *Kelam Tarihi*. İstanbul: Esra Yayınları, 2016.
- ḤABBÂN, Ebû Hâtim Muhammed İbn. *Şaḥîḥu İbn.Ḥabbân*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2004.
- ḤALLÎḲÂN, İbn. *Vefeyâtu'l-'Ayân*. Cilt II. Beyrut: Dâru Sâdır, 1212-1283.
- ḤAMÎDULLAH, Muhammed. *Şemsuleimme Serahsî*. Cilt XXXVII, *DÎA* içinde, yazan Muhammed Hamîdullah, 544-547. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- HAZER, Dursun. «Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları.» *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002: 285-290.
- HIZLI, Mefail. «Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler.» *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XVII, no. I (2008): 30-37.

- İBN-MÂCE, Ebû ‘Abdullah Muḥammed b. Yezîd b. Sünenu ibn Mâce. Riyad: Mektebetu’l-Ma‘ârif, 2015.
- İBNU'L-‘Îmâd. *Şezerâtu’z-Zeheb fî Aḥbâri men Zeheb*. Cilt IX. Beyrut: İbnu Kesîr Yayınevi, 1986.
- İLHAN, Mevlüt. «Mütercimi Belli Olmayan Mensur Bir Kasîde-i Emâlî Tercümesi.» *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature* I, no. I (2015): 10-11.
- İNALCIK, Halil. *Mehmed II*. Cilt XXVIII, *DİA* içinde, yazar Halil İnalcık, 407. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- IRMAK, Mustafa. «Bir Belâgat Kitabı Olarak Mutavvel ve Osmanlı Medreselerinde Okunuş Biçimi Üzerine Bir Risâle.» *M.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul: 173-174.
- KAHĤÂLE, Ömer Rıza. *Mu‘cemu’l-Muellifîn*. Cilt VII. Beyrut: İhyau’t-Turasi’l-Arabi, 1993.
- . *Mu‘cemu’l-Muellifîn Terâcimu Musâmifi’l-Kutub el-‘Arabî*. Cilt IV. Beyrut: er-Risale Yayınlar, 1993.
- KARABİBER, Namık Kemal. «İmam Şafîi’nin Ehl-i Beyt ve İlk Halifelerle İlgili Tasavvuru Algısı.» *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* IX, no. 1 (2009): 99-100.
- KARAMAN, Sibel, ve Yusuf AKBULUT. «Biçim ve Usûl açısından ‘Abdulkâdir Merâgî’nin Kârları.» *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, no. 26 (2009): 381-388.
- KAYADİBİ, Fahri. «Fatih Sultan Mehmet Döneminde Eğitim ve Bilim.» *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, no. 8 (2003): 2,6,817.
- KOMİSYON. *Kur’ân-ı Kerîm Meâlî*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- . *Türkler*. Cilt IX. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- KOMİSYON, *Rehber Ansiklopedisi. Sâdeddîn Teftazânî*. Cilt XVII. İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, 1993.
- KÜÇÜK, Harun. «Fahreddin er-Râzî ve Uluḥiyyet Anlayışı.» *Yüksek Lisans Tezi*, 2008: 3-8.

- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf. *Karamânî Mehmed Paşa*. Cilt XXIV, *DİA* içinde, yazar Yusuf Küçükdağ, 450. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- MAYDAER, Saadet. «XVI. Yüzyılda Bir Osmanlı Müderrisi Mevlâna Muslihiddin Efendi ve Mirası.» *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XX, no. I (2011): 131.
- NASRUDDİN, Muhammed. «el-‘İbab fî Şerhi Lubabî'l ‘İ‘rab.» *Doktora tezi*, 2000: 7.
- NUVEYHID, Âdil. *Mu‘cemu’l-Müfessirîn*. Beyrut: Müessesetu Nuveyhid es-Sekafiyye, m.1983.
- ÖGTEM, Ramazan. «Abdulhayy el-Leknevî ve et-Ta‘lîku’l-Mumecced Adlı Eserinin Değerlendirilmesi.» *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul, 2017. 49-51.
- ÖNGÖREN, Reşat. *Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeyniler*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- ÖZARSLAN, Selim. «Selçuklu Dönemi Kelamcılarında Pezdevî ve İslam Düşüncesine Katkıları.» *II. Uluslararası Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu*. Konya: Selçuklu Belediyesi Yayınları, 2013. 227-229.
- ÖZCAN, Halil. «Sa‘âdeddîn Teftazânî ve İrşâdu’l-Hâdî Adlı Eseri.» *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, no. 20 (2008): 214-215, 219.
- ÖZDEMİR, Abdurrahman. «Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesinde Bulunan Arap Dili ve Belâgatına Dair Yazmalar.» *Nüşa Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2007: 24-99.
- ÖZDEMİR, Saadettin. «Ahlak Kitaplarımız.» *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2009: 168.
- ÖZTUNA, Yılmaz. *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi*. Cilt II. İstanbul: Ötüken, 1983.
- PEKCAN, Ali. «İmâmı Azam Ebû Hanîfe.» *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2012: 11-17.
- SÂMÎ, Şemseddîn. *Kamusu’l-‘A‘lâm*. Cilt IV. İstanbul: Mihran Yayınevi, 1311.
- SANCAKLI, Saffet. «Begavî ve Hadis Sahasındaki Çalışmaları.» *Diyanet İlmî Dergi* 34, no. 3 (1998): 86-88.
- SÜREYYA, Mehmed. *Sicill-i Osmânî*. Cilt I. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

- ŞAHİN, Naim. «Türk Mantıkçıları.» *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, no. 17 (2005): 55-70, 346.
- ŞİMŞİRGİL, Ahmet. *Kayı*. Cilt II. İstanbul: Timaş Yayınları, 2017.
- TAHİR, Bursalı Mehmed. *Osmanlı Müellifleri*. Cilt I. İstanbul: Meral Yayınevi, 1975.
- TARI, Nihat. «Teftazânî ve Sa‘dî’nî Adlı Şerhi.» *Yüksek Lisans Tezi*, 2015: 44-45.
- TAŞDELEN, Sinan. «Musannifek Alaaddin Ali b. Muhamed’in Mevânâ’nın Mesnevî’si İle İlgili Risâlesi.» *Doktora Tezi*, 2007: 10-38.
- TAŞKÖPRÜZÂDE, Ahmed b. Mustafa. *Miftâhu’s-Sa‘âde ve Mısbâpu’s-Siyâde fî Mevzu‘âtı’l ‘Ulûm*. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1985.
- TEMİZEL, Ali. *Mevlânâ Çevresindekiler, Mevlevîlik ve Eserleriyle İlgili Eski Hafli Türkçe Eserler*. Konya: Selçuk Üniversitesi Mevlana Araş. ve Uyg. Merkezi, 2009.
- TUZCU, Kemal. «Bir Emevî Şâiri Kuseyyir ‘Azze.» *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 44, no. I (2004): 17-30.
- TÜLÜCÜ, Süleyman. *Nâbigâ ez-Zubyânî*. Cilt XXXII, *DİA* içinde, yazar Süleyman Tülücü, 263. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- ULUSOY, Ahmet. «Kuruluşundan 17.Yüzyıla Kadar Osmanlı Medreselerinde Eğitim Öğretim Faaliyetleri.» *Yüksek Lisans Tezi*, 2007: 50-67.
- YALAR, Mehmet. «XV. Yüzyıl Bursa Âlimleri ve Arap Diline Katkıları.» *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XI, no. 2 (2002): 107.
- YAŞAROĞLU, M.Kâmil. «Musannifek.» *DİA* içinde, yazar M.Kâmil Yaşaroğlu, 30. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- YILMAZ, Coşkun. «Siyâsetnâme.» *DİA* içinde, 307. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.

İNDEKS

Şahıs Adları

- ‘Alâaddin ‘Ali b. Muhammed el-Bisâmî eş-Şahrûdî el- el-Muşannifek, 9, 11, 13,14,15, 16, 18,20, 21,23, 24, 25, 26, 27, 29, 32
‘Abdu’l-Ğanî el-Ğuneymî el-Meydânî, 37
‘Abdu’l-Mecîd b. Muḥarrem es-Sivâsî, 30
‘Abdul ‘Azîz b. Muhammed b. ‘Abdul ‘Azîz el-Ebherî, 20
‘Abdulkâdir Merâgi, 11
‘Abdurrahman b. ‘Ali b. Muhammed b. el-Cevzî, 32
‘Ali b. Ebî Tâlib, 105
‘Ali b. Muhammed el-Pezdevî, 39
Adûdüddîn İcî, 18
Aḥmed b. Hanbel, 39
Aḥmed Kazvînî, 20
Ahmed Yahya b. Hüseyin Muhammed, 37
Ahmet Cevdet Paşa, 12
Akşemseddîn, 12
- Ali Kuşçu, 12, 13
Batlamyus, 12
Bîşr b. Gıyâs, 39
Burhânu’Şerî‘a Maḥmûd b. Sadru’ş-Şerî‘a el-Evvel ‘Ubeydullaḥ el-Maḥbûbî el-Ḥanefî, 23
Burhânu’ş-Şerîa Maḥmûd b. Sadru’ş-Şerîa, 29
Ca‘fer et-Tâhâvî, 39
Celâleddîn Muhammed b. ‘Abdurrahmân Haṭîb el-Ḳazvînî, 24
Celâleddîn Yûsuf el-Evbehî, 18, 19
Celâleddîn Ebû Tâhir, 20
Cemâleddîn Aksarâyî, 27
Cevherî, 44
Ebû ‘Abdullah b. Muhammed b. Muhammd er-Râzî et-Taḥtânî, 22
Ebû ‘Abdullaḥ Muhammed b. Ömer b. Hüseyin b. Ḥasan b. ‘Ali, 15
Ebû ‘Abîd, 39
Ebû ‘Amr ‘Oṣman b. Ömer b. Ebî Bekr, 26
Ebû Amr b. Cemâluddîn b. Ḥâcib, 38
Ebû Bekr ‘Abdulkâhir ‘Abdurrahman b. Muhammed el-Cürcânî, 25
- Ebû Bekr ‘Alâaddîn Muhammed b. Aḥmed Ebî Aḥmed es-Semerkindî, 38
Ebû Bekr Şemsu’l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, 38
Ebû Eyyûb el-Ensârî, 21
Ebû Ḥafs Necmuddîn ‘Omer b. Muhammed en-Nesefî, 23
Ebû Ḥafs, 39
Ebû Hanîfe, 39
Ebû Hanîfe, 103, 105
Ebû Mansur Mâturîdî, 31
Ebû Nasr İsmâîl b. Ḥammâd el-Cevherî, 38
Ebû Yûsuf, 103, 106
Ebu’l Ḥasan Burḥâneddîn ‘Ali b. Ebû Bekr el-Merğînânî, 29, 38
Ebu’l-Feth Nâsîru’d-dîn b. ‘Abdu’s-Seyyid b. Alî İbnu’l-Mutarrizî, 38
Ebu’l-Hasen el-Kerhî, 106
Ebû’l-Leyş, 39, 105
el-Cevherî, 39, 107
en-Nâşîhî, 109
es-Seyyid ‘Ali b. muḥammed b. ‘Ali el-Ḥuseynî el-Cürcânî, 30

es-Seyyîd eş-Şerîf ‘Ali b. Muḥammed el-Cürcânî, 24,28
eş-Şeyḥ ‘Âdil Ahmed ‘Abdu’l-Mevcûd ve eş-Şeyḥ ‘Ali Muḥammed Mu‘avvaż, 34
et-Taḥâvî, 107
et-Telvîḥ ‘ale’t-Tavzîḥ, 22
et-Telvîḥ ilâ Keşfi Ḥakaiki’t-Tenkîḥ, Şeḥu Şerḥi’l Muḥtasar Fi’l-Usûl, 19
Fahreddîn er-Râzi, 15,16
Faḥru’l-İslâm Ebu’l-Yusr Muḥammed b. Muḥammed b. Ḥuseyn b. ‘Abdulkerîm el-Pezdevî, 31
Fasîḥuddîn Muḥammed b. Muḥammed, 20
Fatih Sultan Mehmet, 9, 12, 32
Fenârî Hasan Çelebi, 17
Georgios Amirutzes, 12
Ḥasan b. Muḥammed Şâh el-Fenârî, 24
Ḥasan el-Başrî, 39, 104
Ḥasen b. ‘Alâaddîn Esved, 27
Hazreti Muḥammed (s.a.v), 26
Ḥüseyn b. Mes‘ûd b. Muḥammed el-Ferrâ el-Begavî, 27
Hızır Çelebi, 12
Hz Ali, 39
Hz. Âişe, 97
Hz. Ebû Bekr, 14
Hz. Hatice, 89
Hz. Muhammed, 75
Hz. Zeyd, 89
Hz.Ali, 38
II. Mehmed, 10
II. Murad, 10, 11, 13
II.Murat, 9
İbnu’l-Cezerî, 20
İbnu’l-Hacîb, 26
İmam Buhârî, 28
İmam Gazali, 15
İmam Ḥanîfe, 102
İmam Mâlik, 39, 104
İmam Muḥammed, 39, 102, 103
İmam Seraḥsî, 108
İmam Şafii, 100
İmam şâfii, 39
İmam Yûsuf, 106
İmam Züfer, 39, 105

Kadı ‘Adududdîn ‘Abdurrahman b. Ahmed İcî, 28
Kadı Han, 39
Karamânî Mehmed Paşa, 17
Kays b. el-Ḥaṭîm, 99
Kemaleddîn el-Müderriş, 30
Kuseyyir ‘Azze, 99
Kutbuddîn Ahmed b. Muḥammed el-Herevî, 20
Kutbuddîn Maḥmûd b. Mes‘ûd b.eş-Şîrâzî, 24
Kutbuddîn Muḥammed b. Muḥammed er-Râzî et-Taḥtânî, 18,22,27
Maḥmûd b. Ahmed b. Ubeydullâh b. İbrâhîm b. Ahmed Burhânüşşerîa, 38
Maḥmud b. Ömer ez-Zemaḥşerî, 24, 38
Maḥmûd el-Antâkî, 25
Maḥmûd Paşa, 17
Mecduddîn Muammed, 14
Mehmed Süreyyâ, 14
Mevlânâ Celâddîn-i Rûmî, 25
Mîrza Can Ḥabîbullah eş-Şîrâzî, 24
Molla Fenârî, 27
Molla Gürânî, 12
Molla Hüsrev, 12
Molla Yegân, 11, 12
Muḥammed b. Said b. Hammad b. ‘Abdullah el-Busûrî, 31
Muḥammed b. Şuca‘, 39, 108
Muḥammed b. Vehîb el-Ḥimyerî, 100
Muḥammed b. Zeyd ed-Dâî, 30
Muḥammed b.Muḥammed el-İsferâyînî, 26
Muḥtar b. Maḥmûd b. Muḥammed ez-Zâhidî el-Ğazminî, 38
Mutarrizî Nasiruddîn ebu’l-Feth Nâsır b. ‘Abdusseyyîd b. ‘Ali, 30,108
Nâbiga, 39, 99
Necmuddîn ‘Ali b. Ömer el-Kazvînî el-Kâtibî, 27
Nûreddîn ‘Abdurrahman Mısırî, 20
Osman b. Şaban Nusuni, 35
Ömer b. Ḥattâb, 14
Ömer b. Muḥammed b. ‘Abdullah es-Sühreverdi, 29

Sâ‘deddîn Mes‘ûd b. Faḥruddîn ‘Omer b. Burḥâneddîn ‘Abdullah el-Herevî el-Ḥorasânî et-Taftazânî, 18
 Sa‘deddîn Mes‘ûd b. ‘Ömer et-Teftazânî, 24, 25, 27
 Sadruşşerî‘a ‘Ubeydullah b. Mes‘ûd b. Maḥmûd el-Maḥbûbî el-Kirmânî, 22
 Seyyid Şerif Cürcanî, 20
 Sirâceddin Urmevî, 22
 Sirâcuddîn Ebû Ya‘kûb Yûsuf b. Ebî Bekr b. Muḥammed b. ‘Ali es-Sekkâkî, 23, 30
 Siracuddîn Ebu’l-Ḥasen b. ‘Osman b. Muḥammed et-Teymî el-Ûşî el-Fergânî el-Ḥaneî el-Mâturîdî el-Fakîh, 26
 Şeyḥ ebu’l-Ḥasen el-Kerhî, 39
 Şeyḥu’l-İslâm Aḥmed b. Yahyâ b. Muḥammed el-Ḥafîd, 24
 Şeyḥul İslam Cevâhirzâde, 39
 Taftazânî, 19, 22, 23
 Ubeydullah b. Mes‘ûd b. Tâcu’s-Şerîa Tâcu’s-Şerîa Şânî, 29
 Yıldırım Beyazîd, 27
 Yusuf el-Evbehî, 20
 Zeynuddîn ‘Abdurrahman eş-Şebrîsî, 20
 Zeynuddîn Ebû Bekr Muḥammed b. Muḥammed Hâfî, 16, 20, 21
 Zeynuddîn Irâkî, 20

Eser Adları

Akâid-i Neseî şerhi, 19
 Bidâyetu’l-Mubtedî, 29
 Edebi’l-Kâzî, 107
 el-Ḥudûd ve’l-Aḥkâmu’l-Fıkhîyye, 9, 32, 33, 37, 39
 el-‘Avâmilu’l-Mie, 25
 el-Akâid, 23
 el-Alâka, 25
 el-Hidâye, 38
 el-Kâfiye, 26

el-Keşşâf ‘an Ḥaḳâiki’t-Tenzîl ve ‘Uyûni’l-Ekâvîl fî Vucûhi’t-Te’vîl, 24
 el-Lubâb fî Şerhi’l-Kitâb, 37
 el-Lubâb fî’n-Naḥv, 26
 el-Mevâkıf fî ‘İlmi’l-Kelâm, 28
 el-Mişbâh fî Şerhi’l-Miftâh, 30
 el-Muğrib fî Tertîbi’l-Mu‘rib, 38, 65
 el-Muḥammedîyye fî Tefsîri’l-Ḳur‘ân, 32
 eş-Şîḥaḥ, 44
 et-Tenkîḥ, 22
 et-Tuḥfetu’l-Maḥmûdiyye, 33
 Ḥadâiku’l-Îmân Li Ehli’l-Yaḳîn Ve’l-‘İrfân, 33
 Hadis-i Erba‘în Şerhi, 19
 Hâşiye ‘Alâ Şerhi’l-‘Akâidi’n-Neseî, 23
 Hâşiye ‘Alâ Şerhi’l-Keşşâf, 24
 Hâşiyetu ‘Alâ Levâmi‘i’l-Esrâr Şerhi’ Metâli‘i’l-Envâr (Maṭali‘u’l-Envâr fi’l-Mantîk), 22
 Hâşiyetu ‘Alâ Vikâyeti’r-Rivâye fî Mesâili’l-Hidâye, 23
 Hâşiyetu Şerhu’l-Miftâh Li’t-Taftazânî, 23
 Hâşiyetu’l-Muṭavvel, 23
 Hâşiyetu’t-Telvîḥ, 22
 İrşâdu’l-Hâdî, 25
 Keşfu’z-Zunûn, 21
 Keşfü’l-Esrâr, 19
 Keşşâf, 19, 38
 Keşşâf Hâşiyesi, 19
 Ḳunyetu’l-Munye li-Tetmîmi’l-Ġunye, 38
 Levâmiu’l-Esrâr fî Şerhi Metâli‘i’l-Envâr, 22
 Mekâsîd, 19
 Mesnevî, 25
 Metâli‘u’l-Envâr, 22
 Midilli adası, 10
 Miftâhu’l-‘Ulûm, 19, 23, 24, 30
 Miftâhu’l-Miftâh, 24
 Mubsût, 38
 Muḥtaşar, 19, 38
 Muḥtaşaru’l-Muntaẓam ve
 Muṭṭakatu’l-Multezem, 32

Multeķa'l-Bahreyn fî Tefsîri'l-Kur'ân, 32
 Muṭavvel, 19, 24
 Nehcu'l-Belâġa, 38
 Nikâye, 29
 Raf'u'l-Cenâh ve Hafzu'l-Cenâh Fî Erbe'îne Hadîsen Fî Bâbi'n-Nikâh, 33
 Sıhah fi'l-Luġa, 38
 Sicill-i Osmanî, 14
 Şâbanzâde Mehmed Efendi, 33
 Şemsiyye Muhtaşıra fi'l-Mantık, 27
 Şerhu 'Alâ Risaleti's-Şemsiyye, 27
 Şerhu 'Avâmili'l-Mie, 25
 Şerhu Âdâbi'l-Baġs, 25
 Şerhu Hallu'r-Rumûz ve'l-Emsâli'l-Lâhutiyye fi'l-Envâri'l-Mucerradeti'l-Melkûtiyye, 29
 Şerhu Kaşîdeti'l-Emâlî, 26
 Şerhu Merâh, 27
 Şerhu Meşabiġu's-Sünne, 27
 Şerhu'l-Mevâkıf fî 'İlmi'l-Kelâm, 28
 Şerhu Muşkilâtı'l-Mesnevî, 30
 Şerhu Usûlu'd-Dîn (Şerhu Usûlu Pezdevî), 31
 Şerhu Vaşıyyeti'l-İmâm Ebî Hanîfe, 28

Yer Adları

Altınordu, 11
 Amasra, 10
 Amasya İl Halk Kütüphanesi, 34
 Anadolu, 10, 17
 Arnavutluk, 10
 Ankara Milli Kütüphane, 35
 Avrupa, 12
 Ayasofya Medresesi, 14
 Azerbaycan, 20
 Balkanlar, 9, 13
 Beyrut, 33
 Bistam, 14
 Bizans, 10
 Bosna, 10
 Bursa, 13, 17
 Candaroġulları Beyliġi, 10
 Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, 35

Şerhu'l-'Alâķa, 25
 Şerhu'l-'İzzî, 19
 Şerhu'l-Hidâye, 38
 Şerhu'l-Hidâye, 29
 Şerhu'l-İrşâd fi'n-Nahv, 25
 Şerhu'l-Kâfiye Fi'n-Nahv, 26
 Şerhu'l-Lubâb Fî 'İlmi'l-'İ'râb, 26
 Şerhu'l-Merâh fi't-Taşrîf, 27
 Şerhu'l-Mesnevî, 25
 Şerhu'l-Mişbâh fi'n-Nahv, 30
 Şerhu'l-Vikâye, 29, 38
 Şerhu'n-Nikâye fî Muhtaşırı'l-Vikâye, 29
 Şerhu's-Şemsiyye, 27
 Tahrîru'l-Kavâidi'l-Mantıkıyye Fî Şerhi Şemsiyye, 27
 Tehzîb'ul Mantık ve'l-Kelâm, 19
 Telhîsu'l-Miftâh, 19, 24
 Tercüme-i Tuhfe-i Mahmûd Muhteşem, 33
 Timur Han, 18
 Tuġfetu'l-Fuķaha, 38
 Tuġfetu's-Selâtin, 33
 Usûl, 31
 Vikâyetu'r-Rivâye Fî Mesâili'l-Hidâye, 23, 29, 38
 Edirne, 13
 Eflak, 10
 Ege adaları, 11
 Ergene, 13
 Fâtih Külliyesi, 13
 Hâf, 20
 Herat, 14
 Hicaz, 20
 Hirat, 21
 Irak, 19, 20
 Horasan, 14, 15, 18, 19, 21
 İpsala, 13
 İstanbul, 12, 17, 21
 İstanbul Köprülü Yazma Eserler Kütüphanesi, 35
 Kahire, 20
 Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, 36
 Konya, 16, 21
 Konya İl Halk Kütüphanesi, 37
 Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi, 37

Macaristan, 9
Manisa, 13
Mâverâünnehir, 19, 20
Memâlik-i Rûm, 31
Mısır, 11, 20
Osmanlı Devleti, 13, 21, 31
Osmanlı İmparatorluğu, 10
Rey, 15
Rumeli Hisarı, 10
Sahn-ı Seman medresesi, 13
Semerkant, 19, 30
Selânik, 13
Sultâniye Medresesi, 17
Şam, 20
Şahrud, 14
Taftazan, 18
Trabzon, 10
Türkistan, 11
Venedik, 9
Zeyrek Medresesi, 14